



**1923-1960 YILLAR ARASINDA TÜRKİYE'DE PAMUK ÜRETİMİNİN  
TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİSİNİN ANALİZİ**

**Hazırlayan: Şerif BAŞARAN**

**Danışman: Prof. Dr. Şevki ÖZBİLEN**

**İKTİSAT POLİTİKASI ANA BİLİM DALI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**İĞDIR/2024**

**Her Hakkı Saklıdır**

T.C.  
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ  
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

1923-1960 YILLAR ARASINDA TÜRKİYE'DE PAMUK ÜRETİMİNİN  
TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİSİNİN ANALİZİ

Hazırlayan: Şerif BAŞARAN

Danışman: Prof. Dr. Şevki ÖZBİLEN

İKTİSAT POLİTİKASI ANA BİLİM DALI

IĞDIR/2024

## **TAAHHÜTNAME**

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

**Şerif BAŞARAN**



## ÖZET

### 1923-1960 YILLAR ARASINDA TÜRKİYE'DE PAMUK ÜRETİMİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİSİNİN ANALİZİ

BAŞARAN, Şerif

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Politikası Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Şevki ÖZBİLEN

Mart 2024, 114 Sayfa

Bu çalışma 1923 ve 1960 dönemleri arasında Türkiye'de pamuk üretimi, ticareti ve ekonomik yansımalarının daha net anlaşılması ve çeşitli verilerle açıklanabilmesi amacı ile yapılmıştır. Çalışma bu doğrultuda temelde dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde pamuk bitkisinin genel durumu hakkında genel bilgi verildi. Ayrıca araştırmanın Literatür taraması yapıldı. İkinci bölümde araştırmanın metod çalışması yapılmış amacı ve kapsamı hakkında gerekli bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde pamuk bitkisinin tarihsel gelişimi üzerinde durulmuş ve tez konusu olan 1923-1950 dönemleri arasında Türkiye'de ekilen pamuğun ekim ile ilgili sayısal ve teknik bilgiler verilmiştir. Ayrıca aynı bölümde Demokrat Parti Dönemi olan 1950-1960 yılları arasını kapsayan dönemde Türkiye'de ekilen pamuğun ekim ile ilgili sayısal ve teknik bilgiler verilmiştir. Sonuç bölümünde ise 1923-1960 Yıllarında gösterilen verilerin genel analizi yapılmıştır.

**Anahtar kelimeler:** Pamuk, Üretim, Destek

## **ABSTRACT**

### **ANALYSIS OF THE EFFECT OF COTTON PRODUCTION IN TURKEY ON THE TURKISH ECONOMY BETWEEN 1923-1960**

BAŞARAN, Şerif

Master's Thesis

Department of Economic Policy

Advisor: Prof. Dr. Şevki ÖZBİLEN

March 2024, 114 Pages

This study was conducted with the aim of understanding cotton production trade and its economic reflections in Turkey between 1923 and 1960 more clearly and explaining it with various data. In this regard, the study basically consists of four parts. In the first part, general information was given about the general condition of the cotton plant. Additionally, a literature review of the research was conducted. In the second chapter, the method of the research was studied and necessary information was given about its purpose and scope. In the third chapter, the historical development of the cotton plant is emphasized and numerical and technical information is given about the cultivation of cotton planted in Turkey between 1923 and 1950, which is the subject of the thesis. In addition, in the same section, numerical and technical information about the cultivation of cotton planted in Turkey during the Democratic Party Period between 1950 and 1960 is given. In the conclusion section, a general analysis of the data shown in the years 1923-1960 was made.

**Key Words:** Cotton, Production, Support

## ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda nüfusun çoğunluğu köylerde yaşamaktaydı; bu da yeni kurulan cumhuriyetin tarım ülkesi olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti Kuruluş döneminde; sanayide kullanılacak tarımsal ürünler yetiştirmek için bir dizi çalışmalar yapmıştır. Bu ürünlerin başında pamuk bitkisi gelmektedir. Pamuk bitkisi sanayide en fazla kullanılan ürünlerin başında gelmektedir. Bundan dolayı da pamuk ekiminde ve ticaretinde devlet destekleri olmuş ayrıca pamuk ekimine öncelik verilmiştir.

Tezin konusuna geçmeden önce, giriş bölümünde Tez ve konusu hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra Birinci bölümde pamuk bitkisinin günümüzde genel durumu hakkında genel Analiz yapılmış ve konu hakkında Literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölümde araştırmanın metodu üzerinde durulmuş amacı ve önemi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise tez konumuz olan 1923-1960 dönemleri arasında Türkiye’de pamuk üretiminin Türkiye ekonomisine etkisi araştırılmış ve analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamında; pamuk ile ilgili devlet politikalarına bakılmış, devlet yardımları, ekim alanları ve pamuğun sanayiye yansımaları araştırılmıştır. Araştırma yapılırken konu ile alakalı yapılmış çalışmalar taranmıştır. Ayrıca o günün Resmi Gazete, meclis tutanakları ve arşiv kaynaklarından da yararlanılmıştır. Dördüncü bölümde ise tezimizin sonuç ve kaynakça bölümünden oluşmaktadır.

Yüksek lisansa başladığım günden başlamak üzere tezin hazırlanmasına kadar günün hangi saatinde olursa olsun her aradığımda cevap verip sorularımı cevapsız bırakmayan üniversiteye her gittiğimde bana bildiklerini aktarmaya çalışan bir hocadan çok bir abi gibi yaklaşip bildiklerini öğretmeye çalışan değerli tez danışman hocam Prof. Dr. Şevki ÖZBİLEN’e Teşekkür ederim. Ayrıca bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen Doç. Dr. Gürkan BOZMA ve Dr. Öğretim Üyesi Tekin SANCAR’a da Teşekkürü bir borç bilirim.

Tezi hazırlarken oğlum Muhammed Ozan BAŞARAN’ın tüm sorumluluğunu tek başına alan ve tezi hazırlarken hiçbir fedakârlıktan kaçmayan değerli eşim Melek Kul BAŞARAN’a Teşekkür ederim.

**Şerif BAŞARAN**

## İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
<b>ÖZET</b> .....	<b>i</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>ii</b>
<b>ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR</b> .....	<b>iii</b>
<b>İÇİNDEKİLER</b> .....	<b>iv</b>
<b>ÇİZELGELER DİZİNİ</b> .....	<b>vi</b>
<b>I. GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>BİRİNCİ BÖLÜM</b>	
<b>1. PAMUK BİTKİSİ</b> .....	<b>4</b>
1.1. Pamuk Bitkisi Hakkında Genel Araştırma .....	4
1.2. Araştırmanın Literatür Taraması .....	10
<b>İKİNCİ BÖLÜM</b>	
<b>2. METOD VE MATERYAL</b> .....	<b>13</b>
2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	13
2.2. Araştırmanın Kapsamı.....	14
2.3. Araştırmanın Metodu .....	15
<b>ÜÇÜNCÜ BÖLÜM</b>	
<b>3. ANALİZ VE BULGULAR</b> .....	<b>16</b>
3.1. Pamuk Bitkisinin Tarihsel Analizi .....	16
3.1.1. 1923-1938 Döneminin Pamuk Analizi .....	23
3.1.2. 1923-1938 Yılları arasında Türkiye’de Pamuk Tarım Alanı.....	31
3.1.3. 1923-1938 Yılları Arasında Türkiye’de Pamuk Sanayisi.....	36
3.1.4. 1923-1938 Yılları Arasında Pamuk İthalat ve İhracatı.....	46
3.1.5. 1938-1950 Döneminin Pamuk Analizi .....	56
3.1.6. 1938-1950 Yılları Arasında Türkiye’de pamuk Tarım Alanı.....	60
3.1.7. 1938-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Pamuk Sanayisi.....	67
3.1.8. 1938-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Pamuk İthalatı ve İhracatı .....	72
3.1.9. 1950-1960 Döneminin Pamuk Analizi .....	78

3.1.10. 1950-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Pamuk Tarım Alanı.....	83
3.1.11. 1950-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Pamuk Sanayisi.....	89
3.1.12. 1950-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Pamuk İthalatı ve İhracatı.....	93
<b>4. SONUÇ.....</b>	<b>100</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>105</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ.....</b>	<b>115</b>



## ÇİZELGELER DİZİNİ

### Sayfa No

<b>Tablo 3.1.</b> Türkiye de 1925-1938 Yıllarında Ekilen Pamuk Alanları .....	36
<b>Tablo 3.2.</b> 1937 yılı 4.530 kg'lık bir paket iplik satış fiyatı (Değer/lira) .....	42
<b>Tablo 3.3.</b> 1933-1938 Döneminde Pamuk İpliği Tüketimi/1000 Ton.....	43
<b>Tablo 3.4.</b> Devlet tarafından açılan Dokuma Sanayinin Kapasite Oranları ve sermayeleri .....	45
<b>Tablo 3.5.</b> Pamuklu Dokuma Sanayi Alanında Faaliyet Gösteren Özel Girişimciler (1930-1938).....	46
<b>Tablo 3.6.</b> Türkiye de pamuk ve ihracatı (1923-1938).....	51
<b>Tablo 3.7.</b> Pamuklu İthalatı 1923-1937 .....	53
<b>Tablo 3.8.</b> Türkiye'de Pamuk Üretimi-Ton (1925-1938).....	55
<b>Tablo 3.9.</b> Pamuk İpliği Üretimi ve Pamuklu iplik İthalatı-Ton (1923-1938) .....	56
<b>Tablo 3.10.</b> Türkiye'de Pamuk Ekim Alanları ve Pamuk Üretimi (1938-1950).....	61
<b>Tablo 3.11.</b> Pamuk Coğrafi Dağılımı ( Ton) (1940-1945) .....	65
<b>Tablo 3.12.</b> Üretilen Pamuklu İplikler Üretimi (Ton) (1939-1950) .....	71
<b>Tablo 3.13.</b> İplik fabrikalarının Kâr miktarları (lira)(1939-1950).....	72
<b>Tablo 3.14.</b> Türkiye'de Pamuk İhracat Miktarı ve Tutarı (1938-1950) .....	77
<b>Tablo: 3.15.</b> Türkiye Borsasında Pamuk Yıllık Ortalama Fiyatları ((krş)1950-1960) ..	82
<b>Tablo 3.16.</b> Pamuk için Ayrılan Ödenekler (1950-1960).....	84
<b>Tablo 3.17.</b> Türkiye Pamuk Ekim Alanı Üretim, Verim (1950-1960).....	85
<b>Tablo 3.18.</b> Pamuk Standardizasyonu için ayrılan ödenek (1952-1960) .....	92
<b>Tablo 3.19.</b> Türkiye'den Bazı Ülkelere Pamuk İhracatı 1953.....	96
<b>Tablo 3.20.</b> Türkiye'de Pamuk İhracatı (1950-1960).....	98

## I. GİRİŞ

Pamuk bitkisi, dünya ekonomisinin temel taşlarından biridir (Fortucci, 2002,1). Günümüzde Küresel ticarete konu olan pamuk doğal bir lif kaynağı olarak başta tekstil ve çeşitli ürünlerde olmak üzere birçok alanda kullanılarak insanların gereksinimlerini karşılamaktadır(Semerci, ve Çelik, 2018,78). Küçük ve Issi'nın 2019 yılı verilerine göre gelişmekte olan ülkelerin ekim alanlarının yaklaşık %3'ünde pamuk yetiştirilmektedir. Pamuk ekimi sayesinde elde edilen gelir, çiftçilerin temel tüketim ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, pamuk uluslararası pazarlarda döviz geliri sağlamak amacıyla ihraç edilebilir durumdadır. Ayrıca hem iç piyasa hem de uluslararası tekstil endüstrisinde ham madde olarak kullanılmaktadır( Küçükve Issi, 2019,392). Böylece pamuğun, sadece yerel ekonomide değil, aynı zamanda uluslararası ekonomide de öncü bir rol oynadığını görmekteyiz.

Pamuk, işlenme sürecinde çırçır sanayisinin, lifiyle tekstil sanayisinin, çekirdeğiyle yağ ve yem sanayisinin, Linteriyle de kağıt sanayisinin vazgeçilmez hammaddesi konumundadır. Pamuğun çekirdeğinden elde edilen yağ, petrole alternatif olarak kullanılarak; giderek artan bir oranda biodizel üretiminde kullanılmaktadır. Pamuk, ekonomik değeri ve geniş kullanım alanlarıyla öne çıkarak, çeşitli endüstrilerde önemli bir rol oynamaktadır(Tokel, 2021,1023). Çırçır sanayisi, pamuğun liflerini ayıklamak ve temizlemek suretiyle işlenmesini sağlar. Lifleri, tekstil endüstrisinde kullanılarak pamuklu kumaşların ve tekstil ürünlerinin üretilmesine olanak tanır. Aynı zamanda, pamuğun çekirdeğinden elde edilen yağ, gıda sektöründe ve enerji alanında önemli bir rol oynar ( Keskinılıç, 2014,3). Pamuk, üretici ülkelerde tarım sektörüne katkıda bulunmanın ötesinde, sanayi ve ticaret alanlarında da geniş bir ekonomik etki yaratır. Ayrıca, pamuk üretimi çiftçilere istihdam sağlar ve geniş bir tarım işgücüne destek olmaktadır(Sayın, & Taşcıoğlu,. 2003, 21). Bu durum, pamuğun ekonomik, ticari ve sosyal açıdan çok yönlü bir ürün olduğunu göstermektedir. Bu durum, pamuk tarımının Yapıldığı bölgelerde ekonomik kalkınmanın temel dayanaklarından biri olduğunu

göstermektedir. Ayrıca, pamuk üretimi sadece tarım faaliyetleriyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda nakliye, çırçırılama, depolama, tarım ekipmanlarının kullanımı, yağ fabrikaları ve tekstil sektörü gibi bir dizi sektörde milyonlarca insana iş imkânı sağlamaktadır(Basal, ve Sezener, 2012,1).

Pamuk bitkisinin tarihsel süreç içinde gelişimine baktığımızda, tarım ve endüstri tarihinde köklü bir geçmişe sahiptir. İzlediği uzun bir evrim süreciyle M.Ö. 330 yılına kadar dayanmaktadır (Aklar, 1984, 1). Ancak, pamuğun Anadolu'da tarım ve endüstri alanındaki tarihsel süreç içinde gelişimine baktığımızda. Selçuklu Türkleri'nin hüküm sürdüğü 11. yüzyılda, Anadolu insanı pamuğun tarımı ve işlenmesi konusunda ilerlediğini bilmekteyiz. Osmanlı Devleti döneminde, 14. yüzyıldan itibaren pamuk üretimi ve işlenmesi daha da yaygınlaşmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti, tarımı destekleyici politikalar ve ticaretin gelişmesine olanak tanıyan önlemler olarak pamuğun ekonomik önemini daha da artırmıştır(Kandemir, 1978, 105). Günümüze kadar uzanan bu tarihî süreç içinde, pamuk Türkiye'nin ekonomik ve kültürel dokusunda önemli bir yer edinmiştir, tarım ve tekstil endüstrilerindeki gelişmelerle paralel olarak varlığını sürdürmüştür.

Çalışma konumuzun dönemi olan 1923-1960 yıllarına gelindiğinde ise, Türkiye'nin tarımsal ve ekonomik yapısının şekillendiği, kalkınma stratejilerinin belirlendiği kritik bir zaman dilimini kapsar. Bu dönemdeki hükümetler, ülkenin kalkınma sürecini hızlandırmak ve ekonomiyi güçlendirmek amacıyla tarım sektörüne yönelik çeşitli politikaları uygulamışlardır. Bu politikalarda pamuk, tarım ürünleri içinde stratejik bir konuma sahip olarak öne çıkmıştır. Bundan dolayı da 1923-1960 yılları arasındaki hükümetlerin pamuk politikaları, pamuğun ekonomiye etkisi, pamuk ekim alanları gibi veriler kullanılarak 1923-1960 dönemlerinin analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Bu araştırma kapsamında; birinci bölümde pamuk bitkisi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Ayrıca daha önce pamuk bitkisi ile alakalı yapılmış çalışmalara değinilmiş gerekli literatür taraması yapılmıştır. İkinci bölüme gelindiğinde araştırmanın genel metodu hakkında bilgi verilmiş ve araştırmanın nasıl yapıldığı ile ilgili bilgi verilmiştir. Üçüncü bölüme ise araştırma konumuz olan 1923-1960

dönemlerini kapsayan pamuğun Türkiye ekonomisine etkisi incelenip Analizi yapılmış olup; bu kapsamda; pamuğun tarım alanları, pamuğun sanayideki kullanım alanları ve sanayiye etkisi, ithalat ihracat durumu araştırılmıştır. Bundan dolayı daha önce yapılmış çalışmalar, arşivler, TBMM kayıtları, resmi gazeteler gibi birincil ve ikincil kaynaklar taranıp analizi yapılmıştır.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### 1. PAMUK BİTKİSİ

#### 1.1. Pamuk Bitkisi Hakkında Genel Araştırma

Pamuk bitkisi, çok yönlü ve gerekli kullanım alanlarıyla insanlık için büyük önem arz etmektedir. Ayrıca, yarattığı katma değer ve istihdam avantajları sayesinde pamuk bitkisi yetiştiren ülkeler için de oldukça önemlidir. Pamuk bitkisi, çırçır, tekstil, yağ ve yem sanayilerinin hammaddesidir. Ayrıca pamuğun tohumundan petrole alternatif olarak elde edilen yağ, biodizel üretiminde de kullanılmaktadır. Nüfusun artması ve yaşam standardının yükselmesi, pamuk bitkisine olan talebi de artırmaktadır. Bu nedenle, pamuğa olan talep tüm dünyada artmaktadır (Yener, 2015,1).

Pamuk bitkisi (*Gossypium*) Ebegümeçigiller (*Malvaceae*) familyasından gelir. Bu bitki, genellikle tropikal ve ılıman iklim bölgelerinde yetişir ve dünyanın farklı bölgelerinde, yaklaşık 100 kadar ülkede yetiştirilir (Tokel,2021, 1023). Pamuk, dünya genelinde birçok ülkede yetiştirilen önemli bir tarım ürünüdür. Çin, Hindistan, ABD, Brezilya, Pakistan, Türkiye, Özbekistan gibi ülkeler, pamuk üretiminde öne çıkan başlıca ülkeler arasında yer almaktadır. Bu ülkeler, iklim ve toprak koşulları açısından pamuk yetiştirmek için uygun alanlara sahiptir( Siamardov, 2020, 17). Pamuk, sıcak iklim bitkileri arasında önemli bir yere sahiptir ve genellikle 37° Kuzey ile 32° Güney enlemleri arasındaki sıcak iklim bölgelerinde yetişir. Bu bitki, yüksek sıcaklık ve genellikle düşük nem oranlarına dayanıklıdır, bu da onu özellikle tropik ve subtropik iklim bölgelerinde başarılı bir şekilde yetişebilen bir tarım ürünü yapar. Pamuk, tarımın büyük bir kısmının gerçekleştiği Kuzey Yarımküre'de özellikle yaygındır. Kuzey Yarımküre'deki sıcak iklim koşulları, pamuğun optimum büyüme ve gelişme şartlarına uygun bir ortam sunar (Basal, ve Sezener, 2012,1). Pamuk, genellikle sıcak bölgelerde yetişen bir bitki olarak bilinir. Ancak, bölgesel iklim koşullarına bağlı olarak ekim zamanları ve üretim bölgeleri de değişebilir. Özellikle Şubat, Mart ve Nisan aylarında, sıcak bölgelerde pamuk ekimi gerçekleştirilir. Bu dönemde tohumların toprakla buluşması, bitkinin sağlıklı bir

şekilde büyümesi ve verimli bir şekilde ürün vermesi için önemlidir. Günümüzde, pamuğun ekonomik değeri göz önüne alındığında, daha pahalı ve kritik bir tarımsal ürün olduğu için soğuk bölgelerde de pamuk üretimi yapılmaktadır. Bu, özellikle gelişmiş tarım teknolojileri ve sera koşullarının kullanılmasıyla mümkün olmaktadır. Soğuk iklimlerde pamuk yetiştirilmesi, daha geniş bir coğrafi alanda üretim potansiyelini artırarak küresel pamuk arzını çeşitlendirmek anlamına gelir( Siamardov, 2020, 15). Pamuk bitkisi, çevresel koşullara oldukça duyarlı olan bir tarım ürünüdür. Bu bitkinin büyümesi ve ürün verimi, çeşitli abiyotik faktörlerin etkisi altında önemli ölçüde değişebilir (Killi, ve Bolek, 2006,155). Sıcaklık, nem, yağış ve toprak nemi gibi çevresel koşullar, pamuk tarımında verim ve kalite üzerinde belirleyici rol oynar. Sıcaklık, pamuk bitkisinin büyümesi ve olgunlaşması için kritik bir faktördür. Optimal sıcaklık koşulları, tohum çimlenmesinden başlayarak bitkinin çiçeklenme ve meyve oluşturma süreçlerine kadar aşamada önemlidir. Aşırı sıcak veya soğuk koşullar, bu süreçleri olumsuz yönde etkileyebilir ve verim kayıplarına neden olabilir. Nem düzeyi de pamuk bitkisinin gelişimi üzerinde etkili bir faktördür (Sadık, 2016,3). Bitkinin yetişme süresi, hasat yöntemleri ve çırçırılama metotları gibi çevresel faktörlerin etkisi altında da değişebilir. Pamuk bitkisinin genetik yapısı, lif kalitesindeki temel özellikleri belirler (Kaynak, ve Kurt. 2023, 185). Pamuk bitkisi, çeşitli anatomik özellikleriyle dikkat çeken bir tarım ürünüdür. Bu bitki, kök, yaprak, sap ve dallar, tohum, koza, çekirdek, lif ve çiçek kısımlarıyla bütünleşen karmaşık bir yapıya sahiptir. Pamuğun genel morfolojisi, tür ve çeşitlere bağlı olarak değişebilir; ancak genelde 60-120 cm uzunluğunda olan otsu bir bitki olarak görülür. Ağaç tipindeki pamuk türleri ise 5-6 metre boylanabilme özelliğine sahiptir. Pamuk bitkisinin kök sistemi, kazık kök türüne aittir. Bu tip kök sistemi, ana bir kazık kökün gelişimine ve dallanan yan köklere sahip olma eğilimindedir. Pamuğun kök sistemi, toprak altında güçlü bir yapı oluşturarak bitkinin yerinde sabit kalmasına ve su ile besin maddelerini emmesine yardımcı olur( Siamardov, 2020,1). Pamuk bitkisinin lifleri, çeşitlilik gösteren bir dizi fiziksel özelliğe sahiptir. Bu özellikler, çeşitten çeşide değişkenlik gösterir ve pamuk liflerinin kalitesini belirlemede önemli bir rol oynar. Lif uzunluğu, mukavemet, incelik, yeksenaklık, kısa lif oranı ve esneklik gibi karakteristikler,

pamuk bitkisinin genetik özelliklerine ve yetiştirildiği koşullara bağlı olarak farklılık göstermektedir (Akışcan, 2012, 32). Ayrıca *Gossypium hirsutum* L. türüne ait çeşitlerin verim kapasiteleri ve lif kalite özellikleri üzerine yapılan çalışmalarda. Türler arası melezleme sonuçlarıyla *Gossypium barbadense* L. türüne ait çeşitlerden *Gossypium hirsutum* L. türüne ait çeşitlere gen aktarımının mümkün olduğunu göstermektedir. Bu melezleme çalışmaları, *Gossypium hirsutum* L. türüne ait çeşitlerin genetik potansiyelini artırarak, verimliliklerini koruma ve lif kalitelerini geliştirme amacını taşımaktadır (Çoban, ve Çiçek, 2017,223). Ayrıca Elyaf kalitesine göre pamuk dört grupta test edilir ve bu gruplar şunlardır: kısa elyaf, orta elyaf, uzun elyaf ve çok uzun elyaf pamuk olarak ayrılırlar. Dünya genelindeki toplam pamuk üretimine bakıldığında, üretimin büyük bir kısmı orta elyaflı pamuktan oluşmaktadır, yani %80 ila %85 arasındadır. Orta elyaf, birçok tekstil ürünü için ideal bir kaliteye sahiptir ve bu nedenle en yaygın olarak yetiştirilen pamuk türüdür. Diğer yandan, toplam üretimin %5 ila %10'u kısa elyaflı pamuktan oluşmaktadır. Kısa elyafın kullanım alanı daha sınırlıdır ve bazı tekstil ürünleri için uygun olmayabilir. Ancak yine de belirli endüstrilerde kullanımı bulunmaktadır. Uzun elyaf ve çok uzun elyaf pamuk türleri, toplam üretimin daha küçük bir payına sahiptir. Bu türler, özellikle bazı özel tekstil ürünleri için tercih edilmekte ve değerli bulunmaktadır. Pamuğun bu farklı elyaf kaliteleri, tekstil endüstrisinde çeşitli ürünlerin üretimine olanak tanır ve elyafın özellikleri, kullanılacağı ürünün kalitesini ve özelliklerini belirlemede önemli bir faktördür. Bu nedenle, pamuğun farklı kaliteleri tarım alanında, sanayide ve ticarete büyük öneme sahiptir (Sabır ve Güzel, 2010,1).

Pamuk, özellikleri nedeniyle diğer tarım ürünleriyle benzerlik göstermediğinden dolayı gerçekten kendine özgü bir bitkidir. Pamuğun ekim şekli, yetişme koşulları, işlenmesi ve hasat yöntemleri, diğer ürünlerle karşılaştırıldığında farklılık gösterir ve bu nedenle diğer ürünlerle kolayca değiştirilemez. Bu nedenden dolayı, pamuk ekim alanlarında artış ile diğer tarım ürünleriyle kolayca değiştirilemez. Mısır ve buğday ekim alanları arasındaki dönüşüm pamuk ile ikamesi arasındaki dönüşümden daha kısa olacaktır, çünkü pamuğun yetiştirilmesi ve işlenmesi diğer ürünlerin sahip olduğu özelliklerden önemli ölçüde farklılık gösterir. Pamuk, tekstil endüstrisindeki önemi ve çeşitli kullanım alanları nedeniyle kendine

özgüdür ve bu da onu diğer ürünlerle kolayca değiştirilemeyen bir tarım ürünü yapar (Küçük, 2015,90). Kütlü olarak tarladan toplanan pamuk, çok yönlü bir endüstri bitkisi olarak öne çıkar. Pamuğun lifleri, başta tekstil ve hazır giyim sanayilerinde olmak üzere birçok sektörün hammaddesi olarak kullanılmaktadır. Bu lifler, pamuklu kumaşların ve giysilerin üretiminde kullanılarak giyim sektörüne katkı sağlar. Ayrıca yağ ve yem sanayisinin hammaddesi olarak da kullanılmaktadır(Özüdoğru, 2021,150). Bundan dolayı da çok geniş üretim ve tüketim alanına sahiptir.

Pamuk lifleri, %94-96 oranında selüloz içeren özel bir yapıya sahiptir. Ayrıca pamuk tohumları da önemli bir endüstriyel kaynaktır. Tohumlar, %17-24 oranında yağ içerir ve bu yağ, yağ endüstrisinde kullanılır (Kaya, ve ark, 2011,98). Günümüzde pamuk tohumu yağı, yemeklik yağ üretiminde başta olmak üzere toplam da 50 den fazla iş kolunun hammaddesi konumundadır(Yildiz, & Haliloğlu, 2017, 262 ). Ancak, pamuğun değeri sadece lifleriyle sınırlı değildir. Pamuk küspesi, içerdiği %35-45 oranındaki protein ve %5-6 oranındaki yağ ile hayvan yem sanayisinin önemli hammaddelerinden birisidir. Hayvan yemi üretiminde kullanılan pamuk küspesi, özellikle sığır ve kümes hayvanları için besin değeri yüksek bir protein kaynağı olarak öne çıkar. Hayvanların sağlıklı bir şekilde beslenmelerini sağlamak amacıyla kullanılan pamuk küspesi, hayvancılık sektörünün verimliliğini artırıcı bir rol oynar( Sadık, 2016,1). Bundan dolayı Pamuk bitkisi, çeşitli kullanım alanlarıyla ekonomik bir değere sahiptir. Bu bitkinin lifinden, tohumundan, artıklarından, bitki sap ve yapraklarından, ayrıca yaprak ve çiçekte bulunan beze salgılarından (nektar) çeşitli endüstrilerde yararlanılmaktadır. Pamuk bitkisinin yaprak ve çiçekte bulunan beze salgıları ise nektar olarak adlandırılır ve bu şekerli madde, arılar tarafından bal üretiminde kullanılır( Sadık, 2016,1 ).

Pamuk, Türkiye'nin tarım sektöründe büyük öneme sahip bir üründür. Ulusal Pamuk Konseyi'nin (UPK) 2022 yılında yayınladığı pamuk sektör raporuna göre 2021/22 sezonu itibariyle, pamuk içeren "Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler" grubu içinde, buğdaydan sonra en yüksek hasılaya sahip olan ikinci üründür. Bu grup, tarım gelirinin %3,5'ini oluştururken, pamuk bu gelirin %19,4'ünü kapsamaktadır. Ayrıca,

pazarlama geliri açısından bakıldığında, pamuk bu grupta %24,3'lük bir paya sahiptir.

Pamuk, "Alan Verimliliği" bakımından diğer bitkisel ürünler arasında öne çıkmaktadır. Yüksek alan verimliliği, pamuğun ekim alanının küçük olmasına rağmen elde edilen gelirin büyük bir yüzdesini kapsadığı görülmektedir(UPK,2022,1). Bu durum, Türkiye'de pamuğun ekonomik açıdan önemli bir tarım ürünü olarak konumlanmasına ve çiftçilere önemli bir gelir kaynağı sağlamasına katkıda bulunmaktadır. Pamuk, sadece tarım gelirine değil, aynı zamanda sanayiye sağladığı ham madde çeşitliliği ile de ülke ekonomisine önemli katkılarda bulunmaktadır. (UPK) Ulusal Pamuk Konseyi'nin 2022 yılında yayınladığı pamuk sektör raporuna göre 2021/22 sezonunda üretilen 2 milyon 250 bin ton kütlü pamuktan elde edilen çeşitli ürünler, ekonomik çeşitliliği artırmıştır. Örneğin, bu dönemde üretilen 833 ton lif pamuk, tekstil ve giyim endüstrileri gibi sektörler için değerli bir ham madde olarak kullanılmıştır. Ayrıca, 993 bin ton çiğit elde edilmiştir ki bu çiğit, 149 bin ton yemeklik yağ üretimine katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, pamuk üretiminden elde edilen 695 bin ton yemlik küspe, hayvancılık sektöründe kullanılmak üzere önemli bir yan üründür. Pamuk işleme sürecinde ortaya çıkan 149 bin ton linter ve 150 bin ton pamuk telefi, tıbbi malzeme, kozmetik ve diğer endüstriler için kullanılmak üzere çeşitli sanayi kollarına hammadde sağlamıştır(UPK,2022,1).

Pamuğun üretim ve tüketim zincirinde farklı aşamalar vardır. Lif ve tohumlardan oluşan çekirdeksiz pamukta lif oranı genellikle %37-39 arasındadır. Pamuk lifini tohumdan ayırma işlemine çırçır denir. Tarım alanında yetiştirilen pamuk bitkisi, hammadde olarak kullanılmak üzere önce sanayiciye ulaşır. Bu kapsamda pamuk lifleri çırçırlandıktan sonra iplik üreticilerine satılmaktadır. İplik üretiminden sonra iplik, örme veya dokuma işlemleri ile kumaşa dönüştürülür, boyama ve terbiye işlemleri uygulanır. Son aşamada ise giysiden giysiye, ev tekstili vb. ürünler üretilmektedir. Pamuğun işlenmesinden sonra üretilen pamuklu tekstil ürünleri, pazarlama kanalları aracılığıyla çeşitli sektörlerdeki nihai tüketicilere ulaşmaktadır. Pamuğun değeri, kütlü pamuğu yetiştiren ve hasat eden çiftçiyle başlar.

Pamuğun işlendiği endüstriyel aşamadaki değer zincirinin uzunluğu ve maliyeti, üretim aşamasındaki değer kat kat fazlasıdır (Engin, 2019,7). Bu, pamuğun sadece tarım geliriyle değil, aynı zamanda sanayide de geniş bir kullanım alanına sahip olduğunu göstermektedir. Bu şekilde, pamuk üretimi ülke ekonomisine çok yönlü katkı sağlamaktadır. Özellikle pamuğun işlenmesi ve tekstil ürünleri olarak kullanılmasıyla, ülkemizin ihracat ve istihdamında kilit bir role sahip olan tekstil sektörünü canlandırmaktadır. Klasik bir ifadeyle, tekstil sektörü ülkemiz ekonomisinin lokomotif sektörlerinden biri olarak kabul edilir. Özellikle vasıfsız işçiler ve işgücüne katılma konusunda zorluk yaşayan kadınlar, tekstil sektöründe istihdama katılma imkanı bulmaktadır (Mert, & Çopur, 2010,2). Pamuk üretiminin milli gelire sağladığı faydalar ve istihdamdaki önemli payı dikkate alındığında sadece ekonomik değil toplumsal kalkınmaya da katkı sağlayan bir sektör olduğu görülmektedir.

Dilek TOKEL 2021 yılında yaptığı bir araştırmaya göre Pamuğun Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içindeki katkıları ülkeler arasında önemli ölçüde farklılık olduğunu tespit etmiştir. Sanayileşmiş ülkelerde, pamuk ekonomik faaliyetlerin küçük bir bölümünü oluşturmakta ve toplam ticaretin sadece %0,12'sini temsil ettiğini göstermiştir. Ancak, bu durum Batı ve Orta Afrika'daki bazı az gelişmiş ülkeler için geçerli değildir. Benin, Burkina Faso, Çad, Mali ve Togo gibi ülkelerde pamuk üretimi, ekonominin önemli bir parçasını oluşturduğunu saptamış. Bu ülkelerde, pamuk GSYİH'nın %5 ila %10'unu oluşturmakta ve toplam ihracat gelirlerinin üçte birinden fazlasını sağladığını belirtmektedir (Tokel, 2021,1024). Pamuğun ülkelerinin (GSYİM) Gayri safi yurt içi Hâsıla etkisi ülkeden ülkeye değişmektedir. Çünkü sanayisi gelişmiş ülkeler sanayi hammaddesi ürün almakta sanayi ürünleri satmaktadır. Bundan dolayı da tarımsal ürünler açısından sanayisi gelişmiş ülkelerin oranları düşüktür.

Geçmişten bugüne Gelişmekte olan ülkelerde, tarım sektörü ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma açısından kritik bir rol oynamıştır. Tarım sektörünün ülke ekonomisine sağladığı önemli katkılardan biri, ihracat yoluyla elde edilen döviz gelirdir. Tarım ürünlerinin uluslararası piyasalarda talep görmesi ve bu

ürünlerin ihracatının gerçekleştirilmesi, ülke ekonomisine önemli bir döviz kaynağı sağlar(Öztürk, 2021, 21). Bu tarım ürünlerinin başında da pamuk bitkisi ve pamuk bitkisinden elde edilen ürünler gelmektedir. Pamuk bitkisinin kullanım alanı çok fazla geniş olduğundan dolayı tarımsal ürünler içinde döviz gelirleri bakımından katkısı yüksektir.

## **1.2. Araştırmanın Literatür Taraması**

Koparan (2022), Türkiye’de pamuk üretimi politikalarının üretici ve ihracatçı firmalar üzerine etkilerine yönelik bir araştırma isimli çalışmasında; sektörlere uygulanan politikalara bağlı olarak Türkiye’de pamuk üretim miktarı yıllar itibarıyla azaldığını tespit etmiştir. Araştırmada, İzmir ilinde pamuk yetiştiricilerinin verimli üretime yönelik teşvikleri nasıl algıladıkları, üretim politikası ve bu politikalara yönelik tutumları ortaya koymaya çalışılmıştır. Ayrıca pamuk sektörünün önemli oyuncularını olan çırçır, dokuma ve tekstil firmalarına ihracat sürecinde yaşanan sorunları ele alınmıştır. Üreticilere yapılan Teşviklerin, pamuk sektörüne ne gibi etkileri olduğu haritalandırılmıştır.

Korkuluğ (2019), 1980 yılından 2019 yılına kadar olan 39 yıllık bir dönemi kapsayan Türkiye'deki pamuk üretimi üzerine gerçekleştirilen bir öngörü modeli çalışmasında, pamuk sektörünü detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Bu analiz sonucunda, Türkiye'nin pamuk lifi üretimi, üretim alanları, tüketim miktarları, pamuk ihracatı, pamuk ithalatı ve pamuk fiyatları arasındaki karşılıklı etkileşimleri belirlemeyi amaçlamıştır. Yapılan değerlendirmeler neticesinde, 39 yıllık süre zarfında dönemlik olarak %23'lük bir azalmanın yaşandığı tespit etmiştir. Bununla birlikte, bu düşüşe rağmen %95 verim artışının gerçekleştiği ortaya konmuştur. Bu bulgular ışığında, gelecekteki eğilimleri değerlendirmek amacıyla VAR modeli kullanılarak öngörülerde bulunulmuştur.

Yurtoğlu (2021), Demokrat Parti (DP) dönemi’nde pamuk politikaları ve dokuma sanayisine etkileri (1950-1960) isimli çalışmasından; DP’nin yönetimi ele almasından sonran pamuk ekim alanlarında gözle görülen bir artışın yaşandığını tespit etmiştir. Bu artışların yaşanmasının nedenlerinden biri de yerli pamuk tohumu üretimine önem verilmesi olarak tespit etmiştir, Ayrıca tohum dağıtım ve ıslah

çalışmaları düzenli bir biçimde yürütüldüğünü tespit etmiştir. Daha sonra da ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan konferans ve toplantılarda pamuk sorunları tartışılarak bu sorunlara çözümler arandığını ortaya koymuştur.

Yurtoğlu (2020), İnönü dönemi'nde Türkiye'de pamuk üretimi ve pamuk politikası (1938-1950) adlı çalışmada, odak noktası İnönü dönemi pamuk üretimine yönelmiştir. İnönü'nün cumhurbaşkanı olmasının ardından, Türk çiftçilerini tarım konusunda eğitmek amacıyla yabancı ülkelere eğitim filmleri satın alındığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, yerli türlerle beraber ABD menşeli Cleveland ve akala pamuk çeşitlerinin ekim alanları genişletilerek üretimin artırılmaya çalışıldığı vurgulanmıştır. Pamuk tarımının geliştirilmesi için komisyonlar oluşturulmuş ve sulama, mekanizasyon, tohum ıslahı, zararlı tohumlarla mücadele ve kooperatifleşme alanlarında önemli adımlar atılmıştır. Üretim ve ihracatın artırılmasıyla milli ekonomiye önemli katkılarda bulunduğu tespit edilmiştir.

Özüdoğru (2021), Dünya ve Türkiye'de pamuk üretim ekonomisi adlı çalışmada, dünya genelinde pamuk ekim alanlarının %20 oranında artmasına rağmen, üretimin yaklaşık dört katına çıktığı ifade etmiştir. Bu artışın arkasındaki sebepler arasında, pamuk lifi verimindeki artışa teknolojik yeniliklerin ve makineleşmenin katkı sağlaması, aynı zamanda sulama gibi alanlarda büyük gelişmelerin etkili olduğu belirtmiştir. 1950/51 sezonunda ortalama pamuk verimi 234 kg/ha iken, 2019/20 sezonunda bu ortalama verimin 761 kg/ha olarak gerçekleştiği vurgulanmıştır. Bu verilere dayanarak, pamuk üretimindeki büyük artışın temelde verimdeki artıştan kaynaklandığı belirtmiştir.

Yurtoğlu (2020), Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de pamuk yetiştiriciliği ve pamuk politikası (1923-1938) konulu araştırmada, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte pamuk yetiştiriciliği ve ticaretini artırmaya yönelik politikaların oluşturulduğu vurgulanmıştır. Ancak, 1929 yılında ortaya çıkan Dünya Ekonomik Krizi'nin pamuk fiyatlarını yarı yarıya düşürmesinin, pamukçuluğun gelişimini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Buna karşılık, kooperatifleşme ve şirketleşme konusunda atılan adımların, Akala ve Cleveland türlerindeki tohum üretim faaliyetlerinin, düzenlenen

kongre ve toplantıların, pamuk zararlılarıyla mücadele çabalarının sonucunda üretim hacminin genişletilerek milli ekonomiye önemli katkılar sağlandığı belirlenmiştir.

Evsile (2018), cumhuriyet döneminde ziraat ve hayvancılık alanında meydana gelen gelişmeler (1923-1950) isimli çalışmada; Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle birlikte, toplumda meydana gelen değişimle beraber ziraat ve hayvancılık sektörlerinde önemli değişikliklere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple, yeni devletin kuruluşu itibarıyla ziraat ve hayvancılık alanlarında çeşitli hamlelerin gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Bu hamlelerle birlikte, tütün, zeytin, pamuk, şekerpancarı, afyon, bağcılık, hububat, narenciye, çay ve diğer ürünlerde artışlar sağlandığını açıklamıştır. Ayrıca, ziraî vergiler, tarım aletleri, topraksız köylülere arazi dağıtılması, ziraî eğitim, mevsimlik işçilik konularında çalışmalar yapıldığını vurgulamıştır.

Falay (2020), 19. Yüzyılda Adana'nın sosyo-ekonomik yapısındaki değişimler başlıklı çalışmada; Adana'da Osmanlı döneminde yoğun bir şekilde pamuk ekimi yapıldığı tespit etmiştir. Özellikle 19. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde pamuk ekiminde kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme düzeyine eriştiğini belirtmektedir. Ayrıca pamuk bitkisi ekiminden dolayı tekstil sanayisinin de geliştiği sonucuna varmıştır.

Tokel (2021), Dünya pamuk tarımı ve ekonomiye katkısı adlı çalışmada; Pamuk bitkisi (*Gossypium hirsutum* L.), Malvaceae (Ebegümeçigiller) ailesinin önemli bir mensubu ve küresel ölçekte yaygın olarak yetiştirilen kritik bir lif bitkisi olduğunu ifade etmiştir. Pamuğun genellikle ılıman ve tropikal bölgelerde yetiştiğini açıklamıştır. Pamuk bitkisinin, sıcak iklimleri ve yeterli nem koşullarını tercih ettiği sonucuna ulaşmıştır. Bu sebeple, ABD, Avustralya, Çin, Hindistan, belirli Afrika ülkeleri ve Orta Doğu'nun bazı bölgeleri gibi iklimi bu özellikleri karşılayan yerlerde pamuk üretiminin yapıldığını belirtmiştir.

## İKİNCİ BÖLÜM

### 2. METOD VE MATERYAL

#### 2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Pamuk, tarihsel süreç içinde birçok medeniyet tarafından ekilmiş ve kullanılmış, tarım alanında önemli bir ürün olarak öne çıkmıştır. Türkiye'nin coğrafi konumu ve iklimi, pamuk yetiştiriciliği için oldukça uygun bir ortam sunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, pamuk tarımı ülkede ekonomik açıdan büyük bir öneme sahip olmuş ve bu alandaki politikalar önemli ölçüde şekillenmiştir. Devletin yanı sıra, özel sektör de pamuk üretimi ve ticareti konusunda etkili bir role sahip olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında pamuk, ülkenin tarım ve ekonomi politikalarını etkileyerek önemli bir rol oynamıştır. Pamuk ekim alanları ve pamukla ilgili devlet ve özel sektör politikalarının incelenmesi, Türkiye'nin tarım sektöründeki evrimini ve ekonomik kalkınma stratejilerini anlamak adına önemli bir adım olacağı düşünülmektedir. Bu dönemde pamuk üretimi, ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunarak, tarım politikalarının belirlenmesinde kilit bir faktör olmuştur.

Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı sonrasındaki dönemi, ülkenin ekonomik anlamda zorlu bir süreci içermektedir. Savaşın etkileriyle başa çıkmaya çalışan Türkiye, sanayileşme konusunda geri bir pozisyonda bulunmuş ve ekonomik sorunlarla karşılaşmıştır. Savaş sonrası ekonomik toparlanma çabaları kapsamında, ülkenin öncelikli hedefleri arasında sanayileşmeyi hızlandırmak ve ekonomiyi canlandırmak bulunmaktaydı. Ancak, bu dönemde Türkiye'nin sanayileşme altyapısı ve teknolojik kapasitesi oldukça sınırlıydı. Bu kısıtlamalar nedeniyle, ülke yönetimi ekonominin canlanması için tarım sektörüne odaklanmayı tercih etmiştir. Tarım, savaş sonrası dönemde ekonominin canlanması ve sanayiye kaynak sağlanması açısından kritik bir role sahipti. Bu bağlamda, stratejik tarım ürünleri, özellikle pamuk gibi, politika geliştirilmesi ve teşvik edilmesi gereken alanlar arasında yer almıştır.

Ülke, pamuk gibi stratejik tarım ürünlerine yönelik politikaların uygulanmasıyla tarımsal üretimi artırmayı ve ekonomiyi desteklemeyi amaçlamıştır. Bu politikalar, ekonominin temel direklerinden biri olan tarım sektörünü güçlendirmek amacıyla benimsenmiştir. Savaş sonrası dönemde tarımın ekonomik toparlanma sürecinde oynadığı kilit rol, ülkenin daha geniş kalkınma stratejilerinin bir parçasını oluşturmuştur.

## **2.2. Araştırmanın Kapsamı**

Gerçekleştirilen araştırma, başlangıçta 1923-1950 yılları arasındaki tek partili dönemi, yani Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki siyasi atmosferi kapsayarak pamuk ekimi ve pamuk politikalarını detaylı bir şekilde incelemiştir. Bu dönemde, devletin ekonomik planlamaya ağırlık verdiği ve sanayileşmeyi teşvik ettiği bir süreç yaşanmıştır. Pamuk, tekstil endüstrisinin temel hammaddesi olarak öne çıkmış ve bu bağlamda devlet tarafından belirlenen politikalarla desteklenmiştir.

Ardından, çalışma kapsamı genişletilerek 1950-1960 yıllarını içine alan demokrat parti dönemine odaklanmıştır. Bu dönemde, çok partili sisteme geçişin etkileri ve ekonomik politikadaki değişimler, pamuk üretimi ve politikaları üzerinde farklı dinamiklere yol açmıştır. Demokrat parti dönemi, ekonominin serbestleşmeye doğru evrildiği bir süreci göstermiştir. Pamuk, bu dönemde özel sektörün daha fazla önem kazandığı bir ekonomik yapıda, ticaret ve sanayi politikalarının bir parçası olarak ele alınmıştır.

Her iki dönemin de pamuk politikalarının Analizini yaparak, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik evrimini anlamak açısından kritik bir perspektif sunmaktadır. Tek partili dönemde devletin yoğun müdahalesi ve planlı ekonomi çabaları, pamuk üretimi ve ticareti üzerinde belirleyici olmuşken, çok partili dönemde özel sektörün etkinliği ve serbest piyasa dinamikleri, pamukla ilgili politika oluşturma süreçlerini şekillendirmiştir. Bu analiz, Türkiye'nin tarım ve ekonomi politikalarındaki değişimlerin, özellikle pamuk gibi stratejik ürünlerin üretimi üzerindeki etkilerini anlamamıza katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

### 2.3. Araştırmanın Metodu

Bu alışmada, "1923-1960 Yılları Arasında Türkiye'de Pamuk retiminin Türkiye Ekonomisine Etkisinin Analizi" başlığını taşımakta olup, araştırma süreci, pamuğun ekonomik ve tarımsal açıdan kritik öneme sahip olduğu bir dönemi kapsamaktadır. İlk aşamada, pamuğun özellikleri üzerine odaklanılarak bitkinin genel durumu detaylı bir Şekilde incelenmiştir.

Ardından, tez kapsamında 1923-1960 dönemlerine ait resmi gazeteler, arşiv belgeleri ve TBMM tutanakları titizlikle taranmıştır. Bu kaynaklar, dönemin politik ve ekonomik atmosferini yansıtarak pamuk üretimi üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Özellikle, o dönemdeki pamuk politikalarının detaylı bir analizi yapılması, tarım sektörünün nasıl Őekillendiđini ve ekonomiye katkısını net bir Şekilde ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca, tez çalışmasında ikincil kaynaklar olarak o döneme ait yazılmış makaleler ve tezler de kullanılarak daha kapsamlı bir perspektif elde edilmiştir.

Tezin diğer bir önemli ayağını, pamuk ekim alanlarından başlayarak pamuğun sanayide kullanılması, ithalat ve ihracatının analizi oluşturmaktadır. Bu kapsamda, pamuk ekiminin yaygınlığı, sanayideki kullanım alanları ve dış ticaret politikalarının pamuk üzerindeki etkileri detaylı bir Şekilde incelenmiştir.

Bu aşamada, 1923-1960 yılları arasındaki pamuk üretiminin Türkiye ekonomisine olan etkisini anlamak amacıyla yapılan bu kapsamlı analiz, dönemin ekonomik dengelerini ve tarım politikalarını daha iyi anlamamıza olanak tanıyacağı düşünülmektedir.

Bu alışmada, Analitik Yöntemini kullanarak, konuyu açıklamaya gayret ettik.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 3. ANALİZ VE BULGULAR

#### 3.1. Pamuk Bitkisinin Tarihsel Analizi

Dokuma sanayisinin gelişimini ele alırken, belli bir tarih üzerinde durmak gerçekçi olmayacaktır. Çünkü dokumacılık sanatı insanın varoluşuyla birlikte ortaya çıkmış ve zaman içinde gelişerek evrim geçirmiştir (Yıldız, 2022,258). Tarihi kaynaklar, dokumacılığın çok eski zamanlara dayandığını göstermekte ve ilk çağlarda yaşayan insanların, ağaçların soyulabilen kabuk ve elyafını kullanarak sepet örerek başladıklarını ve daha sonra koyunlardan elde ettikleri yünleri bükerek bu sanayinin ilk şeklini meydana getirdiklerini öne sürmektedir (Yıldız, 1989, 390). Bu süreç, insanların ihtiyaçlarına cevap verme ve çevrelerindeki malzemeleri kullanma becerilerini geliştirdikleri bir dönemi yansıtmaktadır.

Giyim, beslenmeden sonra en eski zamanlardan günümüze kadar olan süreçte önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir. İnsanlık, yüzyıllar boyunca hayvansal ve bitkisel lifleri keşfetmiş, aletler kullanarak eğirmiş ve çeşitli tezgahlarda dokumuştur. Binlerce yıl boyunca, doğadaki hammadde kullanılarak yapılan dokumalar zaman içinde sanat eseri niteliğindeki seçkin eserlere dönüşmüştür(Yıldız,2022,258). Ayrıca dokuma sanatı, zamanla teknolojik ve kültürel gelişmelere paralel olarak ilerlemiş, farklı malzemelerin keşfi ve kullanımıyla birlikte çeşitlenmiştir. Dokumacılık, toplumların giyim, barınma ve kültürel ifade gibi temel ihtiyaçlarına yanıt veren önemli bir sanayi dalı olmuştur. Bu sanayi dalı arasından en önemli hammadde kaynağı ise pamuktur. İnsanoğlu yerleşik hayata geçmesiyle ihtiyaçlar değişmiş ve tarım ile uğraşmaya başlamıştır(Yıldız, 1989,391). M.Ö. 6500 yılına ait arkeolojik bulgular, dokunmuş kumaşların o dönemde kullanıldığını göstermektedir. İki iplik sistemiyle tekstil yüzeyi oluşturma tekniği olan dokumacılığın bilinen tarihi, günümüzden en az 8000 yıl kadar öncesine kadar gitmektedir (Büken, 2005,64). Çin kaynakları, pamuğun dokumacılıkta kullanılan diğer hammadde kaynakları gibi Asya'dan yayıldığını belirtmektedir. Bu süreç, pamuğun sadece tarım ürünü olmanın ötesinde, kültürler arası etkileşimi ve teknolojik transferi yansıtan bir evrimi

göstermektedir. Çin kaynaklarına göre milattan 800 yıl önce Orta Asya yaylalarından göç eden insanların pamuk ve pamuklu dokuma tekniğini Hindistan'a taşıdığını öne sürmektedir (Yıldız, 1989,391). Pamuk bitkisi Hindistan'da gelişimini tamamladıktan sonra(Yıldız, 2023, 29) Tüccarlar tarafından ithal edilerek Anadolu ile ilk tanışması gerçekleşmiştir. Tarih boyunca, Anadolu, pamuk üretimi ve ticaretinde önemli bir konuma sahip olmuştur. Antik dönemde, Anadolu'nun batı bölgelerinde pamuk üretimi yapılmıştır. Pamuk, bu dönemlerde hem yerel ihtiyaçları karşılamak hem de ticaret amacıyla yetiştirilmiştir. Ancak, pamuk bitkisi tarımının Anadolu coğrafyasında milattan önce 300 yılına kadar uzandığı bilinmektedir. Bu dönemde, pamuk üretimi Anadolu'nun ekonomik ve tarımsal faaliyetleri arasında önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir(Keskinkılıç,2014,1). Anadolu'nun pamuk üretimindeki erken tarihçesi, bölgenin tarımsal potansiyelini ve ticaret avantajlarını ortaya koymaktadır. Pamuk, sadece tekstil endüstrisinde kullanılmakla kalmayıp aynı zamanda ticaret yollarının kesişim noktalarında bulunan Anadolu için stratejik bir ürün olduğunu göstermiştir. Bu durum, bölgenin ekonomik ve kültürel zenginliklerini artıran önemli bir tarihsel ayrıntı olarak değerlendirilebilmektedir. Anadolu, Asya ile Avrupa arasında köprü görevi görmesi nedeniyle, çeşitli kültürler arası etkileşimlere ve ticaretin canlılığına sahne olmuştur. Pamuk, bu ticaret yollarında önemli bir ticaret malı olarak öne çıkmış ve bölgenin ekonomik büyümesine katkıda bulunmuştur.

Ortaçağ gelindiğinde devletlerin ekonomik temelleri genellikle iki temel unsur üzerine inşa edilmişti; tarım ve ticaret. Tarım, verimli topraklara ve uygun iklim koşullarına sahip olma gerekliliği ile bağlantılıydı. Aynı zamanda ticaretin sürdürülebilmesi için de stratejik ticaret yollarına erişim sağlanması önemliydi. Bu açıdan Anadolu coğrafyası, bereketli toprakları ve zengin su kaynaklarıyla öne çıkan bir bölge olarak değerlendirilmektedir(Arslan, 2019,238). Ayrıca Mezopotamya ovasının üzerine kurulu olan şehirlerin toprakları, büyük ölçüde verimliydi. Bereketli Hilal olarak adlandırılan bu bölge, tarih boyunca üzerine kurulan medeniyetlere zengin toprakları ve bolluğuyla hayat sağlamıştır. Mezopotamya'nın coğrafi konumu, verimli toprakları ve sulama sistemlerinin kullanımıyla, tarım açısından büyük bir potansiyel olmuştur(Cübeyr, 2003,175). Anadolu ve Mezopotamya coğrafyalarının topraklarının verimliliği ve stratejik konumu, bölgeyi hem pamuk ekimi hem de

pamuk ticareti açısından önemli kılmıştır. Bereketli topraklar, pamuk gibi tarım ürünlerinin başarılı bir şekilde yetişmesi için uygun bir ortam sağlamıştır. Ayrıca, bölgedeki su kaynakları da tarımsal üretimi destekleyerek pamuk ekimini kolaylaştırmıştır. Aynı zamanda, Anadolu'nun tarih boyunca önemli ticaret yollarının kavşak noktalarında yer alması, pamuk ticaretinin gelişmesini kolaylaştırmıştır.

Pamuk, Selçuklular devrinde Anadolu'nun önemli tarım ürünleri içinde öne çıkan kalemlerden biri olmuştur. İbn Battûta'nın ifadesine göre, özellikle "Lâdikî" adıyla bilinen özgün bir pamuk türü, o dönemde dünya çapında eşi benzeri olmayan niteliklere sahipti. Bu özel pamuk türü, Anadolu'nun iklim ve toprak koşullarında yetişmiş ve kalitesiyle tanınmıştır. Lâdikî pamuğu, özellikle tekstil endüstrisinde kullanılmak üzere değerli kumaşların üretiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu özel pamuk türü, işlenerek eşi benzeri olmayan altın işlemeli pamuklu elbiselerin yapımında kullanılmıştır. Selçuklu döneminde, Lâdikî pamuğundan üretilen bu özel elbiseler, zenginlik ve ihtişamın simgesi haline gelmiştir (Battûta, 2013, 408).

Pamuk sadece günlük yaşamımızın bir parçası olmanın ötesinde, yerli ekonomileri destekleyen, kültürel mirası canlı tutan ve çevresel sürdürülebilirliği teşvik eden bir hammadde olmuştur( Polat, 1992 ,15). Bu nedenle, pamuk, çok boyutlu etkileriyle yerel ve küresel düzeyde önemi eskilere kadar dayanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren dokuma sanayisi, büyük bir öneme sahip oldu. Bu süreçte, başkent olarak kilit bir role sahip olan Bursa, Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında dokuma sanayisinin önemli gelişmeler kaydetmesine öncülük etti. Bursa, dokuma atölyeleri ve ticaret merkezleri açısından zengin bir çeşitliliğe sahipti ve bu durum, devletin geniş bir coğrafi alana yayılan ve birçok farklı kültürü bir araya getiren merkezi konumunu daha da güçlendirdi( Aytaç, 2015, 2). Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, Bursa'nın dokuma üretimindeki uzun geçmişi ve dokuma sanayisinin tarih boyunca nasıl evrimleştiği, Osmanlı ekonomisinin temel taşlarından birini oluşturan dokuma sanayisinin gelişimini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Ayrıca dokumanın faz geçilmez ham maddesi pamuk olduğundan dolayı da Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren dokuma da önemli bir hammadde kaynağı olmuştur.

Osmanlı toplumunda pamuklu dokumalar ve özellikle pamuk/ipek karışımı kumaşlar, sadece giyim kuşamda değil, aynı zamanda ev tekstili alanında da geniş bir kullanım alanına sahipti( Berkli, & Ark, 2021,22). Pamuk/ipek karışımı kumaşlar özellikle sarayda ve üst sınıflarda tercih edilen lüks giyimlerin ve ev tekstili ürünlerinin yapımında kullanılıyordu. Bundan dolayı da Osmanlı devleti pamuk ekimi ve sanayisine önem vermiştir. Pamuk bitkisini yoğun bir şekilde dokuma da kullanmıştır(Yardımcı, 2016,222). Bu pamuklu ürünler, Osmanlı toplumunun giyim tarzını ve yaşam biçimini etkileyerek zengin bir kültürel mirasın oluşmasına katkı sağlamıştır. Pamuk, ekonomik açıdan sadece tarım ve üretimde değil, aynı zamanda ticarete de önemli bir rol oynamış ve Osmanlı ekonomisinin çeşitlenmesine katkıda bulunmuştur. Pamuklu dokumaların yaygın kullanımı, Osmanlı Devleti'nin tekstil endüstrisindeki başarılarına işaret etmektedir ve bu sektör, zamanla Osmanlı toplumunun kültürel dokusunu şekillendiren önemli bir unsur haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti, farklı bölgelerde pamuk ekimi ve ticareti sayesinde önemli mali kaynaklar elde etmiştir. Özellikle XVI. yüzyılda, Diyarbakır'da yapılan pamuk ekimi kayıtları, bu dönemde pamuk üretiminin vergilendirilmesinin devlet için önemli bir gelir kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır. Diyarbakır'daki XVI. yüzyıl kayıtlarına göre, her köyde yoğun bir şekilde pamuk ekimi yapılmıştır. Kulp nahiyesinde gerçekleştirilen pamuk ekiminden dolayı öşür vergisi tahsil edilmiş ve toplamda 89 köyde pamuk ekimi gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Bu kayıtlar, pamuk ekiminin geniş bir coğrafyada yaygın olarak yapıldığını ve devletin bu faaliyetten elde ettiği gelirin önemli bir boyutta olduğunu göstermektedir (Yılmaz,1990, 292). Anadolu'da pamuk sadece Diyarbakır bölgesiyle sınırlı kalmamış diğer bölgelerde yetiştirilmiştir. Özellikle Antakya, Osmanlı Devleti'nin sanayisinde önemli bir yere sahip olan pamuğun yetişmesi için elverişli bir iklime sahipti. Bu durum, özellikle XVII. yüzyıl Türk pamuklu ihracatında Antakya'nın öne çıkmasına neden olmuştur. Antakya bezleri, bogasi ve kutnî kumaşlar, Antakya'nın zengin pamuk yetiştirme potansiyeli ve gelişmiş dokuma sanayisi tarafından üretilen ürünler olarak büyük bir ün kazanmışlardır. Antakya'nın iklimi, pamuk bitkisinin sağlıklı bir şekilde yetişmesi için gerekli olan koşulları sunmaktadır. Bu da Antakya'nın, pamuk tarımının ve tekstil endüstrisinin merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Antakya'nın pamuklu

ürünleri, kalitesi ve çeşitliliği ile Osmanlı pazarlarında büyük talep görmüş ve Türk pamuklu ihracatında önemli bir paya sahip olmuştur( İnalçık, 1980,2). Adana'nın Ayas İskelesi, pamuklu ürünlerin dışa açılan en önemli kapılarından biri olarak öne çıkmıştır. Adana'nın Ayas İskelesi, pamuklu ürünlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları dışına taşınmasında stratejik bir konumda bulunuyordu. Buradan yapılan ihracatlar, hem Osmanlı ekonomisinin canlı kalmasına hem de dış ticaret dengesinin korunmasına katkıda bulunmuştur. Pamuk balyalarının gemilere yüklenerek gönderildiği Ayas İskelesi, Osmanlı Devleti'nin önemli limanlarından biri olmuştur (Yılmaz, 1990,208 ). Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş dönemlerinde belirtilen bölgelerde pamuk ekiminin yapılması, Osmanlı ekonomisinin çeşitlenmesine, sanayileşmesine ve dış ticaretin gelişimine katkıda bulunarak pamuk sanayi ve ticaretinin büyük bir önem kazanmasını sağlamıştır. Pamuk, Osmanlı ekonomisinin temel dayanaklarından biri olarak, bu dönemdeki ekonomik canlılığın ve çeşitliliğin bir yansıması olmuştur.

Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılın ortalarına kadar tarım toplumu olma özelliğini koruyarak çeşitli tarımsal ürünleri Avrupa ve diğer dünya ülkelerine ihraç etmişti. Ancak, bu dönemde, İngiltere'de yaşanan tarımsal ve endüstriyel devrimler, ulaştırma alanındaki gelişmelerle birleşerek ulusal bir ekonominin temellerini atmıştı. İngiltere'de başlayan bu ekonomik dönüşüm, yerli üretimi korumak amacıyla zaman zaman korumacı politikaların benimsenmesine de zemin hazırlamıştır. İngiltere'deki tekstil sektörü, pamuklu tekstil üretimindeki devrim niteliğindeki değişikliklerle büyük bir dönüşüm geçirdi. Buhar gücüne dayalı makinelerin kullanılması, özellikle iplik eğirme ve kumaş dokuma süreçlerinde önemli verimlilik artışlarına ve maliyet düşüşlerine yol açtı. Bu makineleşme süreci, emeği daha etkili bir şekilde kullanma ve üretimi büyük ölçeklerde artırma imkanı sağladı. İlk olarak iplik eğirme alanında kullanılan bu makineler, zamanla kumaş dokuma sürecinde de yaygın olarak kullanılmaya başlandı. Sanayi devrimi sadece İngiltere ile sınırlı kalmamış, 19. yüzyılın başlarından itibaren Batı Avrupa ülkelerine de yayılmıştır(Pamuk, 2012,12 ). Bu yayılma, ekonomik, sosyal ve teknolojik yapıların evrimleşmesinde etkili olmuş, uluslararası ticaret ve ekonomik ilişkilerin

dinamiklerini temelden değiştirmiştir. Bu süreç, tarım toplumlarından endüstriyel ekonomilere geçişin bir belirtisi olarak tarihsel öneme sahiptir.

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın ortalarına kadar pamuk üretimi ve ticaretinde etkin bir rol oynayarak büyük miktarlarda pamuğu ihraç etmişti. Bu dönemde Osmanlı pamuğu, Avrupa'nın tekstil endüstrisi için önemli bir kaynak olarak değerlendiriliyordu. Ancak, XVII. yüzyıl sonlarına yaklaşıldığında, Karayip adaları, özellikle de Jamaika, Barbados ve Saint Domingue gibi bölgeler, pamuk üretiminde hızla büyüyerek bu sektördeki dengeyi değiştirdi. XVIII. yüzyılın ilk yarısında, Karayip adalarının pamuk üretimindeki düşüş, Osmanlı pamuğunun rekabet avantajını yeniden ortaya çıkardı(Elibol, 2005, 68).

XVIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Osmanlı sanayisi, henüz Avrupa mamullerinin rekabeti karşısında ciddi bir etkilenme yaşamamıştı. Bu dönemde, özellikle pamuk ve ipek imalatı, kendi yerel kaynakları ve geleneksel yöntemleriyle sürdürülüyordu. Pamuklu ve ipekli dokumalar ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak Şekilde kendi imknlarıyla üretiliyor ve iç pazar için arz edilebiliyordu. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç fazlası tekstil ürünleri, önemli miktarlarda ihraç edilmekteydi (Şahin, 2010, 94). Avrupa'da başlayan sanayi devrimi, Osmanlı sanayisini etkilemeye başlamıştı. Sanayi devrimi ile birlikte Avrupa, pamuklu dokuma ve iplik üretiminde önemli bir ilerleme kaydetmiş ve Osmanlı Devleti, hammadde pazarı olarak daha belirgin bir konuma gelmişti. Gelişen teknoloji ve makineleşme, Avrupa'daki pamuk sanayisinin verimliliğini artırırken, Osmanlı sanayisi daha geleneksel yöntemlerle üretim yapmaya devam etmiştir.

Sanayideki makineleşme, pamuk tüketiminde önemli bir artışa yol açtı ve pamuklu ürünlerin fiyatlarında büyük azalmalara neden olarak bu malzemenin popülerliğini artırdı. Bu durum, pamuğun yn, ipek ve keten gibi diğer doğal liflerin yerine geçmesine yol açtı. Ancak, bu büyük sanayinin sürekli olarak hammadde ihtiyaını karşılamak için, yoğun bir pamuk arzına ihtiyaç vardı (Damlibağ, 2011,436). Makineleşme sayesinde pamuk, tekstil endüstrisinde daha hızlı ve verimli bir Şekilde işlenebiliyordu. Bu, retim süreçlerini hızlandırdı ve maliyetleri düşürdü, bu da pamuklu ürünlerin daha erişilebilir hale gelmesine ve geniş kitlelere

ulaşmasına olanak tanıdı. Pamuklu kumaşlar, giyimden ev tekstiline, endüstriyel kullanıma kadar geniş bir yelpazede kullanılmaya başlandı.

1800'lerde dünya pamuk ihtiyacının çoğunu ABD sağlamaktaydı. Ancak ABD'nin Kuzey ve Güney eyaletleri arasında yaşanan çatışma "Amerikan İç Savaşı" olarak bilinen savaştan dolayı( Gülşah, 2022, 1403). Pamuk sanayisini elinde tutan İngiltere, hammadde ihtiyacını karşılamak ve üretimi artırmak amacıyla yeni kaynaklar arayışına girmiştir bu süreçte Osmanlı Devleti, önemli bir potansiyel kaynak olarak öne çıkmıştır. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu, zengin tarım toprakları ve uygun iklim koşullarıyla pamuk yetiştirmek için elverişli arazilere sahipti Osmanlı Devleti, sanayisini tamamlamış olan güçlü devletlerin ham madde tedarikçisi konumuna gelmiş özellikle İngiltere, pamuk alanında Osmanlı Devleti'ni destekleme programlarını hayata geçirmiştir. Bu destekler, Manchester Cotton Supply Association (MCSA) vasıtasıyla 1857'de Osmanlı Devleti'nde pamuk ziraatını geliştirmeyi amaçlamıştır.(Damlıbağ, 2011,440). Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıl boyunca sadece İngiltere'ye değil, aynı zamanda diğer Avrupa ülkelerine de pamuk ihracatı gerçekleştirmiş. Osmanlı Devleti, Avrupa ülkelerine hammadde halinde yapılan ihracatta önemli bir artış göstermiştir.

XVIII. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu, pamuklu ürünlerindeki artan talebi karşılamak amacıyla pamuklu ihracatını artırmıştı. Ancak, yüzyılın sonlarına doğru, bu büyüme eğilimi, Osmanlı dokuma sanayisinin gerilemesi ve dış pazarlardaki azalma ile birlikte dönüşmeye başladı. Bu dönemde, dışalımın artış göstermesinde etkili olan çeşitli faktörler ortaya çıktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun dokuma sektöründeki gerileme sürecinde, Hint pamuğu yanında düşük maliyetli pamuklu ürünler üreten Avrupa ülkelerinin, özellikle de Almanya, İsviçre, İtalya, Fransa, Avusturya ve özellikle İngiltere'nin, Osmanlı ülkesine girmeye başlaması önemli bir etken oldu. Bu ülkelerdeki gelişmiş tekstil endüstrisi, rekabet avantajlarına sahip olmalarını ve Osmanlı pazarlarında daha uygun fiyatlarla ürün sunmalarını sağladı. Almanya, İsviçre, İtalya ve Fransa gibi ülkelerin pamuklu ürünlerini daha düşük maliyetlerle Osmanlı İmparatorluğu'na ihraç etmeleri, Osmanlı dokuma sanayisinin yerli talebi karşılamak konusundaki rekabet gücünü zayıflattı.

Ayrıca, İngiltere'nin sanayi devrimine hız kazandırdığı bu dönemde, bu ülkeden gelen ucuz ve büyük ölçekli üretim avantajlarına sahip pamuklu mallar, Osmanlı pazarlarında daha fazla talep görmeye başladı(Keleş, 2013,27) Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi tekstil ürünlerini yeterince rekabetçi bir şekilde üretememesi sonucu, dışarıya daha fazla bağımlı hale gelmesine neden oldu. Osmanlı dokuma sanayisinin gerilemesi ve dış pazarlardaki azalma, ekonomik yapının zayıflamasına ve dış ticaret dengesinde olumsuz bir tablonun oluşmasına sebep oldu. Bu dönem, Osmanlı ekonomisinin dönüşümü ve dış ticaretindeki dinamiklerdeki değişimlerle şekillenen bir evre olarak ön plana çıkmıştır.

19. yüzyılın ortalarında, hem kırsal bölgelerdeki köy dokumacılığı hem de kentlerdeki zanaat atölyeleri, tekstil üretiminin merkezi haline gelmişti. Ancak, Sanayi Devrimi'nin etkisiyle Batı Avrupa'da pamuklu tekstil ürünlerinde yaşanan verimlilik artışı, fiyatlarda büyük düşümlere neden oldu. Bu durum, yeni teknolojileri benimsemeyen yerli üreticileri zor durumda bıraktı. Sanayi Devrimi'nin getirdiği mekanizasyon ve buhar gücüne dayalı makineler, pamuklu tekstil üretiminde önemli bir verimlilik artışı sağlamıştı. Bu gelişmeler, üretim maliyetlerinde düşümlere ve daha hızlı üretime olanak tanıyan büyük ölçekli üretim modellerine geçişe sebep oldu. Dolayısıyla, Batı Avrupa'da üretilen pamuklu tekstil ürünlerinin fiyatları önemli ölçüde düştü. Bu düşük fiyatlar, yeni teknolojiyi benimsemeyen geleneksel yerli üreticileri büyük bir rekabet baskısı altına soktu. El dokuma ve el tezgahlarıyla üretim yapan zanaatkarlar ile köylerdeki dokuma atölyeleri, yeni makinelerin hızına ve verimliliğine ayak uyduramadıkları için pazarda gerilediler. Yüksek işgücü maliyetleri ve eski üretim yöntemleri, bu gelişen endüstriyel ortamda rekabet edilemez hale geldi (Pamuk, 2012, 19). Bu durum da Anadolu'da pamuk ekim alanlarını azaltmış ve dışa bağımlı bir devlet haline getirmiştir.

### **3.1.1. 1923-1938 Döneminin Pamuk Analizi**

Türkiye, cumhuriyetin ilk yıllarında, 13 milyona yaklaşan bir nüfusa ev sahipliği yapıyordu ve bu nüfusun büyük bir çoğunluğu, yaklaşık %84 'ü, tarım sektöründe istihdam ediliyordu. Bu dönemde, Türkiye'nin ekonomisi önemli ölçüde tarıma dayanıyordu; ülkenin Gayri Safi Milli Hasılasının (GSMH) yaklaşık yüzde

48'i, tarım sektörünün katkılarıyla oluşuyordu(Tük, 2014, 5). Bu, ülkenin büyük ölçüde tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olduğunu gösteriyordu. Bu dönemde Türkiye ekonomisinin belkemiği, tarım politikaları etrafında şekilleniyordu(Şener, 2004,73). Toprak reformları ve tarımın modernleştirilmesi gibi politikalar, ülkenin tarım sektörünü güçlendirmeyi amaçlıyordu. Tarım ürünlerinin üretimi ve verimliliği artırılmaya çalışılıyordu. Ayrıca, tarım ürünlerinin dışa bağımlılığını azaltmak amacıyla tarım politikaları oluşturulmuştu. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'i her ne kadar tarım Ülkesi olsa da tarımsal sanayinin de geliştirilmesi gerekmektedir.

1923-1932 döneminde, Türkiye'de iktisat ve tarım politikalarında liberal bir anlayış hakimdi. Bu dönemde Türkiye ekonomisinin yönünü belirleyen önemli gelişmeler arasında 1923 Türkiye İktisat Kongresi ve 1929 Dünya İktisat Buhranı öne çıkıyordu. Ancak, 1933'ten itibaren, özellikle 1929 Dünya İktisat Buhranı'nın etkisiyle, Türkiye ve tüm dünya genelinde devletçi politikalar öne çıkmaya başladı ( Şener,2004,74). Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları, dünya çapında yaşanan büyük ekonomik krizlerden etkilenen bir döneme denk gelmiştir. Özellikle 1929'daki Büyük Buhran, dünya ekonomisinin çöküşüne ve birçok ülkenin ekonomik sıkıntılarla mücadele etmesine neden olmuştur (Özbilen, 2022,19). 1923 Türkiye İktisat Kongresi ve 1929 Dünya İktisat Buhranı, Türkiye ekonomisinin yönlendirilmesinde belirleyici rol oynadı. Bu dönemde Türkiye, liberal ekonomik politikalarla yönetilmeye çalışıldı. Planlı ekonomik model kullanılmaya başlandı (Kodal, 1998, 68). 1929 ekonomik krizi, tarım ürünleri fiyatlarında yaşanan anormal düşüşler gibi faktörleri de tetiklemiş ve tarıma dayalı ekonomilere büyük darbe vurmuştur. Türkiye de bu ekonomik krizden etkilenen ülkelerden biridir. O dönemde Türkiye'nin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanıyordu. Tarım, hem istihdamın büyük bir kısmını sağlıyor hem de dış ticaret gelirlerinin önemli bir bölümünü oluşturuyordu. Büyük Buhran'ın patlak verdiği dönemde tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi, Türkiye'nin tarıma dayalı ekonomisini olumsuz etkiledi. Tarım gelirlerindeki azalma, köylülerin ve tarım sektöründe çalışanların yaşam koşullarını zorlaştırdı( (Bacaksız ve Uysal, 2019, 23). Bu bağlamda, Türkiye'nin 1929 Dünya İktisadi Bunalımı'nın etkilerini hafifletmek ve ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla planlı bir ekonomi politikasına yönelmesi, ülkenin kendi iç kaynaklarına

dayalı sanayileşme çabalarını hızlandırdı. Bu dönemde, özellikle ülkenin zengin tarım potansiyelinden faydalanarak tarım ürünleri temelinde sanayileşme girişimleri öne çıktı. Türkiye'nin ekonomik yapılanmasını güçlendirmek için tarım ürünlerine dayalı sanayileşme hamlesi, ülkede yatırımlara ve endüstriyel faaliyetlere yönelik önemli adımları beraberinde getirdi. Bu dönemde, ham maddesi ülke içinde bulunan tarım ürünleri, özellikle pamuk, sanayi yatırımlarında kilit bir rol oynadı. Pamuk, tekstil endüstrisinde temel ham madde olarak kullanıldığı için, Türkiye'nin sanayileşme çabalarında öncelikli bir konuma sahip oldu.

Pamuk, hem iç piyasada talep gören bir ürün olması hem de ihracat potansiyeli taşıması nedeniyle dikkate değer bir tarım ürünüdür. Devlet, pamuk üretim ve ticaretinde belirli bir rol oynamasının yanı sıra, sektörün himaye edilip geliştirilmesine yönelik çeşitli adımlar attığı bilinmektedir. Özellikle Cumhuriyet kuruluş yıllarında tarım koruma programları kapsamında, Adana'da pamuk üretimine yönelik denemelere başlanması önemli bir adımdı. Özellikle 1924 yılında Amerika ve Mısır'a yetiştirilmek üzere ziraat mühendisleri gönderilerek modern tarım teknikleri ve tohum ıslahı konusunda bilgi edinme çabası içerisine girildi. Bu girişimler sayesinde 1925 yılında Adana Tohum Islah İstasyonu kuruldu. Bu istasyon, pamuk tohumlarının geliştirilmesi ve kalitesinin artırılması amacıyla önemli çalışmalar yaptı( Gürdamar, 2021, 849). Ayrıca Adana Birinci Pamuk İstasyonu Müdürlüğü'nde görev yapan ve yabancı uzman olan Doktor Markos'a, 1928 yılı sonuna kadar geçerli olacak şekilde 520 lira üzerinden belirlenen ücretin, Haziran 1929 tarihindeki iptal tarihinden itibaren Mayıs 1930 sonuna kadar geçerli olmak üzere 527 liraya çıkarılması için İktisat Vekaleti tarafından yapılan teklif, İcra Vekilleri Heyeti'nin 9 Ekim 1929 tarihli toplantısında onaylanmış ve kabul edilmiştir (BCA, 30-18-1-2/5-49-3). Pamukculuk uzmanı olarak görev yapan Mister Clark'ın, 24 Ağustos 1933 tarihinden itibaren geçerli olacak bir ilişik mukavele için izin alınmıştır. Bu izin dokuz aylık görevin onaylanması için Ziraat Vekilliği'nin 8 Kasım 1933 ve 10 Aralık 1933 tarihli 28329 ve 31862 sayılı tezkereleri ile yapılan teklifler üzerine; Maliye Vekilliği'nin 3 Aralık 1933 ve 17 Aralık 1933 tarihli 609 ve 637 sayılı mutaleanmeleri, İcra Vekilleri Heyeti tarafından 16 Aralık 1933 tarihinde kabul edilmiştir. Yani, Mister Clark'ın pamukculuk alanındaki uzmanlığına

dayanarak yaptığı işle ilgili sözleşmesinin ve görev süresinin, Ziraat ve Maliye Vekillikleri tarafından teklif edilen düzenlemeler doğrultusunda 16 Aralık 1933'te onaylanmıştır(BCA, 30-18-1-2/41-89-10). Devletin bu tür girişimleri, pamuk üretiminin verimliliğini ve kalitesini artırmayı hedefliyordu. Aynı zamanda, bu adımlar yerli pamuk üretiminin artırılması ve dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla hizmet ediyordu. Pamuk, tekstil endüstrisi gibi önemli sektörlerin hammadde olarak kullanıldığı için, yerli pamuk üretiminin desteklenmesi ekonomik bağımsızlığın sağlanmasına katkıda bulunuyordu. Ayrıca Ülke içinde yeteri kadar deneyimli personel bulunmadığından dolayı da dışardan uzmanlardan yararlanılma yoluna gidilmiştir. Cumhuriyet yöneticilerinin ekonomik kalkınma hedefleri, ülkenin kaynaklarını en iyi şekilde değerlendirmeyi ve tarım sektörünü güçlendirmeyi içeriyordu. Bu bağlamda, pamuk üretiminin geliştirilmesi önemli bir strateji olarak görüldüğü bilinmektedir.

Pamuk bitkisi ve ürünleri açısından bölgeler arasında farklılıkları azaltmak için bir dizi çalışmada bulunulmuştur. Bunlardan bir tanesi de 1937 yılında Doğu bölgesinde bulunan Iğdır pamuklarının kalitesini yükseltmek, üretim miktarını artırmak ve üretim maliyetlerini azaltmak amacıyla önemli girişimlerde bulunuldu. Bu girişimlerin başında, Iğdır'daki pamuk tarımını düzenli olarak denetlemek ve tarımın verimini artırmak amacıyla bir uzmanın atanması geldi. Ayrıca, bu uzmana destek sağlamak üzere bir memur da görevlendirildi. Bu uzman ve memur, Iğdır Ovası'ndaki pamuk üretiminin daha etkili hale getirilmesi için çalıştı ve elde ettikleri sonuçları yerel halkla paylaştı. Iğdır pamukları, Doğu bölgesinin önemli tarım ürünlerinden biriydi, ancak genellikle bu pamuklar Rusya'ya satılıyordu. Ancak Iğdır pamuklarını İstanbul gibi büyük bir pazar olan şehirlere taşıyabilme fikri, yerel üreticilerin Ruslara düşük fiyatlarla satma zorunluluğunu ortadan kaldıracabileceği biliniyordu. Bu doğrultuda, Iğdır pamuklarını İstanbul'a ulaştırmak amacıyla bir satış kooperatifi veya birlik kurulması ve Doğu bölgesinde bir iplik fabrikası açılması düşünüldü(BCA, 30-10-0-0/185-276-9). Ancak bu planların gerçekleştirilmesi ve üretimin artırılması için sulama sorununun çözülmesi gerekiyordu.

Türkiye I. Ziraat Kongresi'nde alınan bir kararla, pamukla ilgili yurtdışı araştırmalar ve incelemeler yapmak üzere bazı yetkililere görevler verildi. Bu görevler, Türkiye'nin pamuk endüstrisini geliştirmek ve dış ticaretini artırmak amacıyla atılan adımların bir parçasıydı. Bu çerçevede, Mısır'a pamuk konusunda incelemelerde bulunmak üzere Merkez Bankası İdare Meclisi üyelerinden ve eski Ziraat Müsteşarı olan Müderris İhsan Abidin Bey'e siyasi pasaport verilmesi kararı alındı. Bu karar, Bakanlar Kurulu'nun 12 Ocak 1933 tarihli toplantısında kabul edildi(BCA, 30-18-1-2/ 33-4-15). Siyasi pasaportun verilmesi, İhsan Abidin Bey'in Mısır'da pamukla ilgili çalışmalar yapabilmesine ve Türk pamuğunun dış pazarlarda daha fazla yer bulmasına olanak sağladı. Bu tür temaslar, Türkiye'nin pamuk üretimi ve ticareti konularındaki stratejilerini belirlemek ve uluslararası arenada daha fazla rekabet edebilir hale gelmek için büyük önem taşıyordu. Bu girişim, Türkiye'nin pamuk endüstrisinin büyümesine ve uluslararası alanda daha fazla bilinirliğe sahip olmasına katkıda bulundu. Pamuk, dönemin ekonomisi için stratejik bir ürün olduğu için, bu tür dış temaslar ve incelemeler, Türkiye'nin tarım ve ticaret politikalarının şekillenmesinde önemli bir rol oynadı.

Tüm bu çabalar, Doğu bölgesinde pamuk üretiminin ve pamuk sanayisinin geliştirilmesi amacıyla atılan önemli adımları göstermektedir ve yerel ekonomiye katkıda bulunmayı hedefliyordu. Bu girişimler, pamuk üretimini artırarak yerel sanayiye desteklemenin yanı sıra, bölgesel kalkınmaya da katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

1936 yılında Başbakan İsmet İnönü, pamuk üreticileri ile gerçekleştirdiği toplantılarda sektörün önemli sorunlarını ele alarak çözüm önerilerini değerlendirmişti. Bu görüşmeler, Nazilli ve İzmir'deki pamuk üreticileri arasında düzenlenmişti ve çeşitli çiftçi sınıflarından kişilerin katılımı sağlanmıştı. Büyük arazi sahipleri, küçük arazi sahipleri, kiracılar ve ortakçılar gibi farklı çiftçi gruplarının temsilcileri, bu toplantılarda bir araya gelmişti. İsmet İnönü, farklı çiftçi sınıflarının temsilcilerini bir araya getirerek, pamuk üreticilerinin farklı ihtiyaçlarını ve sorunlarını dinlemişti. Bu yaklaşım, tarım sektörünün çeşitliliğini ve farklı gereksinimlerini anlamaya yönelik bir adım olarak kabul edilebilir. Bu toplantılarda

pamuk üreticilerinin karşılaştığı sorunlar ve sektörün geliştirilmesine dair öneriler tartışılmıştı. Toplantıların bir örneği, Nazilli'deki halkevinde gerçekleşmişti. Bu görüşmede, pamuk üreticileri arasında, pamukçuluğun geliştirilmesine ve maliyet fiyatlarının düşürülmesine dair eğilimler öne çıkmıştı. Başbakan İnönü, modern tarım yöntemlerinin üreticilere destek olarak sunulması gerektiğini, işçi sorununun çözülmesinin önemli olduğunu ve kooperatiflerin genişletilmesi gerektiğini belirtmişti(BCA, 030-10-0-0/13-76-3 ). Bu görüşmelere dayanarak, İsmet İnönü'nün pamuk üreticileriyle gerçekleştirdiği toplantılar ile hükümetin tarım sektörünün sorunlarını anlamaya, çözüm önerilerini değerlendirmeye ve sektörün geliştirilmesine yönelik stratejiler geliştirmeye yönelik bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Pamuk üretimi, sadece miktar açısından değil aynı zamanda kalite açısından da önemliydi. Kaliteli pamuk elde edebilmek için kaliteli tohumlar kullanmak vazgeçilmez bir unsurdur. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti'nin pamuk üretiminde istenilen verimi sağlayabilmesi için yüksek kaliteli tohumlara olan ihtiyacı büyüktü.

Kaliteli pamuk üretebilmek için, 1935 yılında Türkiye Cumhuriyeti, pamuk üretimi ve işlemleri konusunda uzmanlaşmış kişilerin deneyimlerinden yararlanmak üzere önemli bir adım attı. Nazilli Pamuk İstasyon uzmanı olan Celal Bey'i Rusya'ya gönderdi. Bu görevlendirme, pamuk işlerinde incelemeler yapmak ve modern tarım tekniklerini öğrenmek amacı taşıyordu. Celal Bey, Rusya'da pamuk üretim sahalarını yakından inceleyerek farklı teknikler, tohum çeşitleri ve tarım yöntemleri hakkında bilgi edindi. Celal Bey'in Rusya gezisi, Türkiye'nin pamuk üretimini daha da geliştirmek ve kaliteli tohum kullanımını artırmak için atılmış bir adım olarak görülmektedir(BCA, 030-18-01-02/58-74-16 ). Rusya'da elde edilen bilgi ve deneyimler, yerli pamuk tohumlarının kalitesini artırmak ve verimli tarım yöntemlerini benimsemek adına değerli bir kaynak oldu. Bu tür uluslararası deneyim paylaşımları, Türkiye'nin tarım sektörünün modernizasyonunu ve ekonomik kalkınmasını desteklemek amacıyla gerçekleştirilen çabaların bir yansımasıydı.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, tarım ürünlerinin üretiminde ilkel yöntemlerin yaygın olduğu bir dönemde bile, tarımsal hastalıklarla mücadele ve

ürünleri koruma amacıyla çeşitli önlemler alınmaya çalışılmıştır. 12 Ağustos 1937 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan bir genelgede, özellikle pamuk hastalıklarının yayılmasını engellemeye yönelik alınan tedbirlerin yetersiz kaldığına dikkat çekilmekte ve farklı bölgelerden temizlenmemiş pamuk tohumlarının illegal yollarla temiz bölgelere taşındığı endişesi dile getirilmektedir. Bu yazıda, alınan önlemlerin eksiksiz bir şekilde uygulanmasının ve fümigasyon işleminin geçerli sağlık belgeleri ile kanıtlanmasının büyük bir önem taşıdığı vurgulanmaktadır. Pamuk hastalıklarının kontrol altına alınması ve yayılmasının engellenmesi için alınan tedbirlerin ciddiyetle yerine getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır( Resmi Gazete, S; 3681, 1937). Bu genelge, pamuk üretimi ve ticareti ile uğraşan bölgelerde pamuk hastalıklarının kontrol altında tutulması için atılan önemli adımların altını çizmektedir. Özellikle hastalıklı bölgelerden temiz bölgelere geçişlerde fümigasyon gibi bilimsel temizlik yöntemlerinin titizlikle uygulanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu tür yazışmalar, o dönemin tarım politikalarının ve hastalık kontrolü stratejilerinin nasıl düzenlendiğini açıkça göstermekte ve ülkenin tarım ürünlerinin sağlığına verilen önemi yansıtmaktadır.

Türkiye Cumhuriyet'inin kurulduğu yıllarda Türkiye'nin tarım sektörünün modernizasyonu ve pamuk üretiminin geliştirilmesine odaklandığı bir dönem olarak anlaşılıyor. 3.161.600 kilo gibi yüksek kaliteli tohum miktarının köylülere dağıtılması, pamuk üretiminde verimliliği ve kaliteyi artırmayı hedefleyen bir stratejinin bir parçası olarak görülebilir. Pamuk üretiminin artırılması ve kalitesinin yükseltilmesi için yapılan ıslah çalışmaları, pamuk bitkisinin daha dayanıklı, verimli ve kaliteli hale gelmesini amaçlamaktadır. Bu çalışmalar sayesinde yeni ve daha iyi pamuk çeşitleri elde edilmiş ve bu çeşitlerin tohumları çiftçilere dağıtılarak yaygınlaştırılmıştır. İyi kalitede tohumların çiftçilere sağlanması, daha sağlıklı bitki büyümesi, daha yüksek verim ve kaliteli lif üretimi anlamına gelir. Adana ve Nazilli gibi bölgelerde kurulan istasyonlar ve çiftlikler, pamuk ıslah çalışmalarının yapıldığı araştırma ve üretim merkezleri kurulmuştur. Bu merkezlerde, yerel koşullara uygun pamuk çeşitleri geliştirilmiş ve bu çeşitlerin tohumları üretilerek çiftçilere dağıtılmış olabilir(BCA. 030-10-0-0/13-77-25-10). Genel olarak, bahsettiğiniz dönemdeki pamuk ıslah çalışmaları, tarımın modernizasyonu ve ekonomik büyüme stratejisinin

bir parçası olarak pamuk üretimini artırmayı, kalitesini yükseltmeyi ve ulusal ekonomiye katkı sağlamayı amaçlayan önemli girişimler olarak değerlendirilebilir.

Tarımın modernizasyonu ve üretimin artırılması amacıyla Ziraat alet ve makinelerinin üretimi ve dağıtımına büyük önem verildiği görülmektedir. Tarımsal mekanizasyonun yaygınlaştırılması, verimliliği artırmak, köylülere daha iyi imkanlar sunmak ve tarım sektörünü geliştirmek amacıyla atılan adımlardan biridir. Bu dönemde tarım için gerekli olan çeşitli alet ve makineler üretilmiş ve dağıtılmıştır. 7677 pulluk, 912 kalbur makinası ve 221 traktör gibi sayılar, tarım mekanizasyonunun geldiği noktayı göstermektedir. Traktörler, tarımda verimliliği ve iş gücü tasarrufunu artırmak amacıyla kullanılan önemli makinelerdendir. Makineleşmenin yaygınlaştırılması için 7.000.000 liralık mevadd-ı müsteile rüsumu ve 3.000.000 liralık traktör tazminatı olmak üzere toplam 10.000.000 lirayı aşan bir yardımın sağlandığı belirtilmiştir. Bu tür yardımların amacı, köylülerin daha modern tarım makinelerine erişimini sağlamak ve makineli tarımı teşvik etmektir. Selektör ve kalbur gibi makinelerin çeşitli bölgelere dağıtılması, üreticilerin daha kaliteli tohumlar elde etmelerine ve daha iyi bir ürün elde etmelerine yardımcı olmuştur. Ayrıca, dağıtılan bu makinelerle 13.000.000 kilo tohumun temizlenmesi ve kısmen ilaçlanması, ürün kalitesinin artırılmasına ve verimliliğin sağlanmasına yönelik adımlardır. Bu çabalar, tarım sektörünün modernize edilmesi ve üretimin artırılması amacıyla atılan adımların bir yansıması olarak değerlendirilebilir(BCA. 030-10-0-0/13-77-25-12). Bu bağlamda Tarımsal mekanizasyonun ve modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması, tarımın daha verimli ve sürdürülebilir hale getirilmesi açısından büyük önem taşıdığı bilinmektedir.

Tarımı ilkel aletlerden kurtarmak ve daha fazla verim alabilmek için; 27 Ocak 1937 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen önemli bir karar, ülkenin tarım sektörünü geliştirmek ve modernize etmek amacıyla alındı. Bu karar kapsamında, ABD'den 50 adet pamuk mibzeri ile 150 adet çapa makinesi satın alınması planlandı( BCA, 30-18-1-2/ 71-7-16). Bu makineler, tarım alanlarında verimliliği artıracak ve tarım ürünlerinin daha hızlı bir şekilde işlenmesine olanak tanıyacaktı. Kararın bir diğer önemli yönü, bu ekipmanların bedelinin serbest

dövizle ödenmesiydi. 6.445 dolarlık toplam maliyetin serbest dövizle karşılanması, uluslararası ticaretteki işlemlerin kolaylaştırılması ve ABD'den bu tarım makinelerinin temin edilmesinin hızlandırılması için büyük bir adım olarak değerlendirildi. Bu, ülkenin dış ticaretinde serbest dövizin etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacak ve tarım sektörünün modernizasyonunu hızlandıracaktı. Pamuk mibzeri ve çapa makinelerinin satın alınması, tarım sektörünün verimliliğini artırarak tarım ürünlerinin daha fazla üretimini ve kalitesini destekleyecekti. Aynı zamanda, tarım işlerini kolaylaştıracak bu makinelerin kullanılması, çiftçilere zaman ve emek tasarrufu sağlayacaktı( BCA, 30-18-1-2/ 71-7-16). Bakanlar Kurulu'nun bu kararı, tarım sektörünün modernizasyonuna ve ülkenin tarım ürünlerinin uluslararası pazarda daha rekabetçi hale gelmesine yönelik atılmış önemli bir adım oldu. Bu kararın, tarım sektörünün büyümesine ve ülkenin ekonomik kalkınmasına olumlu katkılar sağlaması hedeflendi.

### **3.1.2. 1923-1938 Yılları arasında Türkiye’de Pamuk Tarım Alanı**

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türkiye ekonomisi ve tarımı büyük zorluklarla karşı karşıya kalmıştı. Pamuk üretimi gibi stratejik bir sektörün geliştirilmesi, ülkenin ekonomik bağımsızlığını sağlama yolunda önemli bir adım olarak görülüyordu. Ancak bu dönemde Türkiye'nin sermaye kaynakları oldukça sınırlıydı. Bu nedenle, pamuk üretimi için mevcut coğrafi avantajlar en etkin şekilde kullanılmaya çalışıldı. Özellikle Çukurova bölgesi, pamuk üretimi için büyük bir potansiyele sahipti. Seyhan, Ceyhan ve Tarsus nehirleri sayesinde sulama imkanları sağlanarak verimli topraklar pamuk tarımı için kullanıldı. Aynı şekilde, Ege bölgesindeki Bakırçay, Gediz ve Menderes nehirleri de pamuk üretimi için uygun alanlar oluşturuyordu. Bu bölgelerdeki topraklar verimliydi ve sulama ile daha fazla ürün elde etmek mümkündü. Sakarya vadisi ise Sakarya ve Porsuk nehirleri ile sulama tesisleri kurularak pamuk üretiminin genişletilmesi planlarına ev sahipliği yapıyordu(Gürdamar, 2021,849 ). Ancak bu gibi projelerin hayata geçirilmesi için önemli sermaye gerekiyordu. Bu noktada, sınırlı kaynakların en akıllıca şekilde kullanılması ve coğrafi avantajların en üst düzeyde değerlendirilmesi önem kazanıyordu. Ülkenin ekonomik durumu ve mevcut imkanlar göz önüne alındığında, coğrafi faktörler pamuk üretiminde belirleyici bir rol oynadı. Ülkenin bu zorlu

döneminde, pamuk üretimi gibi stratejik sektörlerdeki girişimler, ekonomik kalkınmanın temel taşları olarak görülüyordu. Coğrafyanın sunduğu imkanların ve su kaynaklarının en etkin şekilde kullanılması, tarımın ve dolayısıyla ekonominin canlanması için gerekliliği ortaya koyduğu bilinmektedir.

1936 yılında Trakya Genel Müfettişi Kazım Dirik hazırladığı Raporda, Türkiye'nin pamuk üretimini genişletme amacıyla yapılan etüt ve denemelerin sonuçları Trakya bölgesinin pamuk ekimine oldukça uygun olduğunu göstermişti. Trakya Genel Müfettişi Kazım Dirik, bu sonuçları Başbakan İsmet İnönü'ye sunduğu raporda açıkladı. Raporunda, Trakya bölgesinin pamuk üretimine uygun olduğunu ve bölge halkının da pamuk tarımı konusunda belirli bir bilgiye sahip olduğunu belirtti. Trakya'nın coğrafi koşulları ve iklimi, pamuk yetiştirilmesi için elverişliydi. Bu bölgede toprak verimliliği ve sulama imkanları, pamuk tarımının başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi için önemli faktörlerdi. Kazım Dirik'in raporu, Trakya'nın pamuk üretimi potansiyelini ortaya koyarak, bu bölgede pamuk yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması gerektiğini vurguluyordu. Aynı zamanda, Yunanistan ve Bulgaristan gibi komşu ülkelerde pamuk üretiminin sürekli olarak arttığına dair bilgiler, Trakya'nın da bu konuda potansiyeli olduğuna yönelik inancı arttırmaktaydı(BCA,30-10-0-0/185-276-8). Ayrıca Pamuk ekim alanlarının genişletilmesi ve kullanılmayan arazilerin ekime elverişli hale getirilmesi amacıyla çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, bataklık olan Cellat Gölü'nün kurutulması bu alanda pamuk ekimi yapılabilmesi için çalışmalar yürütülmüştür. Ancak, yapılan çalışmalara rağmen toprak tam olarak kurutulamamış ve bu nedenle verim hesaplamaları yapılamamıştır. Konuyla ilgili olarak Ziraat Vekilliği tarafından Başbakanlığa gönderilen bir yazıda, Cellat Gölü'ne yönelik pamuk ekiminin 1938 yılında yapılamayacağını 1942 yılına kadar nadasa bırakıldıktan sonra ekim yapılabileceğini belirtmektedir(BCA,30-10-0-0/158-112-1). Dönemin İstatistik Kurumu tarafından Başbakanlığa gönderilen bir yazıda, bölgelerde toplanan pamuğun miktarını hesaplayarak genel merkeze bilgi sunulduğunu görmekteyiz. 02 Ağustos 1938 tarihine kadar toplanan pamuk miktarının 68 ton olduğu tespit edilmiştir(BCA, 030-10-0-0/ 24-138-18). Bu bilgiler pamuk ekim alanları ve ekilen pamuk miktarının kontrol edildiği buna göre politikaların geliştirildiğini

söyleyebiliriz. Ayrıca Bu ülkedeki artan üretim, pamuk üretiminin ekonomik ve stratejik önemini vurguluyordu. Türkiye'nin de bu trende uyum sağlaması ve kendi pamuk üretimini arttırması, ekonomik bağımsızlığını destekleyeceği gibi dışa bağımlılığı da azaltacaktı.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de çiftçilerin korunması ve tarımın geliştirilmesi amacıyla çeşitli uygulamalar yapıldığını söyleyebiliriz. Özellikle pamuk yetiştiriciliği ve pamuğun korunması için 15 Temmuz 1934 tarihinde bazı desteklerin sağlandığı görülüyor. Merinos koyunları yetiştirenler ve pamuk yetiştiricileri için ayrılan 3,000,000 lira destek, Ziraat Vekaleti (Ziraat Bakanlığı) bütçesinden sağlanmıştır. Bu desteklerin amacı, tarım sektörünün geliştirilmesi, pamuk üretiminin teşvik edilmesi ve çiftçilerin ekonomik koşullarının iyileştirilmesidir (Resmi Gazete S: 2752,15. 07.1934 ).

Ayrıca ülke içinde kaliteli pamuk üretimi için 1933 yılında kurulacak olan dokuma fabrikalarının pamuk ihtiyaçlarını ülke içinde karşılamak ve yerli pamuk üretimini teşvik etmek amacıyla, Amerika'dan yüksek kalitede Akala tohumu getirilmiştir(BCA, 30-18-1-2/41-92-5). Bu adım, Türkiye'nin dokuma sektörünün geliştirilmesi ve pamuk üretiminde daha kaliteli ve verimli bir malzemenin kullanılması hedeflerini yansıtmaktadır. Akala tohumu, Amerika'da yetiştirilen yüksek kaliteli bir pamuk türüdür ve uzun elyaflarıyla bilinir. Bu tür pamuk, tekstil endüstrisinde kaliteli kumaşların üretilmesi için tercih edilir. Türkiye'nin bu tohumları ithal etmesi, yerli pamuk üretimini geliştirme ve tekstil sektöründe daha iyi ürünler üretme amacını taşımaktadır.

Ülke içinde bulunan tohumların korunması ve verimli bir şekilde ekilmesi için 1923 yılında Cumhuriyet'in kuruluşunun hemen başlarında, ülkenin tarım sektörünün geliştirilmesi ve nitelikli pamuk üretiminin teşvik edilmesi amacıyla tohum alanında önemli çalışmalar yürütülmekteydi. Bu çalışmalar, pamuk üretiminde verimliliği artırmayı hedefliyordu ve yerli pamuk tohumlarının geliştirilmesine odaklanıyordu. Ancak, yerli pamuk tohumlarının geliştirilmesi sürecinde, tohum sıkıntısı yaşanmaması için bazı tedbirlerin alınması gerektiği fark edildi. Bu bağlamda, ihracatın belirli bir süreyle askıya alınması gibi önlemlere

başvuruldu Özellikle Adana ve çevresinde, pamuk üretiminin yoğun olduğu bölgelerde, yerel tarımın ihtiyacını karşılayacak kadar pamuk tohumu bulunmaması, bu tedbirlerin uygulanmasının gerekliliğini vurguluyordu. Bu nedenle, bu bölgede pamuk tohumu ihracatı, üç ay süreyle yasaklandı. Bu yasak, yerli pamuk tohumlarının üretimini artırarak yerel tarımın ihtiyacını karşılayacak düzeye gelmelerine yardımcı olmayı amaçlıyordu(BCA,30-18-1-1/6-46-18). Ayrıca pamuk tohumu üretmek için çalışmalar yapılmış bunun için de Adana'da hayata geçirilecek pamuk tohumu üretim çiftliği için, arazi kiralama yoluna gidilmiştir. toplam 6000 dönüme kadar olan arazinin kiralanması işlemi için 9000 liraya kadar olan bir bütçenin belirlendiği ve bu sürecin müzayede, minakasa ve ihale yöntemlerine başvurularak gerçekleştirileceği bir rapor hazırlanmıştır. Söz konusu rapor, Adana'da kurulacak olan pamuk tohumu üretim çiftliği projesinin hızlı ve etkili bir şekilde hayata geçirilebilmesi için yapılan bir çalışma olarak belirtilmiştir. Bu raporun içeriği, Ziraat Vekilliği'nin 18 Temmuz 1933 tarihli 800/16702 sayılı tezkere ve Maliye Vekilliği'nin 24 Temmuz 1933 tarihli 10752/393 sayılı mütalaa raporu ile uyumlu bir şekilde hazırlanmış ve 29 Temmuz 1933 tarihinde icra vekilleri heyeti tarafından onaylanmıştır(BCA, 30-18-1-2/38-54-7). Ayrıca 1933 yılında Adana'da faaliyete geçen pamuk tohumu teksir çiftliğinin personeli için düzenlenen kadro, 678 numaralı ıslah, teksir ve tetkikat faslının üçüncü maddesinde belirtilen tahsisattan finanse edilecek şekilde tasdik edilmiştir. Bu onay, Ziraat Vekilliği'nin, 13 Temmuz 1933 tarih ve 761/16341 ile 866/18059 sayılı tezkereleriyle önerilen ve Maliye Vekilliği'nin 5 Ağustos 1933 tarih ve 11148/415 sayılı mutaleanamesi temel alınarak sunulan bir teklife dayanmaktadır. İcra Vekilleri Heyeti tarafından 7 Ağustos 1933 tarihinde kabul edilen bu karar, çiftliğin kurulması ve işletilmesi için gerekli personelinin mali kaynaklarının sağlanmasını içermektedir( BCA, 30-18-1-2/38-56-3). Bu kapsamda, tarım sektörünü destekleyen ve pamuk üretimini artırmayı hedefleyen bu önemli projenin hızla ilerlemesi için gerekli adımlar atılarak, kiralanacak arazinin seçimi ve işlemleri için uygun bir temel oluşturulmuştur. Bu gelişmeler, yerli pamuk tohumlarının yeterli miktarda üretilmesini ve yerel tarımın ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde tohumun temin edilmesini amaçlıyordu.

1934 yılı içerisinde Türkiye'deki yerli fabrikaların üretim faaliyetleri, özellikle pamuk ipliği kullanımında ortaya çıkan zorlukları içermektedir. Bu sorunlar, üretilen mamullerin ithal edilen ürünlerle rekabet etme güçlüğü ve yüksek maliyetler olarak öne çıkmaktadır. 27 Ocak 1936 tarihinde çıkarılan 2903 sayılı Pamuk Islah Kanunu, Türkiye'nin pamuk üretimini ve kalitesini iyileştirmek amacıyla önemli bir düzenleme olarak kabul edilmiştir. Bu kanunla, pamuk üretiminde belirli bir bölgede sadece belirli kozalı pamuk çeşitlerinin ekilmesine izin verilmiştir. Pamuk üretiminin kalitesini artırmayı ve dokuma fabrikalarının ihtiyaç duyduğu yüksek kalitede pamuğun sağlanmasını amaçlıyordu. Aynı zamanda, pamuk ihracatının da rekabetçiliğini artırmak hedefleniyordu. Bu doğrultuda, İktisat ve Ziraat Bakanlıkları'nın ortak kararıyla açık kozalı pamuk çeşitlerini belirlemek ve diğer çeşitleri yasaklamak, kanunun ana hedefleri arasında yer almıştır. Kanunun amacı, ülkenin pamuk üretimini daha verimli ve rekabetçi hale getirmektir. Belirli çeşitlerin yetiştirilmesine odaklanmak, daha homojen ve yüksek kaliteli ürünler elde edilmesini sağlayarak tekstil endüstrisinin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlıyordu. Ayrıca, belirli pamuk çeşitlerine yönelik üretim, ülkenin pamuk ihracatının artmasına da yardımcı oldu. Pamuk Islah Kanunu'nun çıkması, pamuk üretiminde kalite standartlarının yükseltilmesine yönelik atılmış önemli bir adımdır. Üretim odaklandığı belirli çeşitler sayesinde (TBMM, tutanaklar, 32, 1936). Tekstil endüstrisinin gereksinimlerine uygun ve rekabetçi ürünler üretilmesi amaçlanmıştır. Bu tür düzenlemeler, ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemek ve tarım sektörünün modernizasyonunu sağlamak amacıyla gerçekleştirilen çabaların bir yansımasıdır.

1923-1938 yılları arasında her ne kadar ekonomik imkânlar kısıtlı olsa da pamuk ekimine önem verilmiştir. Aşağıda belirtilen 1.1 deki tablo Verilen tabloya göre 1925-1938 yılları arasında Türkiye'de pamuk ekim alanları ve üretim miktarı yıllar arasında önemli dalgalanmalar göstermektedir. Verim ise genel olarak değişmekle birlikte, bazı yıllarda artış veya azalış göstermektedir. Bu verilere dayanarak, pamuk üretimi ve ekim alanlarındaki değişimlerin ekonomik faktörler, hava koşulları ve tarım politikaları gibi çeşitli etkenlerden etkilendiği söylenebilir.

**Tablo 3.1.** Türkiye de 1925-1938 Yıllarında Ekilen Pamuk Alanları

<b>YIL</b>	<b>EKİM ALANI (Hektar)</b>	<b>ÜRETİM (Ton)</b>	<b>Verim (kg/ha)</b>
1925	173.951	76.011	437
1926	46.201	27.342	592
1927	99.128	38.905	392
1928	177.542	76.110	429
1929	184.979	63.556	344
1930	275.385	51.435	187
1931	216.740	61.746	285
1932	155.651	19.579	126
1933	161.632	27.791	172
1934	196.719	37.762	192
1935	210.602	52.228	248
1936	253.663	51.068	201
1937	308.574	67.185	218
1938	275.249	64.731	235

Kaynak : Gürdamar, E. (2021). Atatürk Dönemi'nde Yürütülen Pamuk Politikalarının Dokuma Sanayisi Ve Kalkınmaya Olan Etkileri. s. 853, 1923-1938. History Studies (13094688), 13(3).

### **3.1.3. 1923-1938 Yılları Arasında Türkiye’de Pamuk Sanayisi**

Cumhuriyet döneminin başlarında Türkiye, pamuk ekimi kadar işlenmesi ve sanayide kullanılması için de pamuk üretimine büyük önem vermesi gerekiyordu bunun içinde çeşitli yollara başvurmuştur.

Bu dönemde pamuk sanayisinin gelişmesi için bir dizi önemli adım atıldı. Pamuk, hem yerel hem de uluslararası tekstil endüstrileri için stratejik bir hammadde olarak görülüyordu ve bu nedenle pamuk üretimindeki artışın yanı sıra işleme ve sanayileşme süreçleri de desteklendi. Yeni kurulan cumhuriyetle birlikte, ülke içinde kurumsal düzenlemelerin hızla gerçekleştirilmesi kararı alındı. Bu düzenlemeler, ülkenin sanayileşmesini teşvik etmek ve ekonomiyi güçlendirmek amacıyla atılan önemli adımlardan birini temsil ediyordu. Kurumsal düzenlemelerin bir sonucu olarak, tekstil endüstrisi de büyük bir gelişim yaşadı. Özellikle pamuklu tekstil sektörü, ülkenin sanayileşmesinde önemli bir rol oynadı. Ancak bu büyümenin finansmanı gerekiyordu. Bu noktada, İtalya ve Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kuruldu ve bu ülkelerden 50 milyon TL kredi sağlandı. İtalya ve Sovyetler Birliği'nden alınan bu kredi, pamuklu tekstil sanayisinin büyümesini desteklemek ve modernize etmek amacıyla kullanıldı. Bu kaynaklar, fabrikaların kurulması, yeni teknolojilerin getirilmesi ve iş gücünün eğitilmesi gibi bir dizi önemli projeyi finanse etmek istendi (Tuğluoğlu, 2007,60). Kurulacak fabrikalar için yurt dışından araç ve gereçlerin temini için de adımlar atılmıştır. Nazilli'deki 'Pamuk İslah İstasyonu' için ABD'den satın alınması zorunlu görülen 3.700 lira değerindeki bir çırçır tezgâhı alınması karar kılınmıştır. Ayrıca, aynı kanunda yedek aksamı ile çeşitli tarım aletleri ile yüksek kaliteli pamuk tohumunun, 661 sayılı Kanununun 18. maddesinin Z fıkrası uyarınca pazarlıkla satın alınarak ülkeye getirilmesine dair karar, 4 Şubat 1934 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır(BCA,30-18-1-2/42-6-1). Ayrıca, Cumhuriyet yönetimi modern tarım tekniklerini teşvik etmek ve yaygınlaştırmak için kapsamlı eğitim programları başlattı. Tarım alanında uzmanlaşmış okullar ve ziraat fakülteleri kurularak, çiftçilere daha verimli üretim yöntemleri ve ıslah teknikleri öğretildi. Bu sayede pamuk tarımında verimlilik artırıldı ve kaliteli ürün elde edilmesi desteklendi. Devlet, pamuk üreticilerini desteklemek amacıyla çeşitli teşvikler ve krediler sağladı. Bu teşviklerle çiftçilerin modern tarım araçlarına erişimi kolaylaştırıldı ve sulama altyapısının geliştirilmesine yönelik projelere destek verildi(Tuğluoğlu, 2007, 23) Böylece pamuk ekimi daha verimli hale getirilerek ham madde arzı artırıldı. Pamuk işleme ve sanayileşme aşamalarını desteklemek için işlenmiş pamuğun (iplik, kumaş vs.) üretimini

sağlayacak fabrikaların kurulmasına öncelik verildi. Pamuk işleme tesisleri, üretimin yurt içinde yapılmasını teşvik etti ve bu da yerel tekstil sanayinin gelişmesine katkıda bulundu.

Cumhuriyet döneminde pamuk sanayisinin gelişmesine yönelik bu adımlar, ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağladı. Pamuk, tarım sektörünün modernizasyonu ve sanayileşme yolunda atılan adımların bir yansıması olarak, Türkiye'nin sanayi üretiminde önemli bir rol oynadı. Bu süreç, hem kırsal kesimde yaşayan çiftçilerin yaşam standardını yükseltti hem de ülkenin tekstil ve pamuk sanayilerinde rekabetçi bir güç olmasına yardımcı oldu.

Pamuk sanayisinin geliştirilmesi ve sürekliliğini sağlamak amacıyla Cumhuriyet döneminde vatandaşlara devletin çeşitli imkânları sağlandı. Bu imkânlar sayesinde pamuk işleme tesislerinin kuruluşu ve işletilmesi teşvik edildi. Bu teşviklerden bir tanesi de, Abdurrahman Efendi ve eşleri Dudu ve Meyal hanımlar tarafından talep edilen Tarsus Zorbazhark mahallesindeki dört buçuk dönüm araziydi. Pamuk ve çırçır fabrikası tesis etmek amacıyla kullanılmak üzere 18 Mart 1931 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında belirli bir bedelle satışına karar verildi (BCA, 30-18-1-2/18-19-5). Bu tür arazi tahsisleri ve satışları, özel sektör girişimcilerinin pamuk işleme tesislerini kurmalarını teşvik etmek amacıyla yapılmıştır. Bu tür tesisler, pamuk üretimini işleme aşamasına taşıyarak yerel işgücünün istihdamını artırmış ve pamuk sanayisinin gelişimini desteklemiştir.

Bu örnek, pamuk sanayisinin teşvik edilmesi amacıyla dönemin yönetimi tarafından sağlanan imkânlardan sadece bir tanesidir. Devlet, pamuk işleme tesislerinin kuruluşunu kolaylaştıran teşvikler, krediler ve diğer destek mekanizmalarıyla, pamuk sanayisinin gelişimine yönelik çalışmaları desteklemiştir. Bu adımlar, Türkiye'nin pamuk üretimi ve işleme kapasitesini artırarak ekonomik kalkınmasına ve sanayileşmesine katkıda bulunmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türkiye'nin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalıydı. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) neredeyse yarısı tarımdan elde ediliyordu ve istihdamın %90'a yakını tarım sektöründe bulunuyordu. Bu durum, ülkenin coğrafi ve iklimsel yapısının tarım faaliyetlerine elverişli olmasından

kaynaklanıyordu. Özellikle 1930'ların başında tarımın GSYİH içindeki payı %47 gibi önemli bir orana sahipti. Türkiye'nin coğrafi çeşitliliği, farklı iklim bölgelerine sahip olması ve tarım için uygun arazi koşulları sunması, tarım sektörünün geniş bir yelpazede ürün yetiştirmesine olanak tanıdı. Bu doğal avantajlar içerisinde, pamuk ve pamuk sanayisi de özellikle önemli bir yer tutuyordu. Türkiye'nin Akdeniz iklimine sahip bölgeleri, pamuk bitkisinin yetiştirilmesi için oldukça elverişliydi ve pamuk üretimi bu bölgelerde yaygınlaşmıştı(Demirdöğen ve Olhan, 2017,3 ).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye, modernleşme ve sanayileşme sürecini hızlandırmak amacıyla bir dizi ekonomik reform gerçekleştirdi. Bu reformlar, ülke içindeki kaynakları daha etkin bir şekilde kullanmayı ve yerli sanayiye geliştirmeyi hedefliyordu. Bununla birlikte, bazı özel makineler ve aletlerin ithal edilmesi gerektiği durumlar da ortaya çıktı. Pamuk dokuma sanayisi için Amerika'dan tohumların üretilmesinde kullanılmak üzere aletlerin ithal edilmesi, pamuk endüstrisinin modernleşmesi ve verimliliğinin artırılması amacını taşıyordu. Amerika'da pamuk üretiminde kullanılan modern tarım makineleri ve işleme ekipmanları, Türkiye'nin pamuk üretimini ve dokuma sanayisini daha rekabetçi hale getirmesine yardımcı olacaktı Türkiye'de pamuk sanayisini geliştirmek amacıyla atılan adımlardan biri, Nazilli'de kurulan Pamuk Islah İstasyonu tarafından Amerika'dan bir çırçır tezgâhının alınmasıdır(BCA, 30-18-1-2/39-63-13 ). Ayrıca ABD'den satın alma faaliyetleriyle devam etmektedir. Beş yıllık pamuk planına göre, 1935 yılında Adana Üretme Çiftliği'nin 1.300 hektar arazisinde gerçekleştirilecek üretim işlerinde kullanılacak tarım aletlerinin ABD'den satın alınması kararı alınmıştır. Bu kapsamda, söz konusu tarım aletlerinin bedeli olan 8.868 doların döviz olarak ödenmesine ilişkin izin, 27 Ocak 1935 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında onaylanmıştır( BCA, 30-18-1-2/51-6-17)

Bu adım, pamuk üretim ve işleme süreçlerini modernize etme ve verimliliği artırma amacını taşımaktadır. Çırçır tezgâhları, pamuk elyafının ayrılması ve temizlenmesi işleminde kullanılan önemli bir ekipmandır. Amerika'dan ithal edilen çırçır tezgâhı, daha verimli pamuk işleme sağlamak ve pamuk elyafının kalitesini artırmak için kullanılmış olduğu bilinmektedir(BCA, 30-18-1-2/42-6-1). Ayrıca Ülke

içinde dokuma fabrikaları için pamuk sıkıntısı yaşanmaması için yurt dışından da pamuk getirtme yoluna gidilmiştir. Bunun için de 30 Aralık 1933 tarihinde, memlekette kurulacak dokuma fabrikalarının pamuk ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Amerika'dan getirilmesi gereken yüksek kaliteli "Acala" çeşidi pamuk tohumu için izin verilmesi kararı alınmıştır. Bu karar, Ziraat Vekilliği'nin 25 Aralık 1933 tarih ve 32908 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekilliği'nin 27 Aralık 1933 tarih ve 1102 sayılı mutaleanamesi üzerine, İcra Vekilleri Heyeti tarafından kabul edilmiştir. Söz konusu izin, 2000 kilogram ağırlığındaki ve 1500 Türk Lirası değerindeki bu özel "Acala" çeşidi pamuk tohumunun memlekete sokulmasına ve karşılığında döviz ödemesine olanak tanımaktadır(BCA, 30-18-1-2/41-92-5). Aynı şekilde, Türkiye'de yüksek kaliteli pamuk yetiştirmek amacıyla alınan önlemler kapsamında atılan adım. Nazilli Pamuk Tohumu Üretme Çiftliği'ne 2.000 kg, Eskişehir Tohum İslah İstasyonu'na ise 1.120 kg olmak üzere, Sakarya ve diğer çevrelerde gerçekleştirilecek denemeler için kullanılmak üzere Akala pamuk tohumu ile diğer altı çeşit pamuk tohumunun ABD'den satın alınması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda, Nazilli Pamuk Tohumu Üretme Çiftliği'ne 1.000 lira ve Eskişehir Tohum İslah İstasyonu'na 500 lira olmak üzere toplamda 1.500 liranın döviz olarak ödenmesi, 15 Ocak 1935 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Bu finansal destek, yüksek vasıflı pamuk tohumlarının ülke genelinde yaygın bir şekilde kullanılmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır(BCA, 30-18-1-2/51-3-16). Ayrıca, Akala pamuk tohumu ile diğer çeşitlerin deneme amacıyla kullanılacak olması, tarımsal araştırmaların ve ıslah çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bu adım, pamuk endüstrisinin sürdürülebilirliği ve kalitesinin artırılması için stratejik bir planın parçası olarak değerlendirilebilir.

Bu dönemde yapılan bu tür yatırımlar, Türkiye'nin kendi endüstrilerini güçlendirmeye yönelik çabalarının bir yansımasıydı. İthal edilen makineler, yerli üretimi artırmak ve ekonomiyi çeşitlendirmek için kullanılmıştır. Bu, Türkiye'nin Cumhuriyet dönemindeki sanayileşme ve ekonomik büyüme hedeflerine katkı sağladığı bilinmektedir. Pamuk, tekstil endüstrisi için vazgeçilmez bir hammadde olarak görüldüğünden, pamuk üretimi ve işlenmesi özel bir önem taşıyordu. Bu nedenle, pamuk sanayisinin geliştirilmesi ve desteklenmesi, ekonomik büyüme ve

sanayileşme hedefleriyle örtüşüyordu. Hem pamuk ekimi hem de işlenmesi, ülkenin tarımsal ve endüstriyel potansiyelini bir araya getirerek ekonominin canlanmasına katkı sağlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 15.07.1929 tarihinde yayımlanan resmi gazetede belirtilen kararnameye göre pamuk ve yağ sabun fabrikası kurulmasına karar verilmiş(Resmi gazete, 15.07.1929, S: 1242). Bu kararın temel amacı, pamuk üretiminin daha fazla katma değer yaratmak için sanayiye dönüştürülmesi olarak amaçlanmıştır. Pamuk bitkisinden elde edilen ürünün fabrikada işlenerek yağ haline getirilmesi, pamuğun sadece liflerinin değil, diğer bileşenlerinin de kullanılmasını sağlayarak israfın önüne geçmesi hedeflemiştir. Ayrıca, yağ sabun fabrikası kurulmasıyla da pamuk üretiminde elde edilen atıkların ve yan ürünlerin değerlendirilmesi amaçlandığı düşünülmektedir.

2 Aralık 1929 tarihinde Türkiye'de yayınlanan resmi gazete kararnamesi, dönemin sanayileşme ve endüstrileşme hamlelerinin bir yansıması olarak, Pamuk ve Nebatî Yağlar Sanayii Türk Anonim Şirketi'nin faaliyetlerini genişletme amacını taşıyordu. Kararname ile öngörülen fabrika, sadece yağ üretimini değil, aynı zamanda çırçır, iplik ve selüloz üretimi için de kullanılacaktı. Bu hamle, dönemin Türkiye'sindeki sanayileşme ve ekonomik gelişme hedeflerine paralel olarak gerçekleşti. Ülke, tarım ve el sanatları temelli ekonomik yapısını daha endüstriyel bir yapıya dönüştürme amacı taşıyordu. Pamuk ve Nebatî Yağlar Sanayii Türk Anonim Şirketi'nin çeşitli üretim dallarını tek bir tesiste bir araya getirmesi, hammaddelerin daha etkin kullanılmasına, üretim süreçlerinin daha iyi koordinasyonuna ve ekonomik büyümeye katkıda bulunma potansiyeline işaret ediyordu. 3 Aralık 1929 tarihli kararname ile Pamuk ve Nebatî Yağlar Sanayii Türk Anonim Şirketi'nin çeşitli üretim dallarını tek bir tesis içinde birleştirmesi(Resmi Gazete, 03.12.1929, S:1361). Dönemin sanayileşme hedefleri ve ekonomik büyüme stratejilerine uygun bir adım olarak görülebilir. Bu yaklaşım, üretim verimliliğini artırma, ekonomik çeşitliliği teşvik etme ve iş gücü istihdamını artırma gibi hedefleri desteklemekteydi.

18 Aralık 1937 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 5829 kararda belirtilen bir düzenleme ile pamuklu ürünlerin faaliyet gösterdiği bir fabrikada işlem vergisi

indirimi sağlandığı bilinmektedir(Resmi Gazete, 18, 12,1937 S;3510,). Bu tür vergi indirimleri ve teşvikler, pamuklu sanayisinin gelişmesi ve büyümesi için atılan önemli adımlardan birini olarak görülmektedir. İşlem vergisi indirimleri, ekonomik büyümeyi teşvik etmek, endüstriyel üretimi artırmak ve yerel sanayinin rekabet gücünü artırmak amacıyla yapılan bir tür teşviktir. Pamuklu sanayinin gelişmesi için böyle bir adım atılması, sektördeki üretimin ve istihdamın artırılmasını hedeflerken aynı zamanda ülkenin ekonomik büyümesine de katkı sağlamayı amaçladığı bilinmektedir. Bu tür vergi indirimleri ve teşvikler, dönemin ekonomi yönetiminin pamuklu sanayisinin öncelikli sektörlerden biri olduğunu göstermektedir.

Bu tür girişimler, tarım ürünlerinin sanayileşme sürecinin bir parçasıdır. Tarımsal üretim sadece temel ürünlerin yetiştirilmesi olarak kalmayıp, bu ürünlerin işlenerek daha yüksek değerli ürünlere dönüştürülmesi ve böylece ekonomik büyüme ve çeşitlendirme sağlanması amaçlandığı bilinmektedir. Bu tür sanayileşme adımları genellikle ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamayı hedefler.

**Tablo 3.2.** 1937 yılı 4.530 kg'lık bir paket iplik satış fiyatı (Değer/lira)

İplik numarası	İplik cinsi : Vater iplikleri	İplik cinsi : Katlı iplikler (2 ve 3 katlı)	İplik cinsi : Kıvrak iplikler (Ekstra Hart)
4	350	380	357
6	370	400	408
8	390	425	437
10	410	451	468
12	450	497	517
14	470	523	548
16	490	549	575
18	515	580	611
20	540	611	645
22	565	642	681
24	590	673	715

Kaynak : Resmi Gazete, 23.06.1937 Tarihli 3638 Sayılı Gazete 3003 No'lu kanun

1937 yılında, dönemin ekonomik koşullarına göre pamuk ipliklerinin fiyatları belirlenmiştir. Bu fiyatlandırma, çeşitli iplik türleri ve numaraları için farklı değerler içeren bir tabloya dayanmaktadır. İplik numarasına ve türüne göre değişen bu fiyatlandırma, pamuk ipliklerinin satış fiyatlarını standardize etmeyi amaçlamıştır. Bu şekilde, pamuk ipliklerinin üretim ve ticaretinde daha adil ve düzenli bir yapı sağlanmıştır. Tabloda görülen fiyatlandırma modeli, farklı iplik numaralarına ve cinslerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Vater iplikleri, katlı iplikler ve kıvrak iplikler gibi farklı iplik tipleri için farklı fiyatlar belirlenmiştir. Bu fiyat belirlemesi, pamuk ipliklerinin üretim maliyetleri, pazar koşulları ve rekabet faktörleri gibi etkenleri dikkate alınarak yapılmış olduğu bilinmektedir. Bu tür fiyat belirlemeleri, pamuk sanayisini yönlendirmek ve dengelemek amacıyla atılan önemli adımlardan biridir. Hem pamuk üreticilerinin haklarını koruma amacını taşıyor hem de pamuk ipliklerini kullanarak üretim yapan sanayicilerin rekabetçiliğini desteklemeyi amaçlıyor. Bu tür düzenlemeler, sektördeki dengeyi sağlamak, istikrarı sağlamak ve pamuk ipliklerinin adil bir şekilde piyasada alınıp satılmasını temin etmek amacıyla yapılmıştır. Pamuklu ipliklerin standart fiyatları, üreticileri ve tüketicileri koruma altına alırken, aynı zamanda pamuk sanayisinin gelişimine katkı sağlamıştır. Bu tür kararlar, ekonomik düzenlemenin ve endüstri politikalarının üretimden tüketime tüm süreçleri kapsayacak şekilde yönlendirildiğini gösterir.

**Tablo 3.3.** 1933-1938 Döneminde Pamuk İpliği Tüketimi/1000 Ton

Yıl	Fabrikalarda	Fabrika Dışında	Toplam Tüketim
1933	4,2	7,8	12,4
1934	5,3	9,7	15,0
1935	6,2	9,2	15,4
1936	8,9	9,1	18,0
1937	12,6	9,9	22,5
1938	16,1	9,9	26,0

Kaynak: Eldem, v. (2011). Türkiye'de Sanayileşme Hareketleri. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, sayfa, 61. 8(1-4), 46.

9.6.1938 tarihli 3929 Sayılı Resmi Gazete de belirtilen kararname de pamuklu tekstil sanayisinde faaliyet de bulunan işletmeler ile ilgili kararlar alınmıştır. Bu kararlar:

- Devlet fabrikalarının 20 bin iş kapasitesine kadar tevsiat yapmasına izin verilmesi: Bu ifade, devlet işletmelerinin 20 bin işe kadar olan tekstil makineleri eklemesi veya güncellemesi için izin verildiğini belirtir.
- Özel girişimciler tarafından kurulacak pamuk ipliği fabrikaları için iplik makinelerinin izni: Özel sektör girişimcilerinin pamuk ipliği fabrikaları kurmak için iplik makineleri alabilmeleri için İktisat Vekâleti'nden izin alması gerektiği ifade edilir.
- 10.000 iş altında veya 25.000 iş üstünde tesis kurma izni: İşletme sahiplerinin, 10.000 işden daha düşük veya 25.000 işden daha yüksek kapasiteli tesisler kurmak için izin alabilmeleri için bazı şartları yerine getirmeleri gerektiği belirtilir.
- Mevcut iplik fabrikalarının makinelerini güncelleme izni: Mevcut iplik üreticisi fabrikaların, en fazla 25.000 iş kapasitesine kadar olan makinelerini güncellemeleri için izin verildiği ifade edilir. Eskimiş makineleri yenilemek isteyen işletme sahiplerine, İktisat ve Gümrük ve İnhisar Vekâletlerinin denetimi altında, eski makinelerini yurt dışına çıkarma veya kullanılmaz hale getirme koşuluyla yenilerini alabilme izni verilir (Resmi Gazete, 09.06.1938 S; 3929, ).

Alınan bu kararlar, işletmelerin üretim kapasitelerini artırma ve pamuk sanayisinin gelişimini destekleme konusunda önemli fırsatlar sunmuştur. Pamuk, tekstil endüstrisinin temel hammaddelerinden biri olarak büyük bir öneme sahiptir ve bu kararlar sayesinde sektörün büyüme potansiyeli daha da artmıştır. İşletmeler, artan talebi karşılamak ve rekabet gücünü artırmak amacıyla üretim kapasitelerini artırma yönünde adımlar atma fırsatına sahip olmuştur. Ayrıca, pamuk sanayisinin geliştirilmesi için alınan bu kararlar, sektörde yenilikçi yaklaşımların ve teknolojik gelişmelerin teşvik edilmesine de olanak tanımıştır. Ar-Ge faaliyetleri ve daha

verimli üretim yöntemlerinin benimsenmesi, pamuk işleme süreçlerinin daha etkili ve sürdürülebilir hale gelmesine yardımcı olmuştur. Bu da hem çevresel hem de ekonomik açıdan olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca, yeni yatırımların önünün açılması, işletmelerin büyüme ve genişleme hedeflerini desteklemiştir. Yatırımcılar, pamuk sanayisinin gelecekteki potansiyelini daha net bir şekilde görebilir hale gelmiş ve bu alandaki fırsatları değerlendirmeye yönelik adımlar atmışlardır. Yeni fabrikaların kurulması, teknolojik altyapının güçlendirilmesi ve istihdam olanaklarının artırılması gibi unsurlar, ekonomik kalkınma ve istikrar açısından büyük bir katkı sağlamıştır.

**Tablo 3.4.** Devlet tarafından açılan Dokuma Sanayinin Kapasite Oranları ve sermayeleri

Fabrika ismi	Tezgâh Sayısı	Sermaye(TL)
Kayseri Kombinası	1.050	5.462.000
Ereğli Bez Fabrikası	300	4.945.000
Nazilli Basma Fabrikası	650	4.548.000
Malatya Bez Fabrikası	1000	2.433.000
Bakırköy Bez Fabrikası	300	1.150.000

Kaynak: Tuğluoğlu, F. (2007). Modernleşmenin ve devletçi ekonomi politiğin kırsal kesim üzerine etkileri (1929-1939) sayfa, 72. (Master's thesis, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü).

Bu 5 fabrika ülkenin dokuma sanayisinin çoğunluğunu karşılıyordu ve bu sanayi dalında önemli bir rol oynuyordu. Bu fabrikalar, tekstil ürünlerinin üretiminde lider konumdaydı ve ülkenin ekonomisine büyük katkı sağlıyordu. Dokuma sanayisi, birçok kişiye istihdam fırsatları sunuyor ve aynı zamanda ülkenin dış ticaret dengesine olumlu katkıda bulunuyordu. Bu fabrikaların faaliyetleri, ülkenin endüstriyel büyümesini destekliyordu ve ulusal ekonomik kalkınmanın anahtar parçasıydı.

**Tablo 3.5.** Pamuklu Dokuma Sanayi Alanında Faaliyet Gösteren Özel Girişimciler  
(1930-1938)

Fabrikalar	Üretim (Ton)	Pamuk ihtiyaç (Ton)	Tezgah sayısı	Üretim (TL)
Şark Sanayi	1.284	1.700	288	5.448.687
Pamuklu Mens.	2.824	3.500	609	15.260.000
Rasim Dokur	926	1.550	190	2.962.000
Ömer Şefik	365	500	66	361.000
Milli Mensucat	2.382	2.860	300	-
Erceyiş	170	250	20	289.220
Çukurova	2.928	4.768	-	-
Mersin	823	-	-	-
Veliç	252	350	-	-
Yedikule	1.482	1.500	-	-

Kaynak: Tuğluoğlu, F. (2007). Modernleşmenin ve devletçi ekonomi politigin kırsal kesim üzerine etkileri (1929-1939) sayfa, 304 (Master's thesis, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü).

1923-1938 yıllarında her ne kadar özel teşebbüsün imkânsızlıklarından dolayı devletçilik politikası benimsenmiş olsa da, tablo da görüldüğü gibi özel teşebbüsler tarafından açılmış sanayi tesisler vardır. Bu da devletin özel teşebbüse izin verdiği ve yatırımların yapılması için gerekli teşviklerin verildiği ve özel girişimcilerin önünün açıldığını göstermektedir.

#### **3.1.4. 1923-1938 Yılları Arasında Pamuk İthalat ve İhracatı**

Atatürk Dönemi, Türkiye'nin tarım sektörünü modernize etmek ve ekonomik bağımsızlığını güçlendirmek için çeşitli reformların uygulandığı bir dönemdir (Gürdamar, 2021, 858). Bu reformların bir parçası olarak, pamuk üretimi ve ticareti özenle ele alındı. 1927 ile 1937 yılları arasındaki 11 yıllık dönemde, pamuk

tohumundan başlayarak, pamuk üretiminde önemli iyileştirmeler ve standartlar getirildi. Pamuk tohumlarının kalitesinin artırılması ve verimliliğin yükseltilmesi için çiftçilere eğitim verildi ve modern tarım teknikleri teşvik edildi. Ayrıca, pamuk üretimini artırmak ve çeşitlendirmek amacıyla araştırma enstitüleri kuruldu ve yeni pamuk çeşitleri geliştirildi(Yurdoğlu,2020, 542). Bu sayede, pamuk üretimi hızla arttı ve Türkiye, dünya pazarlarında rekabet edebilir bir konuma geldi söylenebilir.

Pamuk üretim fazlası, iç ve dış piyasalara satılarak ekonomiye önemli bir katkı sağladı. Bu dönemde, Almanya, Rusya, Japonya, İtalya, Çekoslovakya, Filistin, Macaristan, ABD, Romanya, Fransa, İngiltere, İspanya, Belçika, Hollanda, Yunanistan, Bulgaristan, Suriye, Mısır, Irak, Portekiz, İran ve diğer birçok ülkeye Türk pamuğu ihracatı gerçekleştirildi. Bu ihracatlar Türkiye'nin uluslararası ticaretteki rolünü artırdı ve ülke ekonomisine döviz girdisi sağladı anlaşılmaktadır (BCA, 30-10-0-0/ 162-134-1 ). Ancak bu süreç içerisinde yaşanan 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, Türkiye'nin pamuk sektörünü de olumsuz etkileyen önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu büyük ekonomik kriz, pamuk fiyatlarını yarı yarıya düşüren etkileriyle özellikle 1932 yılından itibaren daha da derinden hissettirmeye başlamıştır. 1929'da başlayan bu buhran, dünya genelinde ekonomik durgunluğa yol açmış ve ihracat pazarlarını daraltmıştır. Pamuk üretimi açısından, bu kriz dönemi Türkiye için zorlu bir süreci beraberinde getirdi. 1929'da ortalama 70 kuruş olan pamuk fiyatları, 1933 yılında sadece 33 kuruşa kadar düştü. Bu, pamuk üreticileri için ciddi bir gelir kaybı anlamına geldi ve sektördeki karlılığı büyük ölçüde azalttı (TBMM, Zabıt Ceridesi, 27.05.1934, s. 313)

Ekonomik buhranın etkisi ve ülke içinde çıkan bazı iç karışıklıklar Türkiye pamuk üretimindeki artışına rağmen düşen fiyatlar nedeniyle dış ticaret gelirlerinde kayıplar yaşandı(Yiğit, 2012,322) Bu durum, Türkiye'nin pamuk ticaretinin dışa bağımlılığını ve krizlere acık hale getirdi. Ancak Atatürk Dönemi'nin tarım reformları ve modernleşme çabaları, kriz sonrası dönemde de pamuk sektörünün toparlanmasına yardımcı oldu ve üretimdeki artış, ekonomik istikrarın yeniden sağlanmasına katkıda bulundu(Yurtoğlu,2020, 543). Bu bağlamda; Atatürk Dönemi'nde pamuk, hem tarımsal hem de ekonomik açıdan önemli bir sektör haline

gelerek Türkiye'nin modernleşme ve kalkınma sürecine katkı sağladı. Bu dönemde pamuk üretimi ve ticaretiyle gösterilen özen, ülkenin ekonomik büyümesine ve uluslararası ticaretteki varlığına olumlu bir etki yapmıştır.

Pamuk endüstrisi Türkiye'de dış ticarete önemli bir yer tutarken, bu sektörün gelişimine katkı sağlayacak yatırımlar da yapılmıştır. Bu yatırımlardan biri, Adana'da S. R. Gilido Fabrikasının kuruluşuyla ilgilidir. Ancak bu fabrikanın inşası için gerekli finansmanın sağlanması konusunda bazı zorluklar yaşanmıştır. İngiltere'nin Lloyds Bank Ltd. Şirketi'nden alınan kredi borcunun bakiyesinin ödenmesi gerekiyordu. Ancak bu ödemenin, Türkiye'nin pamuk çekirdeği küspesi ihracatından elde edilen gelirlerin dışında yapılması gerekiyordu. Bu durum, Türk hükümeti tarafından İngiltere Takas Ofisi'ne kabul edilmesi gereken bir belge temin edilmesi kaydıyla pamuk çekirdeği küspesi ihracatına izin verilmesi şeklinde çözümlendi (BCA, 30-18-1-2/82-19-1). İlgili firma tarafından sunulan belge, 18 Mart 1938 tarihli Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildi. Bu karar, pamuk endüstrisinin Türkiye'deki gelişimine katkı sağlamış ve yabancı yatırımların teşvik edilmesiyle fabrika kurulumu gibi önemli projelerin desteklenmesini mümkün kılmıştır. Bu olay, Türkiye'nin ekonomik büyüme ve sanayileşme hedeflerine ulaşmak için dış ticaret ve yatırımların nasıl entegre edildiğini gösteren önemli bir örnektir.

26 Ağustos 1930 tarihinde yayınlanan resmi gazetede, yurt dışından getirilen pamuk tohumlarının içinde hastalıklar ve haşerelere karşı önlemler alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu durum, ülkenin pamuk üretimini ve pamuk sanayisini tehlikeye atabilecek bir risk oluşturmaktaydı. Gazetede bahsedildiği üzere, Bulgaristan'dan getirilen pamuk tohumlarının içinde haşereler olduğu ve bu duruma karşı tedbirler alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu tür durumlar, tarım ürünlerinin ithalat ve ihracatında sıkça karşılaşılan risklerden biriydi. Yabancı ülkelere getirilen tarım ürünleri veya tohumlar, istenmeyen hastalık taşıyıcıları veya haşerelerle bulaşmış olabilir ve bu durum yerel tarım üretimini ciddi şekilde etkileyebilir. Bu tür durumlar, ülkelerin tarım politikalarını ve güvenlik önlemlerini gözden geçirmelerine sebep olabilir. Tarım, bir ülkenin gıda güvenliği ve ekonomik istikrarı için kritik

öneme sahip olduğundan, yabancı kaynaklı hastalık ve haşere bulaşması gibi risklerin yönetilmesi büyük bir önem taşır (Resmi Gazete, 26.8.1931,s,1883).

Ülke içinde üretilen pamuğun sağlıklı ve sorunsuz bir şekilde Yurt dışında pazarlanması için 25 Mart 1933 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında, dış ülkelere sevk edilecek pamuk ve diğer bitki maddelerinin temizlenmesi için gerekli olan Vakum Fumigasyon cihazının satın alınması kararı alındı. Bu cihaz, Fransız Frangi cinsinden 175.200 tutarında (14.600 TL o günün kuru üzerinden) P. Mallet Fabrikasından tedarik edilmesi planlandı. Bu kararın alınmasının ardında, ülkenin dış ticaretindeki önemli bir ihtiyacın karşılanması ve bitki maddelerinin dış ülkelere daha temiz ve güvenli bir şekilde ihraç edilebilmesi amacı yatıyordu(BCA, 30-18-1-2/ 34-19-8). Özellikle bitki ürünlerinin ithalat ve ihracat işlemlerinde, kalite ve hijyen konuları büyük bir önem taşıyordu. Vakum Fumigasyon cihazı, bu bitki ürünlerini temizlemek ve dezenfekte etmek için gerekli olan modern bir teknolojiydi ve bu nedenle ülkenin dış ticaretine önemli katkılar sağlayacaktı.

Ülke içinde pamuk sanayisinin geliştirilmesi için bazı tedbirler alınmıştır bu tedbirler arasından gümrük vergisi muafiyetleri yer almaktadır. Bu kararnamede, 1933 yılında başlatılan ve 150,000 kilogram pamuk ipliği ithalatını kapsayan muafiyet uygulamasının, 1934 mali yılı için 67,000 kilogram olarak bir yıl daha uzatılmasına karar verilmiştir. Ayrıca, 1934 yılı boyunca yerli fabrikaların ihtiyaç duyduğu 130,000 kilogram pamuk ipliği muafiyeti de ele alınmıştır. Ancak, bu muafiyetten merserize ve boyalı iplik işleyen fabrikaların 67,000 kilogramlık kısmının henüz temin edilememesi durumu göz önünde bulundurularak, bu durumun önceden kabul edilen muafiyet toplamını artırmayacağı vurgulanmıştır. 2/153 sayılı kararnamenin ikinci fıkrasının hükmüne göre, 67,000 kilogramlık kısım, 1934 mali yılı içinde uygulanmış ve ayrıca 17. fıkrada belirtilen süre de yerine getirilmiştir. Bu karar, İktisat Vekilliği'nin 13/5/1935 tarihli ve 6673/23719 sayılı tezkeresi üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından 14/5/1935 tarihinde onaylanmıştır (Resmi Gazete, 01.07.1935 s. 3042). Bu tip kararlarla Ülke içindeki pamuk ile alakalı sanayinin korunması ve yaygınlaştırılması açısından önemli kararlar olduğu söylenebilir.

Ülkemizde pamuk ekimi yapılsa da, bu ekimlerin pamuk sanayisinin tam anlamıyla gelişmesini sağlamaya yetmediği görülmüştür. Bu nedenle, farklı dönemlerde yerel üretimle karşılanamayan pamuk ihtiyacını karşılamak amacıyla yurtdışından pamuk ithalatı gerçekleştirilmiştir. 14 Mayıs 1936 tarihli Resmi Gazete'de belirtilen Türkiye ile Macaristan arasındaki ticaret anlaşması, özellikle pamuk ithalatı ve ihracatına ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bu anlaşmanın II. listesinde yer alan bir pozisyonda, münderiç tarifinin (379 III. c) pozisyonunda yer alan pamuk için belirlenen kontenjanın tükenmesi nedeniyle, Macar Hükümeti'nden gelen talep doğrultusunda yeni bir kontenjan tahsisi ele alınmıştır. Bu bağlamda, İktisat Vekilliği'nin görüşü alınarak, Hariciye Vekilliği tarafından 2 Mayıs 1936 tarihli ve 7774/206 sayılı tezkerede ifade edilen durum İcra Vekilleri Heyeti tarafından 5 Mayıs 1936 tarihinde onaylanan bir kararla değerlendirilmiştir. Bu kararla birlikte Macaristan'a ekstra 30,000 kilogramlık pamuk kontenjanı tahsis edilmiştir. Bu kararın temel amacı, ülke içinde yetiştirilip işlenmesi için yeterli olmayan pamuğun ithal yoluyla ülkeye getirilmesi ve ulusal sanayinin gelişmesinde kullanılmasıdır. Bu anlaşma ve alınan karar, pamuk sanayisinin eksikliklerini gidermeye yönelik atılmış bir adımdır. Pamuk ihtiyacının ithalat yoluyla karşılanması, ülkenin sanayi sektörünün büyümesine katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Böylece, pamuğun işlenmesi ve sanayide kullanılmasıyla yerel üretim yetersizliğinin üstesinden gelinmeye çalışılmıştır(Resmi Gazete, 14.05.1936 s. 3303).

3 Ocak 1938 tarihli Türk-Romen Ticaret ve Kliring Anlaşmalarına bağlı protokol hükümleri Anlaşma, Türkiye'nin Romanya'ya pamuk satışı karşılığında elde ettiği gelirlerin nasıl kullanılacağını belirliyordu. Romanya'ya gerçekleştirilen 800.000 liralık pamuk satışının getirdiği gelirin %70'i, Türk Hükümeti hesabına geçirildi ve bu miktarın 200.000 lirası, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından yürütülen göçmen evleri inşaatında kullanılmak üzere tahsis edilecekti. Ayrıca, bu anlaşma çerçevesinde, kerestelerin bir kısmının Romanya'dan temin edilerek Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na tahsis edilmesi ve geriye kalan miktarın Türkiye'ye ithal edilecek benzin bedellerine ayrılması öngörüldü. Bu, dönemin enerji ve inşaat sektörlerine kaynak sağlama amacını taşıyordu( BCA, 30-18-1-2/ 82-29-18). Bu anlaşma, Türkiye'nin o dönemdeki ekonomik ve sosyal hedeflerine katkı sağlamak

ve dış ticaret ilişkilerini düzenlemek için yapılan özel bir düzenlemeyi temsil ediyor. Ayrıca, dönemin dış politika ve ekonomi alanındaki çabalarını anlamak için önemli bir tarihî belge olarak değerlendirilebilir.

**Tablo 3.6.**Türkiye de pamuk ve ihracatı (1923-1938)

YIL	İhracat miktarı	İhraç Tutarı (Lira)
1923	9.677	6.169.000
1924	12.519	11.390.000
1925	15.940	14.906.000
1926	16.817	11.525.000
1927	15.963	10.199.000
1928	14.654	10.066.000
1929	16.373	10.898.000
1930	28.608	14.270.000
1931	20.178	6.321.000
1932	9.142	2.747.000
1933	3.957	1.233.000
1934	13.029	5.183.000
1935	14.964	6.516.000
1936	21.959	9.083.000
1937	11.233	5.405.000
1938	25.888	10.140.000

Kaynak: Yurtoğlu, N. (2020). Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Pamuk Yetiştiriciliği Ve Pamuk Politikası (1923-1938). Tarih Araştırmaları Dergisi, 39(68), 504-543.

Tablo 1.6 göre Türkiye'nin 1923-1938 yılları arasındaki pamuk ihracat miktarı ve ihracat tutarını göstermektedir. Tablodaki veriler, Türkiye'nin pamuk üretimi ve ihracatındaki önemli değişiklikleri yansıtmaktadır.

- İhracat Miktarındaki Dalgalanmalar: Tablodaki verilere göre, Türkiye'nin pamuk ihracatı her yıl istikrarlı bir şekilde artmamıştır.

İhracat miktarı yıldan yıla dalgalanmış ve bazı yıllarda düşüş göstermiştir.

- 1930'da Büyük Bir Artış: 1930 yılı, tablodaki en büyük pamuk ihracat miktarını göstermektedir. 28.608 tonluk ihracat miktarı, dönemin uluslararası pamuk talebinin arttığını ve Türkiye'nin pamuk üretimini artırmaya yönelik başarılı çabalarının sonuç verdiğini gösteriyor.
- 1932 ve 1933 Yıllarındaki Düşüş: 1932 ve 1933 yılları, pamuk ihracatının düşüş gösterdiği dönemleri göstermektedir. Bu dönemde, dünya ekonomik buhranın etkileri ve uluslararası ticaret kısıtlamaları pamuk ihracatını olumsuz etkilemiş olabilir.
- 1930'ların İkinci Yarısında İhracatın Artışı: 1930'ların ikinci yarısında, pamuk ihracatı tekrar artış göstermeye başlamıştır. Özellikle 1936 ve 1938 yılları, pamuk ihracatının önemli ölçüde arttığı yıllardır. Bu dönemde, Türkiye'nin pamuk üretimi ve ticareti konusundaki çabalarının olumlu sonuçlarını göstermektedir.
- İhracat Tutarındaki Artış: İhracat miktarının yanı sıra, tabloda yer alan verilere göre ihracat tutarı da artmıştır. Bu, pamuk fiyatlarının yükseldiği ve Türkiye'nin pamuk ihracatından daha fazla gelir elde ettiği anlamına gelmektedir.
- Bu bağlamda, tablo Türkiye'nin pamuk üretimi ve ihracatındaki dönemsel dalgalanmaları ve ihracatın toplam değerini yansıtmaktadır. Türkiye'nin pamuk endüstrisi, dönemin ekonomik koşullarına ve uluslararası talebe bağlı olarak değişim göstermiştir.

**Tablo 3.7.** Pamuklu İthalatı 1923-1937

Yıl	Lira (Değer)
1923	53.895.000
1924	63.543.000
1925	74.268.000
1926	72.421.000
1927	51.005.000
1928	52.482.000
1929	59.482.000
1930	32.264.000
1931	33.159.000
1932	20.557.000
1933	18.833.000
1934	17.167.000
1935	20.148.000
1936	22.174.000
1937	22.616.000

Kaynak: Gürdamar, E. (2021). Atatürk Dönemi'nde Yürütülen Pamuk Politikalarının Dokuma Sanayisi ve Kalkınmaya Olan Etkileri (1923-1938). *History Studies* (13094688), 13(3).

Tablo 3.7. Türkiye'nin 1923-1937 yılları arasındaki pamuklu ithalat miktarını ve bu ithalatın değerini göstermektedir. Tabloyu açıklamak gerekirse:

- İthalat miktarı yıldan yıla önemli dalgalanmalar göstermektedir. 1920'lerin sonlarına doğru pamuk ithalatı artarken, 1930'ların başlarında

bu miktar azalmıştır. Daha sonra 1930'ların sonlarına doğru tekrar artmıştır. Bu dalgalanmaların nedenleri arasında uluslararası pamuk fiyatları, dönemin ekonomik koşulları ve iç talep de etkili olmuştur.

- 1930 yılında pamuk ithalatının önemli bir düşüş yaşaması, bu dönemdeki dünya ekonomik krizin Türkiye'yi etkilediğini göstermektedir. Ekonomik buhran döneminde ithalat genellikle azalmıştır.
- İthalat miktarındaki dalgalanmaların yanı sıra, ithalat tutarı da önemli ölçüde değişmektedir. Özellikle 1930 yılında hem miktar hem de tutar açısından büyük bir düşüş yaşanmıştır. Bu, pamuk fiyatlarının düştüğü bir dönemde ithalatın değerinin de azaldığını göstermektedir.
- İthalat verileri, Türkiye'nin kendi pamuk üretimini artırmak ve dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla ithalatı kontrol etmeye çalıştığını da göstermektedir. Özellikle 1930'ların sonlarına doğru ithalatın artması, iç üretimin yetersiz olduğu dönemlerde dışarıdan pamuk ithal edilmesinin gerekliliğini göstermektedir.

**Tablo 3.8.**Türkiye’de Pamuk Üretimi-Ton (1925-1938)

<b>Yıllar</b>	<b>Rekolte</b>	<b>İç Tüketim</b>	<b>İhraç</b>
<b>1925</b>	63.313	10.023	56.000
<b>1926</b>	48.342	3.244	45.098
<b>1927</b>	61.763	3.531	58.232
<b>1928</b>	49.425	6.245	43.186
<b>1929</b>	95.196	8.494	86.702
<b>1930</b>	84.254	14.245	69.829
<b>1931</b>	85.154	14.042	71.112
<b>1932</b>	36.656	19.848	16.808
<b>1933</b>	43.449	16.430	17.019
<b>1934</b>	102.315	15.893	86.422
<b>1935</b>	116.940	23.993	93.742
<b>1936</b>	114.048	30.278	83.770
<b>1937</b>	130.659	23.937	106.722
<b>1938</b>	122.760	24.848	97.102

Kaynak: Turgay, N. (1947). Türkiye’de Pamuk Yetiştirilmesi, Endüstrisi Ticareti. S.106

**Tablo 3.9.** Pamuk İpliği Üretimi ve Pamuklu İplik İthalatı-Ton (1923-1938)

Yıllar	Pamuklu	İplik	Toplam
1923	21.618	3.477	25.095
1924	22.248	3.894	26.142
1925	25.237	4.166	29.403
1926	25.770	4.759	30.529
1927	20.113	3.929	24.041
1928	19.373	3.702	23.075
1929	22.933	4.324	27.257
1930	14.292	2.625	16.977
1931	17.549	3.353	20.922
1932	13.673	3.487	17.160
1933	13.172	3.313	16.485
1934	11.256	4.240	15.496
1935	13.620	2.891	16.511
1936	10.318	2.971	13.289
1937	11.971	6.401	18.372
1938	12.185	6.342	18.527

Kaynak: Turgay, N. (1947). Türkiye’de Pamuk Yetiştirilmesi, Endüstrisi Ticareti. S.109

Bu tablo, 1923-1938 yılları arasında Türkiye’de pamuk ipliği üretimi ve pamuklu iplik ithalatına dair verileri sunmaktadır. Bu veriler, dönemin tekstil endüstrisine ve ekonomisine ilişkin önemli bilgiler içerir.

Bu veriler, Türkiye’nin pamuklu iplik üretimi ve ithalatındaki dönemsel dalgalanmaları yansıtmaktadır.

### **3.1.5. 1938-1950 Döneminin Pamuk Analizi**

Türkiye Cumhuriyeti, 1938 ile 1950 yılları arasında ekonomik açıdan önemli değişiklikler yaşamış ve bu dönemde tarımsal politikalarında belirgin değişiklikler gözlenmiştir. Bu dönemin en önemli etkenlerinden biri, 2. Dünya Savaşı’nın patlak vermesidir. Türkiye, savaşın etkilerini yoğun bir şekilde hissetmiştir, hatta savaşa

resmi olarak katılmamış olsa da. 2. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye, tarım politikalarında müdahaleci ve katı devletçilik politikalarını benimsemiştir(Yardımcı, & Kutlutürk,2019,64). Bu dönemde, savaşın yarattığı belirsizlik ve tedarik sorunları, Türkiye'yi tarım sektörünü güçlendirmeye ve ülkenin gıda güvenliğini sağlamaya yönlendirmiştir. Seferberlik ilanı nedeniyle, tarımla uğraşan nüfusun azalması, tarım üretimi ve tüketimi arasındaki dengeyi bozmuş ve bu durum tarımsal sorunların artmasına neden olmuştur (Ömer, 2021,71).

2. dünya savaşı etkileri devam ederken, pamuk sorunlarını tespit etmek ve çözüm bulmak için komisyon kurulmuştur. Bu komisyon pamuk sanayinin karşılaştığı çeşitli zorlukları ele almak ve çözüm yollarını belirlemek üzere Maliye, Ticaret, Tarım, ve Ekonomi Bakanlıkları, Sümerbank yetkilileri, ve Adana Milli Mensucat Fabrikası Limited Şirketi Fen Müşaviri'nin katılımıyla bir komisyon 20 Ekim 1941 tarihinde Ekonomi Bakanlığı'nda ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. Bu komisyonun temel amacı, pamuk endüstrisinin tüm aşamalarında, yani üretimden başlayarak işçilik, hammadde, malzeme, yedek parça, ve maliyet sorunlarına kadar geniş bir yelpazede ortaya çıkan zorlukları müzakere etmektir. Pamuk, Türkiye'nin tarımsal üretiminde önemli bir paya sahip olduğu gibi, tekstil ve sanayi alanlarında da stratejik bir rol oynamaktadır(BCA, 30-10-0-0/ 166-157-3). Bu nedenle, pamuk endüstrisinin sorunlarının etkili bir şekilde ele alınması, ülkenin ekonomik büyümesine önemli katkılarda bulunabilecek bir adım olarak değerlendirilmektedir. Pamuk politikaları belirlemek için komisyonlar kurulurken uzman kadroların oluşturulması ve kurumların uzmanlaşması içinde çalışmalar yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Adana Pamuk Müessesesi, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Halk Bankası Genel Müdürlükleri'nin görev alanlarının uzmanlık noktalarının belirlenmesi, Türkiye'nin tarım sektöründeki önemli aktörlerinin yetki ve sorumluluklarının netleştirilmesi amacıyla, 22 Ağustos 1944 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından 3659 sayılı Kanunun 9. maddesi uyarınca kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Adana Pamuk Müessesesi, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Halk Bankası Genel Müdürlükleri, tarım ve ekonomi alanındaki uzmanlıklarıyla öne çıkan kurumlar olarak belirlenmiş ve bu kurumlar arasında görev alanlarının net bir şekilde tanımlanması sağlanmıştır (BCA,30-18-1-2/106-60-17). Türkiye

Cumhuriyeti'nin tarım politikalarının etkin bir şekilde yürütülmesi ve tarım sektörünün kalkınması hedefiyle, bu kurumlar arasındaki işbirliği ve koordinasyonun artırılması amaçlanmıştır. Belirlenen görev alanları, söz konusu kurumların uzmanlık sahalarına odaklanmalarını ve bu alanlarda daha etkili çalışmalarını sağlamayı hedeflemiştir.

Ayrıca savaşın getirdiği zorlukları aşabilmek için devlet, bazı bölgelerde sanayide kullanılan ürünlere el koyma yoluna gitmiştir. Bu el koyma işlemi, özellikle pamuk ürününe yönelik olarak Kanunun 7. ve 14. maddelerine dayandırılmıştır. Bu kapsamda İzmir, Balıkesir, Kütahya, Manisa, Aydın, Denizli, Antalya, İçel, Seyhan, Hatay, Gaziantep, Maraş, Malatya ve Elazığ gibi bölgelerde 1945-1946 üretim yılı pamuklarına el konulması ve bu konuda yapılacak işlemler hakkında K/606 sayılı Karar devreye sokulmuştur. Bu karar, Bakanlar Kurulu'nun 6 Eylül 1945 tarihli toplantısında alınmıştır (BCA, 30-18-1-2/ 109-55-2). Bu önlem, savaşın yarattığı ekonomik ve tedarik zorluklarını aşmak amacıyla alınmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte stratejik öneme sahip malzemeler arasında yer alan Linter pamuğu, barut ve patlayıcı madde üretiminde kullanılması nedeniyle büyük bir talep görmüştür. Bu durum, Türkiye'nin savunma endüstrisine yönelik taleplerin arttığı bir dönemde, 22 Haziran 1940 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında Linter pamuğunun ihracatının yasaklanmasına yol açmıştır (BCA, 30-18-1-2/ 91-59-16).

Savaşın ekonomik zorluklarına rağmen, Türkiye bu dönemi başarıyla atlattığı ve tarım sektöründe önemli ilerlemeler kaydetmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası, Türkiye ekonomik ve siyasi açıdan farklı bir döneme girmiş, tarım politikaları ve ekonomi genel olarak serbestleşmeye ve dışa açılmaya yönelmiştir( Şener,2004,74). Ayrıca, bu dönemde alınan tedbirler, Türkiye'nin tarım sektörünü güçlendirmesinde ve gıda güvenliğini sağlamasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

İnönü Dönemi'nde pamuk üretimi ve tarım tekniklerinin geliştirilmesine yönelik önemli çalışmaların artarak devam ettiği gözlemlenmiştir. Özellikle, çiftçilerin eğitilmesi ve tarım tekniklerinin iyileştirilmesi için yapılan girişimler, bu dönemde büyük bir önem taşımıştır. Bu bağlamda, Mısır Tarım Bakanlığı tarafından

hazırlanan ve pamuk ekimi ile ilgili teknik çalışma ve yenilikleri gösteren 1.400 metre uzunluğundaki film, Türk Tarım Bakanlığı yetkilileri tarafından satın alınması kararlaştırılmıştır. 18 Mayıs 1939 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen bu kararla, film satın alımının finansmanı için gerekli olan 30 İngiliz Lirası, döviz cetvellerinin küçük giderler kısmından karşılanmıştır (BCA, 30-18-1-2/ 87-44-5). Bu, pamuk üretimi ve tarım tekniklerinin iyileştirilmesi için atılan önemli bir adımın finansmanını sağlayarak çiftçilerin daha etkili ve verimli bir şekilde pamuk ekimi yapmalarına olanak tanımıştır. İnönü Dönemi, tarımın modernleştirilmesi ve çiftçi eğitiminin desteklenmesi konularında yapılan bu tür girişimlerle tarım sektörünün güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Pamuk üretiminin gelişmesi ve ekonomilere katkı sağlamasında, tarımın mekanizasyonuna büyük önem verilmesi ve dış ülkelerden tarım makinelerinin ithal edilmesi oldukça etkili olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye'nin pamuk üretimini artırmak amacıyla ABD'den satın alınan 300 adet pamuk mibzeri, özel bir anlaşma çerçevesinde Executive adlı gemiye yüklenerek yola çıkarılmıştır. Ancak bu önemli gelişme, II. Dünya Savaşı'nın etkileriyle karşılaşmıştır. İtalya'nın savaşa katılması ve Akdeniz çevresindeki harp alanına girişi, ABD bayrağı taşıyan gemilerin bu bölgedeki seferlerini engellemiş ve bu nedenle adı geçen vapur geri dönerek taşıdığı makineleri New York limanına indirmiştir. Bu beklenmedik durum, Türkiye'nin pamuk üretimine yönelik önemli bir adımın sekteye uğramasına neden olmuştur. Makinelerin yeniden Türkiye'ye getirilmesi için nakliye ve sigorta masrafları müteahhide ait olmasına rağmen, bu ikinci kez yapılacak harcamaların devlet tarafından karşılanması gerektiği önerilmiş ve bu konuda Bakanlar Kurulu'ndan görüş talep edilmiştir. Ancak Maliye Bakanlığı, böyle bir kararın alınmasının gerekli olmadığını savunarak bu öneriye karşı çıkmıştır (BCA, 30-10-0-0/ 183-260-12). Bu olay, tarımın mekanizasyonu için yapılan çabaların ve ithal edilen tarım makinelerinin ülkeye getirilmesinin dönemin ekonomik ve siyasi zorluklarıyla nasıl etkilendiğini gösteren önemli bir örnek olarak tarihe geçmiştir.

Pamuk ekiminin sağlıklı ve verimli olabilmesi için tohum ıslahına büyük bir önem verilmiştir. Türkiye'deki pamuk türlerinin kalitesini artırmak ve daha verimli

hale getirmek amacıyla Tarım Bakanlığı, ABD'den yüksek kaliteli pamuk tohumlarını getirme kararı almıştır. Bu amaçla, 1938 takvim yılı döviz cetvellerinin resmi daireler tarafından satın alınacak olan 10 ton pamuk tohumunun bedelini karşılamak için Tarım Bakanlığı bütçesinden 5.000 liralık döviz ayrılmasına karar verilmiştir. Bu önemli karar, 15 Aralık 1938 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında alınmıştır(BCA, 30-18-1-2/ 85-103-17). Bu kararın uygulanması, Türkiye'nin pamuk üretimini ve kalitesini artırmak için atılan adımlardan sadece biri olarak değerlendirilebilir. Pamuk ıslahı ve yurtdışından kaliteli tohum getirme çabaları, tarım sektörünün modernizasyonu ve ülke ekonomisine katkı sağlama amacıyla hayata geçirilen önemli politikalarından sadece biri olarak düşünülebilir.

7 Aralık 1939 tarihinde yayınlanan 6412 tarihli genelgeye baktığımızda pamuklu kumaşlarda ilgili bir sorun yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu sorun, ithal edilemeyen pamuklu kumaşlarla ilgiliydi. İthal edilen kumaşlar genellikle suni elyaflarla karıştırılmış pamuklu kumaşlardı ve gümrüklerde bu kumaşlara ipekli tarifesi uygulanıyordu. İpekli tarifesi, bu kumaşların gümrük vergilerinin yüksek olmasına neden oluyordu. Bu nedenle, ithal edilemeyen pamuklu kumaşların piyasada bulunan stoklarının kullanılabilir hale getirilmesi için bir çözüm bulunması gerekiyordu. Bu çözüm, bu kumaşların bir kereye mahsus olmak üzere gümrük vergilerinin indirilmesini içeriyordu(Resmi Gazete, S: 4391, 1939). Bu sayede, pamuklu kumaşların gümrük vergileri geçici bir süre için düşürüldü. Ayrıca piyasadaki buhranın giderilmesine katkı sağlamak amacıyla yapıldığı düşünülmektedir.

### **3.1.6. 1938-1950 Yılları Arasında Türkiye’de pamuk Tarım Alanı**

Cumhuriyetin ilk yıllarında pamuk tarım alanlarında belirli dönemlerde değişiklikler yaşanmıştır. Tablo 1.10 görüldüğü gibi yıllar arasından günün şartlarına göre değişim yaşanmıştır.

**Tablo 3.10.** Türkiye’de Pamuk Ekim Alanları ve Pamuk Üretimi (1938-1950)

Yıllar	Ekim alanı (Hektar)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Hektar )
1939	292.643	63.950	220
1940	324.636	77.115	238
1941	327.538	64.184	196
1942	326.687	74.055	227
1943	219.948	53.392	244
1944	260.685	58.916	226
1945	231.377	54.379	235
1946	246.692	59.027	239
1947	205.930	51.456	250
1948	297.761	58.198	195
1949	305.305	104.156	341
1950	448.459	118.377	264

Yurtoğlu, N. (2020). Atatürk Dönemi’nde Türkiye’de Pamuk Yetiştiriciliği ve Pamuk Politikası (1923-1938). Tarih Araştırmaları Dergisi, 39(68), 504-543.

Türkiye'de 1938-1950 dönemi boyunca pamuk ekim alanları ve pamuk üretimi önemli değişiklikler yaşamıştır.

- Bu dönemde pamuk ekim alanlarındaki belirgin artış dikkat çekmektedir. 1939 yılında 292.643 hektar olan ekim alanı, 1950 yılına gelindiğinde 448.459 hektara yükselmiştir. Bu büyük ölçekli alan genişlemesi, tarım reformları ve teşvik politikalarının etkisiyle gerçekleşmiştir. Çiftçileri pamuk üretimine teşvik etmek ve ülkenin pamuk üretim potansiyelini artırmak amacıyla alınan önlemler, ekim alanlarının genişlemesine büyük katkı sağlamıştır.
- Pamuk üretimi açısından da bu dönemde önemli artışlar gözlemlenmektedir. 1939 yılında 63.950 ton olan üretim, 1950 yılında 118.377 tona ulaşmıştır. Bu, pamuk üretiminin hızla arttığını göstermektedir. Pamuk üretimindeki bu büyüme, hem ekim alanlarının genişlemesi hem de tarım tekniklerinin geliştirilmesi ile sağlanmıştır.
- Verim ise bu dönemde önemli bir değişkenlik göstermiştir. 1939'da 220 kg/hektar olan verim, 1949 yılında 341 kg/hektara yükselmiştir. Ancak, 1950 yılında verimde bir düşüş yaşanarak 264 kg/hektara gerilemiştir. Verimdeki bu dalgalanma, çeşitli faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmış olabilir ve bu faktörler arasında iklim koşulları, hastalık ve zararlılar gibi doğal etkenler yer almış olabilir.
- Dönemin genel bir analizi, Türkiye'nin pamuk üretiminde önemli bir dönüşüm yaşadığını göstermektedir. Tarım sektörünün modernleştirilmesi ve çiftçilere yönelik teşvikler, pamuk üretiminde büyük bir ivme kazandırmıştır. Ancak, dalgalı üretim ve verimdeki değişkenlikler, tarımın doğal zorluklarını ve çevresel faktörlerin etkilerini yansıtmaktadır.

1940 yılında Seyhan bölgesinde pamuk üretimini artırmak ve pamuk spekülasyonunu önlemek amacıyla alınan bir kararnameye göre, Ziraat Bankası tarafından yönetilen özel bir program başlatıldı. Bu program kapsamında, yerli

pamuk tohumlarının toplamda 1000 tonu satın alınacaktı. Bu tohumlar, ekim mevsimi geldiğinde yerel çiftçilere dağıtılacak ve pamuk üretimini teşvik etmek için kullanılacaktı. Kararname ayrıca, bu tohumların ekim sonrasında tohumluk olarak satılmayacağını belirtti. Bunun yerine, üretilen pamukla birlikte hasat edilen pamuk tohumları, yağnaklara satılacaktı. Ancak, yağnaklara satılan bu tohumlardan kaynaklanan herhangi bir zararı karşılamak için Ziraat Vekilliği tarafından bir taahhüt verilmişti(BCA, 30-18-1-2/ 89-127-17). 1943 yılında Seyhan merkez kazasıyla İçel vilayetinin Akala pamuk tohumluğu ihtiyacını karşılamak için. Çukurova'dan elde edilecek mahsulden sağlanacak 2.000 ile 2.500 ton Akala çiğdidinin maliyet bedeli altında satılmasının zorunlu hale gelmesi durumunda, oluşabilecek zararın Tarım Bakanlığı tarafından karşılanması için, 27 Kasım 1943 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir (BCA, 30-18-1-2/ 104-2-38). Bu kararlar çiftçilere ve yerel ekonomiye destek sağlamak amacıyla spekülasyonları önlemeyi ve yerli pamuk üretimini artırmayı amaçlıyordu.

Ayrıca 1942 yılında, pamuk deneme, ıslah ve üretme çiftlikleri tarafından dağıtılan tohum miktarları, Türkiye'nin pamuk üretimindeki kalite ve verimliliği artırmaya yönelik büyük bir çabanın parçası olarak öne çıkar. Bu yılda, Akala pamuk tohumunun dağıtımı oldukça önemli bir adım olmuştur ve miktarı 300.000 kilogram olarak belirlenmiştir. Aynı dönemde, Cleveland pamuk tohumu ise 620.000 kilogram olarak dağıtılmıştır. Bu, pamuk üretiminde kullanılan farklı pamuk tohum türlerinin, hangi türün hangi bölgelerde daha etkili olduğunu belirlemek için özenle seçildiğini ve dağıtıldığını göstermektedir (TBMM, Zabıt Ceridesi, 2, 24.05.1943, s. 244).

1942 yılında Çukurova bölgesinde elde edilmesi planlanan 3.000-3.500 ton Akala tohumunun Ziraat Bankası aracılığıyla alınarak; maliyet fiyatları üzerinden çiftçilere satılmasına karar verilmiştir. Elde kalan miktarın yağ fabrikalarına devredilmesi durumunda ortaya çıkabilecek zararın karşılanması konusu, 1682 sayılı Kanun hükümleri doğrultusunda, 11 Eylül 1942 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir (BCA, 30-18-1-2/ 99-82-5). Söz konusu karar, Akala tohumu üretimiyle ilgili stratejik bir planın hayata geçirilmesini öngörmekte ve bu planın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için alınan önlemleri içermektedir. Çukurova

bölgesinde üretilecek olan Akala tohumunun, Ziraat Bankası aracılığıyla çiftçilere maliyet fiyatları üzerinden satılması, tarımsal üretimde istikrarın sağlanması ve çiftçilerin ekonomik açıdan desteklenmesi amacını taşımaktadır.

1939 yılına ait arşiv belgesine göre, o dönemde pamuk üretimi ve ilgili işler oldukça önemliydi. İlgili belgeye göre, pamuk ıslahı ve pamuk üretimi işlerinde çalıştırılacak memurların ücretlerinin finanse edilmesi için 1939 mali yılı bütçesinin E cetveline dahil edilen 907 sayılı fasıldan ayrılan ödenek kullanılacaktı. Ayrıca, bu işlerin yürütülmesi için gerekli olan kadrolar ve bu ödeneğin nasıl kullanılacağını belirleyen cetvelin onayı da alınmıştı. Bu onay süreci, Ziraat Vekilliği'nin 24 Mayıs 1939 tarihli 3243/2 sayılı yazısı ve Maliye Vekilliği'nin 20 Haziran 1939 tarihli 11159/2727 sayılı görüşüne dayanıyordu. İcra Vekilleri Heyeti, 27 Haziran 1939 tarihinde, 2582 sayılı kanunun 3. maddesi gereği bu düzenlemeyi kabul etti(BCA, 30-18-1-2/ 87-60-5; BCA, 30-18-1-2/ 91-66-3). Bu belge, o dönemde pamuk üretimi ve ilgili işlerin önemini ve bu alanda yapılan düzenlemelerin detaylarını gösteriyor. Pamuk üretimini teşvik etmek ve düzenlemek için atılan bu adımlar, tarım sektörünün gelişimine katkı sağlamayı hedefliyordu.

12 Eylül 1940 tarihli ve 1/367 sayılı tezkere, pamuk sektörünü desteklemeye yönelik önemli bir kararı içermektedir. Bu kararın temel hedefi, pamuk üreticilerini desteklemek ve pamuk alım sürecini kolaylaştırmaktır. Bu bağlamda, doğrudan üreticilerden pamuk satın alımı için Ticaret Vekilliği'ne kadar ulaşabilecek şekilde 6.000.000 (altı milyon) liraya kadar kredi tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır(BCA, 30-18-1-2/ 92-92-2 ). Bu önlem, pamuk üreticilerine mali destek sağlama amacını taşımaktadır. Pamuk üretiminde finansman ihtiyaçlarının karşılanması, üretimin artırılması ve pamuk ticaretinin canlanmasına katkıda bulunmayı amaçlar. Üreticilere daha fazla kaynak sağlanarak, pamuk üretimini artırma ve bu sektörün büyümesini teşvik etme amacı güder. Bu kararın kabulü, pamuk sektörünün o dönemdeki önemini yansıtmaktadır ve üreticilerin ekonomik refahlarını artırmayı amaçlayan bir adımdır. Pamuk üreticilerine sağlanan finansal destek, sektörün güçlenmesine ve ülke ekonomisine katkı sağlamasına yönelik bir girişimdir.

Ayrıca pamuk küspesinin satılmasıyla ilgili Seyhan Milletvekili Mustafa Hilmi Uran'ın, Çukurova'daki pamuk üreticilerinin durumu hakkında Başbakan Recep Peker'e, 5 Aralık 1946 tarihinde gönderdiği rapor, dönemin pamuk sektörüne ilişkin önemli bir durumu ele almaktadır. Rapora göre, pamuk küspesinin dış ülkelere ihracına izin verilmesi, küspe fiyatlarında önemli bir artışa neden olmuştur ve bu durum özellikle Çukurova Bölgesi'nde pamuk üreticileri arasında ciddi endişelere yol açmıştır. Raporda vurgulanan bir nokta, pamuk küspesinin dış ülkelere ihracına izin verilmesinin, küspe fiyatlarını dört kat artırdığıdır. Bu durum, pamuk üreticilerinin beklentilerinin aksine, fiyat artışlarının büyük ölçüde birkaç fabrikatörün büyük karlar elde etmesine neden olduğunu göstermiştir. Ancak, bu fiyat artışlarının üreticilere yeterince yansımadağı ve dolayısıyla Çukurova Bölgesi'nde pamuk yetiştiricileri arasında ciddi bir rahatsızlık ve hoşnutsuzluk yaratmıştır(BCA, 30-1-0-0/ 42-249-15). Seyhan Milletvekili Mustafa Hilmi Uran'ın raporu, pamuk sektöründeki fiyatlandırma politikalarının ve dış ticaret politikalarının, özellikle üreticilerin refahına etkilerini göstermesi açısından önemli bir belge olarak değerlendirilebilir. Bu rapor, çiftçilerin talepleri ve sektördeki adaletsizlik algısı gibi konuların dikkate alınması gerekliliğini vurgulayarak, pamuk endüstrisinin sürdürülebilir kalkınması için daha dengeli politikaların benimsenmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

**Tablo 3.11.** Pamuk Coğrafi Dağılımı ( Ton) (1940-1945)

İller	1940	1941	1942	1943	1944	1945
Seyhan	29.905	25.317	30.979	26.242	29.100	36.868
Manisa	10.105	7.871	8.850	5.174	6.049	2.830
Aydın	8.514	7.030	6.454	3.791	2.408	4.132
İçel	7.049	7.000	12.327	9.187	9.000	3.770
Denizli	4.043	3.748	4.722	1.677	1.775	1.601
Kars	1.329	281	233	33	515	603
Gaziantep	1.080	670	738	21	3	5
Antalya	691	373	620	410	1.617	1.140
Balıkesir	686	448	535	480	1.172	124
Bilecik	568	500	626	598	107	55
Maraş	505	651	648	10	4	10

Yurtoğlu, N. (2020). Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Pamuk Yetiştiriciliği Ve Pamuk Politikası (1923-1938). Tarih Araştırmaları Dergisi, 39(68), 504-543.

Bu veriler, 1940 ile 1945 yılları arasında Türkiye'nin farklı illerinde pamuk üretiminin coğrafi dağılımını göstermektedir. İllerin pamuk üretimi konusundaki performansı hakkında bazı gözlemler şunlardır:

- Seyhan, bu dönem boyunca en yüksek pamuk üretimini gerçekleştiren il olarak öne çıkmaktadır. 1945 yılında 36.868 ton pamuk üretimi ile zirvede yer alıyor. Bu, Seyhan bölgesinin pamuk üretimindeki lider konumunu göstermektedir.
- Manisa ve Aydın illeri, 1940 yılında iyi bir pamuk üretimi gerçekleştirmişlerdir, ancak sonraki yıllarda üretimleri azalmıştır. Bu düşüş, bu illerde pamuk üretimi konusundaki bazı zorlukları veya tarım politikalarındaki değişiklikleri yansıtabilir.
- İçel ili, pamuk üretiminde dikkat çekici bir artış yaşamıştır. Özellikle 1942 yılında 12.327 ton pamuk üretimi ile büyük bir artış göstermiştir. Bu, İçel'in pamuk üretimindeki büyümesini ve potansiyelini göstermektedir.
- Gaziantep ve Kars illeri, pamuk üretimi konusunda düşük performans gösteren iller olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Gaziantep, 1940 yılında 1.080 ton pamuk üretimi ile en düşük üretimleri gerçekleştiren illerden biri olarak görünmektedir.
- Antalya ili, pamuk üretiminde dalgalı bir seyir izlemiştir. 1944 yılında 1.617 ton ile yüksek bir üretim gerçekleştirirken, diğer yıllarda üretimde dalgalanmalar yaşanmıştır.
- Balıkesir, Bilecik ve Maraş illeri ise bu dönemde pamuk üretiminde önemli dalgalanmalar yaşamıştır. Özellikle Maraş, 1941 yılında yüksek bir üretim göstermiş, ancak sonraki yıllarda üretim düşmüştür.

Bu veriler, pamuk üretimi konusundaki coğrafi farklılıkları ve dönemin tarım ekonomisini anlamak için önemlidir. İklim, toprak kalitesi, tarım politikaları ve diğer faktörler, bu farklılıkları etkileyen önemli etkenlerdir.

Türkiye'de pamuk ekim alanlarının verimini artırmak için sulama çalışmalarına büyük önem verilmiştir. Bu çabaların bir örneği 1936 ile 1937 yılları arasında Nazilli çevresindeki Menderes Nehri üzerinde başlatılan sulama faaliyetleridir. Bu dönemde, pamuk ekiminde motorlar ve sulama dolapları kullanılarak sulama faaliyetlerine başlanmış ve bu sayede pamuk veriminde önemli artışlar elde edilmiştir. Türkiye'de pamuk üretiminde verimi artırmak amacıyla gerçekleştirilen sulama projelerinin önemli bir örneği, Nazilli ile Sarayköy arasındaki Feslek regülatörü ve Menderes Nehri boyunca inşa edilen su tulumbalarıdır. Bu projelerin hayata geçirilmesiyle, yaklaşık 100 bin dönüm arazide sulu pamuk tarımı başlamıştır. Özellikle Feslek regülatörü tarafından sulanan araziler, 50 bin dönüme ulaşarak büyük bir verim artışı sağlamıştır( Yurtoğlu,2020,1835). Feslek regülatörünün sağ ve solundaki kanalların tamamlanması ve Menderes Nehri suyunun daha etkin bir şekilde kullanılabilmesi için planlar yapılmıştır. Bu sayede sulama alanının 150 bin dönüme çıkarılması hedeflenmiştir. Aynı zamanda, mevcut Gediz Nehri üzerinde bulunan Emir-i Alem regülatörü ve diğer nehirler üzerinde inşa edilecek su tesisleri, sulu pamuk tarımının daha da yaygınlaşmasını ve üretimde önemli bir rol oynamasını sağlamak için önemli adımlar olacaktır.

### **3.1.7. 1938-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Pamuk Sanayisi**

Türkiye'de pamuk üretim politikasının temel hedefleri, dokuma sanayisine kaliteli hammaddenin sağlanması ve genel olarak sanayi için gerekli miktar ve kalitede pamuk üretiminin teşvik edilmesiydi.

Dokuma sanayisine kaliteli ham madde temin etmek ve üreticilere destek sağlamak amacıyla alınan kararlardan biri, savaş yıllarında pamuk üretimi ve tedarikini düzenlemek amacıyla hayata geçirilen K/127 sayılı Karar'dır. Bu kararın 12. maddesinde, milli sanayiye sağlanan pamukların fiyat esaslarının belirlendiği ve bu pamukların fiyat farklarının Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası tarafından oluşturulan bir fondan karşılanmasına dair hükümler bulunmaktadır. Bu önemli karar, Türkiye'nin dokuma sanayisine destek sağlama ve ülkenin ham pamuk ihtiyacını karşılama çabalarının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Söz konusu K/127 sayılı Kararın yanı sıra, 12 Mayıs 1943 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında kabul

edilen K/450 sayılı Karar da öne çıkmaktadır. Bu karar, milli sanayinin ham pamuk temininde belirlenen fiyat farklarının karşılanmasına yönelik bir adımı içermektedir(BCA, 30-18-1-2/ 101-33-7). Üreticilere adil bir fiyat garantisi sağlamayı ve kaliteli ham pamuk tedarikini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu şekilde, dokuma sanayisi için gerekli olan kaliteli ham maddeye erişim ve üreticilerin desteklenmesi, Türkiye'nin sanayileşme ve ekonomik büyüme çabalarının bir parçası olarak ele alınmıştır. Bu kararlar, dokuma sanayisinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve milli üretimi teşvik etmek amacıyla alınan tedbirlerin sadece bir örneğini oluşturmaktadır. Ham pamuk temini ve fiyatlandırma konularındaki bu kararlar, Türkiye'nin savaş dönemindeki ekonomik zorluklara rağmen sanayileşme hedeflerini desteklemek ve dokuma sektörünün büyümesini sağlamak için atılan adımlardan sadece birkaçıdır.

Dokuma sanayisi, Türkiye'nin ekonomik kalkınma sürecinin önemli bir parçasıydı ve bu sektörün gelişimi için uzmanlığa ihtiyaç duyuluyordu. Ancak Türkiye'nin kendi uzmanlarını yetiştirmesi ve yetiştirdiği uzmanları sektörde istihdam etmesi zaman alıcı bir süreçti. Bu nedenle yurtdışından uzmanların Türkiye'de çalıştırılması yaygın bir uygulamaydı. Bu durum, Türkiye'nin dokuma sanayisini geliştirmek ve modernize etmek amacıyla dönemin yetkilileri tarafından desteklenmiştir. Örneğin, 22 Haziran 1939 tarihli ve 2/11307 sayılı kararname, yurtdışından uzmanların Türkiye'deki dokuma sanayisine katkı sağlaması için bir örnek olarak gösterilebilir. Bu kararname ile Alman vatandaşı Diritich Rudolf'a Türkiye'deki Sümerbank Birleşik Pamuk İpliği ve Dokuma Fabrikaları'nda bir yıl süreyle çalışma izni verilmiştir(BCA, 30-18-1-2/ 92-94-2). Bu uzmanlar, dokuma sanayisinin geliştirilmesine ve modernleştirilmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Aynı dönemde, Türkiye'nin diğer sektörlerinde de yabancı uzmanlardan yararlanma pratiği devam etti. Bu uzmanlar, teknik bilgi ve deneyimleriyle Türkiye'nin endüstriyel altyapısını güçlendirmeye yardımcı oldular.

O dönemin yöneticileri, özellikle ülke içinde yetişmiş uzmanlardan yararlanmaya büyük önem veriyordu. Bu dönemde, kuruluşların verimliliğini artırmak ve endüstriyel süreçleri iyileştirmek amacıyla uzmanların kendi uzmanlık

alanlarında görev alması önemliydi. Bu nedenle, özel ve kamu sektöründe çalışan memurlar arasından uzmanlaşmış görevlere atanma ve bu alandaki yeteneklerin etkin bir şekilde kullanılması için özel kararname ve düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle pamuk işleme fabrikalarında uzmanlardan yararlanma çabaları da bu dönemde öne çıkmıştır. Bu kararlarnelere örnek verilirse: 28.09.1940 tarihli 14485 No'lu kararname de Belediyeler İmar İdare Heyeti, Kunduz Ormanları Şirketi, Pamuk Müessesesi ve Mersin Nebati Yağ ve Sabun Fabrikası gibi kuruluşlarda görev alan memurlar arasında, uzmanlık gerektiren görevlere atanmak isteyenler için özel bir prosedür uygulanmıştır. Bu prosedür, genel denetim heyeti başkanlığı tarafından gönderilen bir raporun incelenmesi sonucunda, ilgili uzmanların belirlenen görevlere atanmasını sağlamıştır(BCA,30-18-1-2/ 92-96-5). Bu uygulama, dönemin ekonomik ve sanayileşme hedeflerini desteklemek amacıyla önemli bir adımdı. Uzman kişilerin kendi alanlarında görev almaları, endüstriyel süreçlerin verimli bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamış ve Türkiye'nin sanayileşme çabalarına büyük ölçüde katkıda bulunmuştur. Bu tür düzenlemeler, Türkiye'nin ekonomik ve endüstriyel kalkınmasının temel taşlarından biri olarak kabul edilir.

İsmet İnönü döneminde, Türkiye'de sanayi için yeterli miktarda pamuk ipliği üretilmediği için yurtdışından pamuk ipliği ithal edilmesi gerekiyordu. Bu ithalat sürecinde, kaliteli ipliklerin getirilmesine özel önem veriliyordu. Örnek olarak, 14 Nisan 1939 tarihli 4192 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan bir düzenleme, ithal edilen pamuk ipliklerinin kalitesini ve kullanım alanlarını belirlemek amacıyla İktisat Vekâleti ile yapılan yazışmaya baktığımızda; Söz konusu düzenleme, "Güç iplikleri" adı verilen ipliklerin, pamuk ipliklerinden farklı özelliklere sahip olduğunu ve özellikle tahta dokuma tezgahlarında çözgü tellerini hareket ettirmek ve halı imalatında çözgü olarak kullanılmak üzere uygun olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, "Yemenici titesi" olarak adlandırılan ve yemenici sanayisinde kullanılan ipliklerin de halı üretiminde çözgü tellerini oluşturduğu ve bu nedenle endüstriyel kullanıma uygun çileler kapsamında ithal edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu iki tür ipliğin paket içerikleri, tam boy tezgah taraklarında kullanılan ipliklerin ölçü birimlerine uygun olarak paketlenmiştir. Güç iplikleri 3 libre veya 3,5 libre ağırlığında bulunan ipliklerden oluşmaktadır. Her bir paket, 60-64 **turayı** içermekte

ve belirli bir ağırlık sınıfına sahiptir. Bu ipliklerin numaraları, İngiliz ölçü sisteminde olduğu gibi yalın kat hesaplama dayalı olarak belirleneceği belirtilmiştir( Resmi Gazete, S:4192,1939). Bu düzenlemeler, Türkiye'nin sanayi ihtiyaçlarına uygun kalitede pamuklu ipliklerin ithal edilmesi gerektiğini ve bu ipliklerin kullanım alanlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Bu dönemde, üretilen pamuğun iç piyasadaki önemli müşterilerinden biri Sümerbank olarak öne çıkıyordu. Sümerbank, Türkiye'de pamuk işleme endüstrisinde önde gelen bir aktör olarak faaliyet gösteriyordu. 1948 yılı itibariyle, Sümerbank'ın fabrikalarında işlenen pamuk miktarları oldukça etkileyiciydi. Özellikle Ege Bölgesi'nden gelen 4 milyon kg ve Adana Bölgesi'nden gelen 10 milyon kg Akala pamuğu, Sümerbank'ın dokuma sanayisi için önemli bir hammadde kaynağıydı. Bu pamuklar, tekstil ürünlerinin üretiminde kullanılmak üzere işleniyordu. Ayrıca, Cleveland ve yerli pamuk türleri de işlenen pamuklar arasındaydı. 317 bin kg Cleveland pamuğu ile 2 milyon kg yerli tür, sanayinin ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla işlenmişti(Yurtoğlu,2020,1836). Bu çeşitlilik, dokuma sanayisine uygun kalitede ve çeşitli ürünler üretme imkânı sunuyordu.

Sümerbank, Türkiye'nin ekonomi tarihinde önemli bir yer tutan bir kuruluştur. 1933 yılında kurulan bu devlet bankası, ülkenin ekonomik kalkınma hedeflerine yönelik önemli bir stratejiyi temsil etmiştir. Sümerbank, kuruluş amacı gereği yerli sanayiye destekleyerek, ekonominin kendi kaynaklarıyla güçlenmesini hedeflemiştir. Sümerbank bünyesinde yer alan ana müesseselerden biri, yerli malların pazarlanması ve desteklenmesi amacıyla faaliyet gösteren "yerli mallar pazarları müessesesi"dir. Bu müessese, Türk malı ürünlerin üretimini teşvik etmiş, bunların pazarlanmasını kolaylaştırmış ve böylece yerli sanayinin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Sümerbank, bu sayede Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltma amacını taşıyan bir stratejiyi benimseyerek, yerli üretimi teşvik etmiştir (Kahraman, & Şişmanoğlu, 2019,642). Sümerbank'ın ekonomik modelinde, pamuğun yurt içinde geniş bir şekilde yetişmesi, tekstil sektöründe stratejik bir tercih yapılmasına ve pamuklu ürünlere odaklanılmasına neden olmuştur. Pamuğun yerli üretimine dayalı olarak pamuklu tekstil ürünlerine ağırlık verilmesi, ekonominin dışa bağımlılığını

azaltma ve kendi kaynaklarına dayalı bir sanayi stratejisi oluşturma çabalarının bir yansımasıdır. Sümerbank'ın tekstil fabrikaları, yerli pamuk üretimini destekleyerek, ülkedeki pamuklu iplik ve kumaş üretimini artırmış ve bu malzemeleri kullanarak çeşitli tekstil ürünlerini üretmiştir.

**Tablo 3.12.** Üretilen Pamuklu İplikler Üretimi (Ton) (1939-1950)

Yıllar	Kayseri Fabrikası	Ereğli Fabrikası	Nazilli Bez Fabrikası	Bakırköy Bez Fabrikası	Sümerbank Pamuklu Fabrikalar
1939	3.622	1.091	1.959	1.492	8.183
1940	3.938	1.379	2.625	1.637	9.590
1941	4.132	1.351	2.221	1.306	9.010
1942	3.946	1.331	2.090	1.504	8.880
1943	3.862	1.202	2.373	1.620	9.056
1944	4.476	1.328	2.500	1.358	9.659
1945	5.371	1.273	2.876	1.145	10.665
1946	5.175	1.264	2.714	1.038	11.644
1947	5.307	1.353	2.775	1.021	14.823
1948	5.259	1.358	2.298	1.000	14.239
1949	5.639	1.416	2.607	1.049	15.073
1950	5.688	1.509	2.770	1.943	16.609

Sencer, A. N. (2017) Devletçilik Döneminde Tekstil Sektörünün Gelişimi ve Bakırköy Bez Fabrikası (1934-1950).

**Tablo 3.13.** İplik fabrikalarının Kâr miktarları (lira)(1939-1950)

yıllar	Kayseri Fabrikası	Ereğli Fabrikası	Nazilli Bez Fabrikası	Bakırköy Bez Fabrikası	Sümerbank Pamuklu Fabrikalar toplam
1939	446.871,90	134.604,43	241.696	184.079	1.009.594,90
1940	940.173,79	329.227,95	626.703	390.824	2.289.554,76
1941	866.992,31	283.472,08	466.019	274.030	1.890.513,25
1942	2.094.597,74	706.515,35	1.109.404	798.346	4.713.641,13
1943	5.000.783,11	1.556.432,24	3.072.724	2.097.687	11.726.331,3
1944	5.796.154,27	1.719.681,16	3.237.352	1.758.529	12.507.831,5
1945	4.101.173,00	972.033,74	2.196.048	874.296	8.143.550,56
1946	3.633.819,17	887.564,72	1.905.736	728.870	8.176.268,67
1947	8.613.458,11	2.195.969,25	4.503.928	1.657.121	24.058.279,5
1948	8.171.137,90	2.109.983,89	3.570.503	1.553.744	22.123.755,9
1949	6.113.105,48	1.535.051,85	2.826.187	1.137.196	16.340.280
1950	4.191.057,17	1.111.868,01	2.041.004	1.431.650	12.237.916,4

Sencer, A. N. (2017) Devletçilik Döneminde Tekstil Sektörünün Gelişimi ve Bakırköy Bez Fabrikası (1934-1950).

### 3.1.8. 1938-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Pamuk İthalatı ve İhracatı

İsmet İnönü Dönemi'nde pamuk üretimi ve ticaretiyle ilgili yapılan çalışmalar, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını desteklemeyi amaçlayan önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde pamuk ıslahı ve ticaretine yönelik getirilen yeni düzenlemeler, pamuk sektörünün daha verimli hale gelmesini sağlamıştır. Pamuk ıslahı konusunda yapılan çalışmalar, pamuk bitkisinin daha yüksek verimli ve kaliteli hale gelmesini hedeflemiştir. Yeni pamuk çeşitlerinin geliştirilmesi, hastalıklara karşı

dirençli pamuk türlerinin yetiştirilmesi ve verimli tarım uygulamalarının yaygınlaştırılması gibi adımlar, bu sürecin önemli bir parçasıydı. Bu sayede, Türkiye pamuk üretiminde önemli bir ilerleme kaydetmiş ve uluslararası pazarda daha rekabetçi hale gelmiştir. Uluslararası pazarda söz sahibi olmak için yapılan çalışmalardan bir tanesi de Pamuğun ihraç edilmesi öncesinde lisansa tabi tutulması, ticaretin daha düzenli ve denetlenebilir bir hale getirilmesi amacıyla yapılmış bir düzenlemedir. Ekonomi Bakanlığı'nın 1 Mart 1939 tarihli 1971/4 sayılı teklifi, bu önemli adımın atılmasını önermiş ve 2 Mart 1939 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir(BCA, 30-18-1-2/ 86-17-11). Lisanslama süreci, pamuk ticaretinin daha şeffaf ve düzenli bir şekilde yürütülmesine olanak sağlamıştır. Pamuğun nitelikleri, miktarları ve ihracat izinleri daha yakından denetlenmesini sağlamıştır.

İnönü Dönemi'nde pamuk ıslahı ve ticaret düzenlemeleri, Türkiye'nin tarım sektörünün modernizasyonunda ve uluslararası ticarete daha rekabetçi hale gelmesinde önemli bir rol oynamıştır.

İnönü döneminde pamuk üretimi ile ilgili çalışmaların başında pamuk tarımı tekniklerinin geliştirilmesine yönelik filmler satın alınarak Türk çiftçisine ulaştırılmıştır. 18 Mayıs 1939'da Mısır Tarım Bakanlığı tarafından pamuk ekimindeki teknik deneyleri ve yenilikleri gösteren 1.400 metre uzunluğundaki bir filmin satın alınması için gerekli olan 30 İngiliz lirasının, ödenmesi Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildi (BCA, 30-18-1-2/ 87-44-5). İsmet İnönü döneminde gerçekleştirilen tarım politikaları ve çalışmaları, Türk çiftçilerinin tarım konusunda eğitilmesi ve daha verimli pamuk üretimi yapmaları konusunda önemli bir etki yaratmıştır. İnönü dönemindeki bu çabalar, Türk tarımının modernize edilmesi ve ulusal ekonomiye daha fazla katkı sağlanması amacını taşımıştır.

Türk pamuğunun kalitesinin artırılması ve yurt dışında daha etkin bir şekilde satılabilmesi amacıyla, 6 Aralık 1939 tarihinde Türkiye'nin İzmir şehrinde bir önemli adım atıldı. Bu adım, Türkiye Bakanlar Kurulu tarafından alınan bir kararla hayata geçirildi ve İzmir'de Pamuk İhracatçılar Birliği'nin kurulmasına karar verildi. Pamuk İhracatçılar Birliği, Türkiye'nin farklı bölgelerinden gelen pamuk üreticileri ve

satıcılarını aynı çatı altında toplamayı amaçlayan bir kuruluş olarak faaliyet gösterdi. Birliğin merkezi İzmir'de bulunuyordu ve faaliyet sahası, Ege bölgesinin yanı sıra İstanbul, Sakarya, Antalya gibi pamuk üretimi ve ticareti yapılan önemli bölgeleri kapsamaktaydı(BCA, 30-18-1-2/ 89-116-4). Bu birlik, Türk pamuğunun kalitesini artırmak, pazarlama stratejilerini geliştirmek, yurt dışında daha fazla müşteriye ulaşmak ve uluslararası ticarete rekabetçi bir konum elde etmek için önemli bir platform sağladı. Pamuk üreticileri ve satıcıları, bu birlik aracılığıyla bilgi paylaşımı yapabiliyor, işbirliği fırsatları değerlendirebiliyor ve pamuk ticaretinin gelişimine katkıda bulunabiliyordu.

Türkiye'nin pamuk sektörüne yönelik yapılan yatırımlar ve gerçekleştirilen çalışmalar, ülkenin pamuk üretimindeki potansiyelini artırmış ve uluslararası pamuk pazarında rekabetçi bir konum elde etmesini sağlamıştır. Bu süreç, 17 Eylül 1940 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Yugoslavya'ya satılan pamuğun kontrol edilmesi ve teslim alınması için bir heyetin Türkiye gelmesine izin verilmesi, Türk pamuğun yurt dışında değer gördüğünü göstermektedir(BCA, 30-18-1-2/ 92-91-9).

Ayrıca Macaristan, İran pamuğunu satın almak amacıyla Türkiye ile işbirliği yapmak isteyen Macar Yahudilerinden Andor Polgar'ı Türkiye'ye göndermek üzere bir giriş vizesi verme kararı almıştır. Bu karar, 8 Mayıs 1941 tarihinde Türkiye Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır( BCA, 30-18-1-2/ 94-39-2). Andor Polgar'ın Türkiye'ye gelmesi, iki ülke arasında pamuk ticaretinin geliştirilmesi ve İran pamuğunun Macaristan'a teslim edilmesi konusunda önemli bir adımdır. Bu girişim, uluslararası ticaretin zorluklarına rağmen, Türkiye'nin diplomatik yollarla dış ticaretteki rollerini sürdürmeye devam ettiğini göstermektedir.

Macaristan'ın İran pamuğunu satın almak için Türkiye'yi tercih etmesi, Türk pamuğunun kalitesinin ve güvenilirliğinin uluslararası pazarda kabul gördüğünü yansıtmaktadır. Aynı zamanda, bu tür ticari anlaşmalar, Türkiye'nin ekonomik ilişkilerini genişletme ve dış ticaretteki varlığını sürdürme çabalarını göstermektedir.

14 Kasım 1940 tarihinde alınan bir kararla, Rumen Yahudilerinden Polin adlı bir iş insanına, pamuk alımı için Türkiye'ye giriş izni verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu izin, ülkenin pamuk alımı ve dış ticareti açısından önemli bir adım olmuştur. Polin,

Türk pamuğunun kalitesini ve miktarını incelemek, potansiyel olarak alım yapmak ve işbirliği fırsatlarını değerlendirmek amacıyla ülkeye gelmiştir(BCA, 30-18-1-2/ 93-106-14). Aynı dönemde, 6 Kasım 1940 tarihinde ise Romen Yahudilerinden pamuk sanayi müdürü Sylla Raichbach adlı bir iş insanına, Türkiye'ye giriş izni verilmiştir. Raichbach, Türkiye'deki pamuk alımlarına öncülük etmek ve pamuk endüstrisindeki işbirliği fırsatlarını araştırmak amacıyla ülkeye davet edilmiştir (BCA, 30-18-1-2/ 93-102-13). Bu izinler, Türkiye'nin pamuk sektörünü uluslararası pazarda daha fazla tanıtmak ve değerini artırmak amacıyla atılan önemli adımlardır. Rumen Yahudileri gibi yabancı iş insanların Türkiye'ye gelerek pamuk alımlarını incelemesi, Türk pamuğunun uluslararası arenada talep görmesine ve ticaretinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

2. Dünya savaşın ortaya çıkması ve dünya ekonomik sorunların sürmesinden dolayı dünya Ülkeleri alternatif yollara gitmişlerdir bunlardan bir tanesi de; 9 Kasım 1939 tarihinde Türkiye ile Romanya arasında yapılan antlaşma, dönemin uluslararası ticaret koşullarının zorluğunu ve tedarik sıkıntılarını yansıtan önemli bir örnektir. Bu antlaşma çerçevesinde, Romanya'dan ithal edilen petrolün %10'u kadar yerine Türkiye'den pamuk verilmesi kararlaştırılmıştır(BCA, 30-18-1-2/ 90-34-16). Bu takas anlaşması, her iki ülke için de kritik ham madde ve ürün tedarikini sağlama amacı gütmüştür.

Ülkeler arası ürün takası şeklinde ticaret dünya savaşı sonlarına kadar devam etmiş aynı şekilde Romanya getirilen demir varil ve vagonların karşılığında zeytinyağı ve pamuk verilmesi kararlaştırılmıştır. Dönemin uluslararası ilişkileri ve savaşın etkileri altında, birçok ülke ithalat ve ihracat işlemlerinde zorluklar yaşamıştır. İç ve dış talepleri karşılayabilmek için kendi kaynaklarını kullanma ihtiyacı doğmuştur. Türkiye'nin pamuk üretimi bu bağlamda önemli bir ham madde olmuş ve uluslararası ticarete kullanılmıştır. Benzer şekilde, petrol Romanya için önemliydi ve bu takas anlaşması iki ülke arasında tedarik sıkıntılarını hafifletmek için bir yol olarak kullanılmıştır(BCA, 30-18-1-2/ 100-96-3). Romanya'dan getirilen demir varil ve vagonlar, Türkiye'nin endüstriyel ve lojistik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ithal edilmiş olabilir. Bu demir ürünler, Türkiye'de altyapı inşası,

demiryolu taşımacılığı veya sanayi üretimi gibi alanlarda kullanılmış olabilir. Karşılığında zeytinyağı ve pamuk verilmesi ise, Türkiye'nin tarım ürünlerinin buğday gibi diğer temel ürünler dışında da değerli olduğunu gösterir.

Ürün takası anlaşmaları, her iki ülke için de ekonomik ve stratejik açıdan önemli avantajlar sunduğu bilinmektedir. Bu tür anlaşmalar, dönemin zorluklarına ve sınırlamalarına rağmen ticareti canlı tutma ve her iki tarafın ihtiyaçlarını karşılama amacını taşımıştır. Bu nedenle, Türkiye ve Romanya arasındaki bu tür takas anlaşmaları, savaş sonlarına kadar devam eden dünya koşullarında ekonomik istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Sümerbank, Türkiye'nin pamuk üretimi ve işlenmesinde öncü bir rol oynamış ve ülkenin kalkınmasına büyük katkı sağlamış önemli bir kuruluştur. Özellikle pamuk endüstrisindeki faaliyetleriyle tanınan Sümerbank, pamuk üretiminin her aşamasını kapsayan bir yaklaşım benimsemiş ve bu alandaki sorunları çözme konusunda önemli adımlar atmıştır. Ancak, 16 Mart 1943 tarihinde yaşanan gelişme, pamuk endüstrisindeki bazı zorlukları olduğu göstergesidir. Bu tarihte, pamuk ipliklerinin yetersizliği nedeniyle yurt dışından ithalat yoluna gidilmiştir. Bu, Türkiye'nin kendi pamuk ipliklerini üretme kapasitesinin sınırlı olduğunu ve bu eksikliğin üretim sürekliliğini tehdit ettiğini göstermektedir(BCA, 30-18-1-2/101-17-7). Sümerbank'ın üretim kesintilerini önlemek için yurt dışından pamuk ipliği ithal etme kararı, ülkenin kendi kaynaklarını daha etkili bir şekilde kullanma çabalarının bir yansımasıdır.

**Tablo 3.14.** Türkiye’de Pamuk İhracat Miktarı ve Tutarı (1938-1950)

Yıllar	İhracat Miktarı (Ton)	İhracat Tutarı (lira)
1938	25.888	10.140.000
1939	9.217	4.190.000
1940	11.900	8.290.000
1941	8.132	4.916.000
1942	2.943	2.938.000
1943	8.569	11.651.000
1944	8.235	13.020.000
1945	646	112.000
1946	286	582.000
1947	79	30.000
1948	16.001	33.745.000
1949	32.273	76.024.000
1950	77.866	195.925.000

Kaynak: Yurtoğlu, N. (2020). Atatürk Dönemi’nde Türkiye’de Pamuk Yetiştiriciliği Ve Pamuk Politikası (1923-1938). Tarih Araştırmaları Dergisi, 39(68), 504-543.

Bu veriler Türkiye'nin pamuk ihracatının 1938 ile 1950 arasındaki dönemdeki değişimini göstermektedir. İhracat miktarı ve tutarı, bu dönemde çeşitli faktörlerin etkisi altında önemli ölçüde dalgalanmıştır.

- 1938'de Türkiye'nin pamuk ihracatı yaklaşık 25,888 ton olarak gerçekleşmiş ve 10,140,000 lira tutarında gelir elde edilmiştir. Ancak, 1939'da hem ihracat miktarı hem de tutarı düşüş göstermiştir. Bu dönemde dünya çapında yaşanan ekonomik zorluklar ve savaşın başlaması, pamuk ihracatını olumsuz etkilemiş olabilir.
- 1940 ve 1941 yıllarında ihracat miktarı artmış, ancak savaşın etkisiyle düşük seviyelerde kalmıştır. 1942'de ise hem miktar hem de tutar önemli ölçüde azalmıştır. Savaşın getirdiği zorluklar, ülkenin ihracatını olumsuz etkilemeye devam etmiştir.

- 1943 ve 1944 yıllarında pamuk ihracatı tekrar artış göstermiş, özellikle 1944 yılında yüksek bir ihracat tutarı kaydedilmiştir. Ancak, 1945-1947 yıllarında hem miktar hem de tutar önemli ölçüde düşmüş, bu dönemde savaşın etkisi ve diğer faktörler ihracatı olumsuz etkilemiştir.
- 1948'den itibaren pamuk ihracatı tekrar artış göstermiş, 1950 yılında 77,866 ton pamuk ihraç edilmiş ve 195,925,000 lira gelir elde edilmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin ekonomisi toparlanmış gibi görünmektedir.

Genel olarak, bu veriler Türkiye'nin pamuk ihracatının dönemsel dalgalanmalara tabi olduğunu göstermektedir. Dünya olayları, savaşın etkisi, ekonomik koşullar ve diğer faktörler Türkiye'nin pamuk ihracatını büyük ölçüde etkilemiştir. Ayrıca, 1950 yılında yaşanan büyük bir artış, Türkiye'nin pamuk ticaretindeki olumlu yönde ilerlemeye işaret eder.

### **3.1.9. 1950-1960 Döneminin Pamuk Analizi**

Demokrat partinin 14 Mayıs 1950'de iktidara gelmesiyle pamuk üretimi ve ticaretinde yeni bir süreç başlamıştır. DP yönetimi, bol üretimin ülkenin kalkınmasına vesile olacağını göz önünde bulundurarak, öncelikle bir sanayi bitkisi olan ve oldukça verimli olan pamuğun ekonomik olmasını teşvik ederek tarım ve sanayinin gelişmesi için yola çıkmıştır. Ancak bu üretim iklim şartlarına ve yetiştirme alanlarının konumuna göre yıldan yıla değişmektedir. 1949-1950 dönemine göre 1951 yılında yoğun ekim ve Mayıs ayındaki yağışlar nedeniyle pamuk üretimi %26,71 oranında artmış, Adana ve çevresinden 300 bin balya, Ege'den 150 bin balyadan 40 bin balya çıkmıştır. Bu rakamlara Iğdır, Malatya ve Diyarbakır bölgelerindeki üretim de dahildir. Bu üretim rakamlarına rağmen Türkiye'de uzun yıllar pamuk tarımında ekim, toplama ve kozalama süreçlerinde eski yöntemler kullanılırken, endüstride gerekli lif uzunluğuna yeterince dikkat edilmemiş ve ekim alanlarında incelenen alanlarda çok çeşitli tohumlara rastlanmıştır. Bu nedenle dış pazarlarda kaliteli Türk pamuğu bulunmaması nedeniyle dünya fiyatlarının altında satılmaktadır. Adana borsasında yerli pamuğun elyaf uzunluğu 18 mm ile 22 mm arasında iken, Mısır ve İran pamuğunun elyaf uzunluğu 35 mm'dir (Yurtoğlu, 2021,299). Dünyadaki tüketim ve üretimdeki

büyüme oranı Türkiye'yi de etkilediğinden, ülkede pamuğa ayrılan alan 1950'de 429.000 hektara ulaşmış ve dikimler ağırlıklı olarak Hatay, Antalya, Maraş, Malatya, Diyarbakır, Elazığ'da olmuştur. Türkiye'de pamuk şirketleri kurulurken verimliliği artırmak için finansal desteğe de ihtiyaç vardı. Bu nedenle pamuk işçiliği ile ilgili giderlerin karşılanması için her yıl Tarım Bakanlığı bütçesinde ödenekler yapılmaktadır (Yurtoğlu, 2021,301).

Demokrat Parti döneminde çiftçilerin üretime teşvik edilmesi amacıyla kredi destekleri sağlanmıştır. Bu destekler, çiftçilere uygun koşullarla finansman imkanı tanıyarak tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesini ve modern tarım tekniklerinin kullanılmasını teşvik etmiştir. Bu sayede çiftçiler, daha kaliteli ürünler elde edebilmiş ve gelir düzeyleri artmıştır. Demokrat Parti'nin tarım politikaları çerçevesinde, üretim kültürünü artırmak ve tarım sektöründeki bilgi birikimini güçlendirmek amacıyla ziraat okulları açılmıştır. Bu okullar, çiftçilere modern tarım teknikleri, gübreleme, sulama gibi konularda eğitim imkanı sunarak tarımın bilimsel temellere dayalı bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamıştır. Bu adım, tarım sektöründe uzmanlaşmış bireylerin yetişmesine olanak tanımış ve sektördeki verimliliği artırmıştır( Korhan,2019,59). DP hükümeti, çiftçilere finansal destek sunarak tarımsal üretimi artırmayı hedefledi. Kredi destekleri, çiftçilerin modern tarım ekipmanlarına ve tekniklerine erişimini kolaylaştırarak verimliliği artırdı. Bu destekler sayesinde çiftçiler, daha etkili ve sürdürülebilir üretim yöntemlerini benimseyebilir hale gelmesi hedeflendi.

Demokrat Parti iktidara geldiğinde tarım ile ilgili raporlar hazırlanmış. Bu raporlardan bir tanesi de 1 Kasım 1951 tarihli Merkez Bankası raporudur. Raporla pamuk ekim alanlarının geçen yıllara göre arttığını vurgulamaktadır(BCA, 30-1-0-0/109-686-3). Bu, Türkiye'nin tarım sektöründe önemli bir büyüme yaşadığını gösteren olumlu bir gelişmedir. Pamuk, Türkiye'nin önde gelen tarım ürünlerinden biridir ve ekim alanlarının artması, hem üretimi hem de ekonomik getirileri artırma potansiyeli taşır.

Ancak raporda, bu artışın olası spekülasyon fiyat artışlarına yol açabileceği uyarısında bulunulmuştur. Ayrıca, raporda dünya pamuk hasadının 33 milyon balya

olduğu ve bu miktarın dünya pamuk ihtiyacını karşılayabilecek durumda olduğu vurgulanmıştır. Bu bilgi, dünya pamuk piyasasındaki arz ve talep dengesine işaret etmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'deki pamuk üretimindeki artışın, dünya çapında spekülasyonlara ve fiyat yükselişlerine neden olabileceği ve bu durumun hem Türkiye hem de diğer ülkeler için zararlı olabileceği uyarısı yapılmıştır(BCA, 30-1-0-0/ 109-686-3).

Karaborsa ve spekülasyon oluşumları engellemek amacıyla, devlet bazı önlemler almış ve hem üreticiyi hem de tüketiciyi koruma altına almıştır. Ayrıca, fabrikaların satacakları ipliklerin kar oranını da belirlemiştir. Örneğin, 29 Ekim 1950 tarihinde yayınlanan resmi gazetede Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı tarafından alınan kararda şunlar belirtilmiştir: Fabrikalar, ürünlerini satacakları fiyatları hesaplarlarken, 3 Mayıs 1944 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan "iç sanayi ürünlerinin maliyet fiyatı unsurları" hakkındaki yönergeler ve eklerine göre üretim maliyetlerini baz alacaklar ve bu maliyetlere en fazla %12,5 kar ekleyebilecekler ( Resmi Gazete, 1950,S:7636 ). Bu kararla birlikte fiyatlar kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.

Ülke içinde üretilen pamuk bitkisinin fiyatlarının, Dünya'daki diğer ticaret borsalarının belirlediği fiyatlara göre belirlenmesi amacıyla çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler, hem pamuk üreticilerinin hem de ulusal ekonominin istikrarını korumayı amacıyla yapıldığı bilinmektedir(BCA, 30-18-1-2/ 128-10-1). Pamuk fiyatlarının uluslararası pazarlarla uyumlu hale getirilmesi, pamuk fiyatlarının dünya piyasalarındaki dalgalanmalara göre ayarlanmasına olanak tanır. Böylece, ulusal pamuk üreticileri, dünya fiyatlarındaki değişikliklerden etkilenmez ve gelirlerini koruyabilirler. Ayrıca pamuk üreticilerinin dünya pazarlarına daha etkin bir şekilde erişebilmesi için dış ticaret politikalarının revize edilmesi ve uluslararası ticaret anlaşmalarının bu fiyat politikaları sayesinde etkin rol alabilmeleri sağlanmıştır. Bu durum pamuk ihracatının kolaylaştırılmasına ve dış ticaretteki engellerin kaldırılmasına yardımcı olur.

12 Mayıs 1952 tarihinde Roma'da gerçekleşen bir uluslararası kongre olan Milletlerarası İstişare Komitesi toplantısıdır. Bu kongre, pamuk endüstrisiyle ilgili önemli kararların alındığı bir platform olmuştur. Türkiye hükümeti adına Tarım

Bakanlığı Ziraat İşleri Umum Müdürü Necati Turgay ve Çukurova Pamuk Islah İstasyonu ve Üretim Çiftliği Müdürü Zeki Sayar gibi önemli yetkililer, bu kongreye Türkiye'yi temsilen delege olarak katılmışlardır. Aynı zamanda, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'ndan Milano'da bulunan Dış Ticaret Dairesi Başkan Yardımcısı Sedat Ezdinli de Türkiye'nin çıkarlarını korumak ve uluslararası pamuk ticaretinde etkin bir rol oynamak amacıyla bu kongreye katılmıştır(BCA, 30-18-1-2/ 129-39-9). Ayrıca, 18 Haziran 1951 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında 10. Uluslararası Pamuk Danışma Komitesi'nin (ICAC) toplantısına Türk hükûmetini temsil etmek üzere bir temsilci atanması kararı alınmıştır. Bu önemli karar, Türk hükûmetinin pamuk endüstrisindeki gelişmeleri takip etmeye ve uluslararası düzeyde işbirliğini güçlendirmeye verdiği önemin göstermektedir. ICAC, kısa adıyla bilinen Uluslararası Pamuk Danışma Komitesi, dünya genelindeki pamuk üretimi ve ticareti ile ilgili bilgi alışverişini sağlayan bir platform olarak faaliyet göstermektedir(BCA, 30-18-1-2/126-47-12). Türkiye'nin Washington Ticaret Ataşesi'nin 10. ICAC Toplantısı'na temsilci olarak atanması, ülkenin pamuk endüstrisinin küresel düzeydeki konumunu güçlendirmeye yönelik bir strateji olarak değerlendirilebilir. Bu karar, Türkiye'nin pamuk sektöründeki gelişmeleri uluslararası düzeyde paylaşmasına ve diğer ülkelerle işbirliğini artırmasına olanak tanımıştır. Ayrıca, Washington Ticaret Ataşesi'nin bu toplantıda ülkeyi temsil ederek, Türkiye'nin pamuk politikalarını ve ticaretini uluslararası bir perspektiften tanıtmaya fırsatı bulması, Türkiye'nin pamuk endüstrisini güçlendirmek ve dünya pazarlarında daha etkin bir rol oynamak için attığı önemli adımlardan biridir.

Bu kongrelerin amacı; Pamuk, uluslararası ticaret ve üretim alanında büyük bir öneme sahip olan bir sanayi bitkisidir. Bu nedenle, çeşitli ülkeler düzenli aralıklarla uluslararası kongreler ve toplantılar düzenleyerek pamukla ilgili stratejik kararlar alırlar. Bu kongreler, pamuk endüstrisi üzerinde etkili olabilecek konuları ele almak, sorunları çözmek ve işbirliği fırsatlarını değerlendirmek için bir araya gelmektedirler. Bu tür kongreler, pamuk endüstrisinin sürdürülebilirliği ve uluslararası ticaretin düzenlenmesi için büyük bir öneme sahiptir. Ülkeler, bu platformlarda bir araya gelerek pamuk üretimi, ticareti ve pazarlamasıyla ilgili stratejileri tartışır ve ortak çözümler ararlar. Bu sayede pamuk endüstrisi, uluslararası

düzeyde daha istikrarlı hale getirilir ve tüm paydaşlar için adil ve sürdürülebilir bir gelecek sağlanır.

**Tablo: 3.15.** Türkiye Borsasında Pamuk Yıllık Ortalama Fiyatları ((krş)1950-1960)

Yıl	Adana	Denizli	Elazığ	İzmir	Manisa	Mersin
1950	509.07	117.41	319.90	340.13	107.83	234.58
1951	741.37	150.05	410.30	423.04	138.84	331.27
1952	458.78	79.81	248.50	276.92	87.69	229.78
1953	346.8	81.41	184.42	227.40	79.70	200.87
1954	456.74	91.42	211.00	268.86	96.52	231.92
1955	594.3	113.63	280.54	319.07	125.77	287.14
1956	579.93	121.59	307.95	316.34	123.49	288.00
1957	734.11	185.00	362.86	410.94	164.14	378.01
1958	843.42	186.70	400.50	470.20	208.00	486.77
1959	897.64	190.70	457.85	460.00	213.67	450.76
1960	1004,85	223.06	502.24	561.55	233.08	454.83

Kaynak : Yurtoğlu, N. (2021). Demokrat Parti (DP) Dönemi'nde Pamuk Politikaları Ve Dokuma Sanayisine Etkileri (1950-1960). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 37(103), 293-336.

Tarım politikalarında pamuk ekimine ve işlenmesine önem verildiği kadar denetlenmesine de önem verilmiş bunun içinde pamuk preslenmesinin denetlenmesine dair kararlar alınmıştır. Pamuk ekiminin giderek arttığı bir dönemde, Türkiye'nin tarım politikalarında önemli bir dönemeç olan 27 Şubat 1950 tarih ve 3/10773 sayılı Karar ile yürürlüğe konulan Preslenmiş Pamukların Denetlenmesine Dair Tüzük, sektörde düzenlemelerin ve denetimlerin önemli bir adım atıldığını göstermektedir. Bu tüzük, pamuk üretimine odaklanarak, ülkenin pamuk sektöründe daha etkili bir kontrol ve düzenleme mekanizması oluşturmayı amaçlamıştır. Söz konusu tüzük, 12 Temmuz 1950 tarih ve 3/11564 sayılı Karar ile uygulanması ertelenmiş, ancak daha sonraki bir tarih olan 1 Eylül 1952'den itibaren uygulamaya konulması kararı alınmıştır(BCA, 30-18-1-2/128-24-17). Alınan bu kararlar pamuk preslenmesinde kaliteli pamuk elde etmek ve pamuk üretimini kontrol etmektir.

### **3.1.10. 1950-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Pamuk Tarım Alanı**

14 Mayıs 1950 seçimleri, Türk siyasi tarihinde çığır açan bir dönemin başlangıcını simgeler. Bu seçimler, Türkiye’de Cumhuriyetin ilanını takip eden uzun soluklu tek parti dönemine son vermiş ve ülkede demokratik bir atmosferin yeşermesine zemin hazırlamıştır. Demokrat Parti’nin (DP) zaferi, ülkede çok partili sisteme geçişin ilk adımı olarak kayda geçmiştir ve Türk demokrasisinin evriminde önemli bir dönem başlatmıştır. Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte, sadece siyasi arenada değil, aynı zamanda ekonomi politikalarında da önemli değişikliklere tanıklık edilmiştir. DP, önceki dönemde uygulanan ekonomik planlamalara yeni bir perspektif getirerek, serbest piyasa ekonomisinin ve özel sektörün önünü açmıştır. Bu dönüşüm, ülkede özel girişimciliği teşvik ederek ekonomik büyümeyi desteklemeyi amaçlamıştır (Sungur, 2016,2 ). Demokrat Parti’nin 14 Mayıs 1950’de iktidara gelmesi, Türkiye’de pamuk üretimi ve ticaretinde yeni bir dönemin başlangıcını simgeliyor. DP yönetimi, ülkenin kalkınmasını büyük ölçüde bol üretimle sağlamaya inanan bir perspektife sahipti. Bu nedenle, ilk aşamada ziraat ve sanayiye geliştirme stratejisine odaklandı ve özellikle pamuk yetiştiriciliğini teşvik etmek amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulundu. DP iktidarı, pamuğu yüksek ekonomik değeri olan bir endüstri bitkisi olarak gördü ve üretimini artırarak ekonomik büyümeyi desteklemeyi hedefledi. Pamuk, tekstil ve diğer sanayi sektörlerinde önemli bir hammadde olarak kullanıldığı için, DP yönetimi ülke ekonomisine katkı sağlamak amacıyla pamuk üretimini canlandırmak için çeşitli teşvik ve destek politikalarını hayata geçirdi( Yurdoğlu,2021,299).

**Tablo 3.16.** Pamuk için Ayrılan Ödenekler (1950-1960)

Yıllar	Ayrılan ödenek
1950	112.873
1951	112.873
1952	112.873
1953	120.000
1954	120.000
1955	140.000
1956	180.000
1957	210.000
1958	210.000
1959	210.000
1960	250.000

Kaynak: Yurtoğlu, N. (2021). Demokrat Parti (DP) Dönemi'nde Pamuk Politikaları Ve Dokuma Sanayisine Etkileri (1950-1960). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 37(103), 293-336.

1949-1950 dönemine kıyasla, 1951 yılında Türkiye'nin pamuk üretiminde önemli bir artış yaşanmıştır. Bu artışın arkasında çeşitli faktörler etkili olmuştur. Öncelikle, 1951 yılında ülke genelinde ekim fazlalığı yaşanmıştır. Bu, çiftçilerin daha fazla pamuk ekme kapasitesine sahip oldukları anlamına gelir. Ayrıca, bu dönemde yağmurların yeterli ve zamanında yağması ile pamuk ekimine ve büyümesine olumlu etki yapmıştır. Pamuk üretimindeki bu artışın bir sonucu olarak, farklı bölgelerden önemli miktarda pamuk mahsulü elde edilmiştir. Özellikle Adana ve çevresi, 300 bin balya pamuk üretimi ile bu artışta öncü bir rol oynamıştır. Ege çevresi de 150 bin balya pamuk üretimi ile katkı sağlamıştır. Bu bölge, pamuk üretiminde geleneksel olarak güçlü bir konumda bulunurken, 1951'deki artışla bu rolünü pekiştirmiştir. Hatay ise 40 bin balya pamuk mahsulü ile üretimde önemli bir paya sahiptir. Bu bölge, Akdeniz iklimi ve verimli topraklarıyla pamuk yetiştiriciliği için uygun bir ortam sunmaktadır. Bu üretim artışının yanı sıra, Iğdır, Maydos, Malatya ve Diyarbakır yörelerinin üretimine de katkıda

bulunulmuştur(Yurtoğlu,2021,301). Bu bölgelerin pamuk üretimine dahil olması, Türkiye'nin pamuk üretimindeki çeşitliliği ve hacmi artırmıştır.

**Tablo 3.17.** Türkiye Pamuk Ekim Alanı Üretim, Verim (1950-1960)

Yıllar	Ekim Alanı	Üretim (Ton)	Verim (Kg/hektar)
1950	448.459	118.377	264
1951	641.800	150.000	234
1952	675.000	165.000	244
1953	604.700	139.000	230
1954	581.750	142.000	244
1955	625.000	157.000	251
1956	637.000	165.000	259
1957	625.000	135.000	216
1958	631.000	180.000	285
1959	624.000	195.000	312
1960	621.000	175.500	282

Kaynak: Yurtoğlu, N. (2021). Demokrat Parti (DP) Dönemi'nde Pamuk Politikaları Ve Dokuma Sanayisine Etkileri (1950-1960). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 37(103), 293-336.

Tablo 3.17. da Pamuk ekim alanlarında dalgalanmalar yaşandığı ve bu dalgalanmaların pamuk miktarı ve verim üzerinde değişikliklere neden olduğu bilinmektedir. Bu dalgalanmaların başlıca nedenlerinden biri, pamuk fiyatlarının yıldan yıla farklılık göstermesidir.

Pamuk verimini artırmak ve çiftçilere tarımsal destekler vermek için belli dönemlerde pamuk tohumları destekleri verilmiştir. Sonbahar ekimi; şiddetli yağmur, dolu ve seller nedeniyle zarar görmüş ve bu olumsuz hava koşulları sonucunda pamuk ekimine elverişli bölgelerde hasat edilecek ürün miktarı düşüşler yaşanmıştır. Bu durumda, çiftçilere zararı telafi etmek ve pamuk üretimini artırmak amacıyla Tarım Bakanlığı'na 500 ton pamuk tohumu dağıtma yetkisi verilmiştir(BCA,30-18-1-2/132-32-4).

1953 yılında pembe kurttan ve olumsuz hava koşullarından zarar gören çiftçilere yardım amacıyla ve sonbahar ekiminin verimsiz geçtiği bölgelerde telafi amacıyla, 1954 yılı yazlık ekim sezonunda pamuk ekimini teşvik etmek için çeşitli bölgelerde pamuk tohumu dağıtımı yapılması için Tarım Bakanlığı'na yetki verilmiştir. Bu amaçla; Çukurova bölgesi için 1.500 ton, Elazığ-Diyarbakır için 200 ton, Malatya için 250 ton, Hatay için 200 ton, Ege bölgesi için 600 ton ve Antalya için 250 ton olmak üzere toplamda 3000 ton pamuk tohumu, faizsiz ve veresiye olarak çiftçilere dağıtılacaktır(BCA, 30-18-1-2/134-114-2).

1955 ekim mevsiminde, Ziraat Vekaleti tarafından müesseselere ve kooperatifler aracılığıyla üretilen yüksek kaliteli tohumlar, çiftçiler tarafından üretilen iyi vasıflı tohumlar olarak 1200-1500 ton pamuk tohumluğu, Ziraat Bankası tarafından maliyet fiyatı üzerinden ihtiyaç duyulan bölgelere satılmak üzere Tarım Bakanlığı'na yetki verilmiştir(BCA,30-18-1-2/137-90-12).

Doğal afetlerin çiftçilere verdiği zararı hafifletmek amacıyla 1955 yılı yazlık ekim sezonu için 1500 ton pamuk tohumu temini için yetki, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası'na verilmiştir. Bu tedbir, afetler nedeniyle olumsuz etkilenen çiftçilere yardım sağlamak ve üretimlerini yeniden başlatmalarını desteklemek amacıyla alınmıştır. Pamuk tohumu, tarımın temel girdilerinden biri olduğu için kaliteli tohumların temini, verimli bir pamuk üretimi için büyük öneme sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, bu yetki kapsamında 1500 ton pamuk tohumunu afetzedeler için temin edecek ve çiftçilere bu tohumları dağıtarak yazlık ekim sezonunda üretimin yeniden başlamasına yardımcı olacaktır(BCA,30-18-1-2/138-113-2).

Oluşan tabii afetlerin neden olduğu zararları hafifletmek ve 1956 yılı yazlık ekim sezonunda müsait bölgelerde pamuk ekimini teşvik etmek amacıyla, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası aracılığıyla 2.500 ton pamuk tohumunun dağıtılması kararı alınmıştır(BCA,30-18-1-2/141-110-1). Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, bu karar doğrultusunda 2.500 ton pamuk tohumunu afetzedeler için temin edecek ve çiftçilere bu tohumları dağıtarak yazlık ekim sezonunda üretimin yeniden başlamasına katkı sağlayacaktır.

1956 yılı ekim mevsimine yönelik olarak, pamuk üretimini teşvik etmek ve kaliteli pamuk tohumlarına erişimi kolaylaştırmak amacıyla önemli bir adım atılmıştır. Bu çerçevede, pamuk ıslah istasyonları, üretme çiftlikleri ve bu kuruluşlar aracılığıyla mukaveleli çiftçiler tarafından üretilen yüksek kaliteli pamuk tohumlarından 1500 tonunun, ihtiyaç sahiplerine maliyetini geçmeyecek şekilde satılmasına karar verilmiştir (BCA,30-18-1-2/141-111-15).

1957 yılı ekim mevsimi için alınan önemli bir kararla, pamuk üretimini teşvik etmek ve kaliteli pamuk tohumlarına erişimi kolaylaştırmak amacıyla adımlar atılmıştır. Bu bağlamda, pamuk ıslahı istasyonları, üretme çiftlikleri ve bu kuruluşlar aracılığıyla mukaveleli çiftçiler tarafından üretilen yüksek kaliteli pamuk tohumlarından 1400 tonunun, maliyeti üzerinden çiftçilere Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası aracılığıyla satılması kararlaştırılmıştır (BCA, 30-18-1-2/145-117-4).

Ayrıca pamuk hastalıklarına karşı önlem almak için İzmir'de düzenlenen yıllık pamuk istişare toplantısında, Pembekurta karşı alınacak önlemleri hakkında bir dizi kararlar alınmıştır. Bu kararlar, tarla temizliği ve tohumların dezenfekte edilmesi gibi kararlardır. Bu kararlar uygulandığında zararlı böceğin üremesi ve yayılmasını engellenecekti. Toprakta kışlayan Pembekurt larvalarının önceden belirlenen bölgelerde temizlenmesi, pamuk üreticilerinin verimli bir sezon geçirmelerine olanak tanıyacaktır. Ayrıca, tohumların dezenfekte edilmesi ve tarla temizliği gibi önlemlerin yanı sıra, pamuk üreticileri ve firmalar arasında çeşitli ilaçların bulundurulması konusunda da kararlar alınmıştır. Bu, zararlı organizmalara karşı etkili bir mücadele stratejisi oluşturmayı amaçlamaktadır. Firmalarda bulundurulan ilaçların çeşitliliği, pamuk tarlalarında ortaya çıkabilecek farklı zararlılara karşı etkili bir mücadele sağlamak adına önemli bir faktördür (BCA, 30-18-1-2/ 138-126-8). Bu istişare toplantısında alınan kararlar, pamuk üreticileri, çiftçiler ve sektör temsilcileri arasında işbirliği ve bilgi paylaşımını teşvik etmektedir. Bu önlemler, Türkiye'nin pamuk sektöründe sürdürülebilir ve verimli bir üretim stratejisi oluşturma çabalarını yansıtmaktadır.

1950-1960 yılları arasında Türkiye'de pamuk üretimini artırmak ve tarım sektörünü canlandırmak amacıyla alınan tedbirler ve 2. Dünya Savaşı sonrası dünya

genelinde yaşanan ekonomik krizle başa çıkmak için Türk çiftçilerine sağlanan yardımlar oldukça önemliydi. Bu dönemin özellikle pamuk üretimi açısından dikkate değer bazı noktalarını paragraf halinde açıklayalım:

- Pamuk Üretimi ve Verim Artışı: 1950-1960 yılları arasında Türkiye, pamuk üretimini artırmak ve verimi yükseltmek için çeşitli çalışmaları hayata geçirdi. Pamuk, dönemin önemli tarım ürünlerinden biriydi ve bu dönemde tarım sektörünün büyümesine katkı sağladı.
- Olumsuz Hava Koşulları ve Doğal Afetlerle Başa Çıkma: Bu dönemde Türkiye, olumsuz hava koşulları ve doğal afetler nedeniyle çiftçilere yardım etmek amacıyla önemli tedbirler aldı. Özellikle pamuk ekim alanlarının bu etkenlerden etkilenmemesi için pamuk tohumlarının dağıtımını gibi tedbirler alındı.
- Ekonomik Kriz Sonrası Yardımlar: 2. Dünya Savaşı sonrası dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz, Türkiye'nin tarım sektöründe yaşanan sıkıntıları derinleştirdi. Bu dönemde Türk çiftçilerine ekonomik destek sağlandı ve tarımın canlandırılması için çeşitli yardım programları başlatıldı.
- Demokrat Parti İktidarının Rolü: 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi, tarım sektörüne verilen önemin artmasına neden oldu. Özellikle seçmen kitlesinin yoğun olduğu köylere yapılan yatırımlar, tarımın modernleştirilmesine ve verimin artırılmasına katkı sağladı. Bu dönemde köylerde sulama projeleri ve tarımsal altyapı çalışmaları hız kazandı.
- Pamuk Üretiminin Ekonomiye Katkısı: Pamuk üretimi, bu dönemde ekonominin canlanmasına büyük katkı sağladı. Pamuk tarımı sadece üreticilere değil, aynı zamanda tekstil sektörüne de ham madde sağladı, bu da ekonomik büyümeyi tetikledi.
- Bu bağlamda, 1950-1960 yılları arasında Türkiye'de pamuk üretimini artırmak, tarım sektörünü canlandırmak ve ekonomiyi güçlendirmek amacıyla alınan tedbirler ve çiftçilere sağlanan destekler oldukça önemli

bir rol oynamıştır. Bu dönem, tarımın modernleşmesi ve verimin artırılması açısından kritik bir dönem olarak kabul edilmektedir.

### **3.1.11. 1950-1960 Yılları Arasında Türkiye’de Pamuk Sanayisi**

1950’li yıllara kadar Türkiye, tek parti yönetiminin egemen olduğu dönemde ekonomik politikalarını özel teşebbüse ağırlık vermeye çalışmıştır. Ancak bu dönemdeki ekonomik zorluklar, ülkenin savaştan yeni çıkmış olması, 1929 ekonomik buhranın etkileri ve son olarak 2. Dünya Savaşı’nın getirdiği olumsuz hava, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin tam anlamıyla liberal bir ekonomiye geçişini engellemiştir. 1950 yılına gelindiğinde ise Türkiye siyasi anlamda önemli bir dönüm noktasına tanıklık etti. Demokrat Parti (DP), tek parti yönetimine son vererek iktidara geldi. Bu dönemin en önemli özelliği, DP hükümetinin sanayi yatırımlarını özel teşebbüs eliyle yapmaya çalışması ve liberalizmi devlet politikası haline getirmesi oldu (Erdoğan, 2008,46). Bu, Türk ekonomi tarihinde önemli bir değişikliği simgeliyordu. Önceki yıllarda devlet, genellikle ekonominin kontrolünü elinde tutmayı tercih ederken, 1950’lerde özel sektöre daha fazla alan açıldı. Sanayi alanında özel girişimcilere yatırım yapma ve işletme fırsatları sunuldu. Bu dönemde devlet, tamamen devletçilik politikalarından vazgeçerek, özel sektörün ekonomik büyümeye katkısını değerlendirmeye başladı. 1950-1960 dönemi, Türkiye için sanayileşme ve tarım sektörünün gelişimi açısından önemli bir dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde, Türkiye’nin sanayi kolları arasında tarım ürünleri oldukça öne çıkmıştır. Tarım ürünlerinin verimliliği ve kalitesi bu yıllarda büyük bir vurgu almıştır (Oktar, ve Varli, 2010,17).

1950 den sonra da pamuklu sanayii gelişimine devam etmiştir. Türkiye’de kurulmuş olan pamuk, iplik, dokuma gibi sanayi sektörlerinde faaliyet gösteren bazı anonim şirketlerin kuruluş izinleri ve sermayeleri :

- "Pamuk İplik Sanayii Türk Anonim Ortaklığı": 1951 yılında İstanbul merkezli olarak kurulmuştur. Şirket, iplik imalatı, örgü ve dokuma işleri, ithalat ve ihracat, boya, apre ve diğer tekstil işlerine odaklanmıştır. Sermayesi 750,000 Türk Lirası ile başlamıştır( BCA, 30-18-1-2/ 124-107-9).

- "Pamuk Ticaret ve Sanayi Türk Anonim Şirketi": 1951 yılında Adana merkezli olarak kurulmuştur. Bu şirket, çırçır ve pres işletmeyi, ticari, sanayi, tarım ve sigorta işleri yapmayı amaçlamıştır. Sermayesi 3 milyon Türk Lirası olarak belirlenmiştir (BCA, 30-18-1-2/ 125-16-20) .
- "Akiş Pamuk, İplik, Dokuma ve Yağ Sanayii İşletmeleri Türk Anonim Ortaklığı": 1952 yılında Antakya merkezli olarak kurulmuştur. Şirket, pamuk, iplik, dokuma ve yağ sanayii için fabrika ve tesisler kurmayı, ithalat, ihracat, komisyonculuk ve müessilik işlerini yapmayı amaçlamıştır. Sermayesi 3 milyon Türk Lirasıdır ( BCA, 30-18-1-2/ 129-60-5)
- "Balıkesir Pamuklu Dokuma Sanayii Türk Anonim Şirketi," pamuklu mensucat ve çırçır fabrikaları kurma, işletme, pamuklu sanayi iptidai maddelerinin üretimi ve ilgili diğer işlerle uğraşmak amacıyla kurulan bir şirkettir. Şirketin merkezi Balıkesir'de bulunacak ve bu amaçla 7.000.000 Türk Lirası sermaye ile kurulmasına karar verilmiştir. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı tarafından 23 Mayıs 1953 tarihinde resmi olarak kurulmasına izin verilmiştir( BCA, 30-18-1-2/132-38-19).
- "Bergama Pamuk İplik ve Dokuma Sanayii Türk Anonim Şirketi," Pamuklu mensucat ve çırçır fabrikaları kurarak işletmeyi amaçlayan bir şirkettir. Merkezi Bergama'da bulunacak olan bu şirketin kuruluşunda 6.000.000 Türk Lirası sermaye kullanılacaktır. İktisat ve Ticaret Bakanlığı tarafından verilen izin doğrultusunda, şirketin 99 yıl boyunca faaliyet göstermesine olanak tanınmış ve resmi olarak 30 Temmuz 1954 tarihinde kurulmasına izin verilmiştir ( BCA, 30-18-1-2/136-72-5).
- "Manisa Pamuklu Mensucat Türk Anonim Şirketi," pamuk ipliği ve mensucat ürünlerinin üretimini gerçekleştirmek, bu ürünleri işlemek ve ticaretini yapmak amacıyla kurulan bir şirkettir. Şirketin merkezi Manisa'da bulunacak olup, kuruluş sermayesi 12,000,000 Türk Lirası olarak belirlenmiştir. İktisat ve Ticaret Bakanlığı tarafından verilen izin doğrultusunda, şirketin elli yıl süreyle faaliyet göstermesine izin verilmiş

ve resmi olarak 28 Nisan 1955 tarihinde kurulmasına onay verilmiştir( BCA, 30-18-1-2/139-45-2).

- "Uşak Pamuk İplik Fabrikası Türk Anonim Şirketi": 1956 yılında Uşak merkezli olarak kurulmuştur. Bu şirket, çırçır, iplik ve dokuma fabrikaları kurmayı, apre, boyama, kaserleme ve kolalama işleriyle uğraşmayı hedeflemiştir. Sermayesi 1.590.000 Türk Lirasıdır (BCA, 30-18-1-2/142-36-19).
- "Egirdir Yün, Pamuk İplik ve Kereste Fabrikaları Türk Anonim Şirketi": 1956 yılında Isparta'nın Egirdir ilçesinde merkezli olarak kurulmuştur. Şirket, halı iplik ve kereste imalatı yapmayı, bu malzemelerin ticaretini yapmayı amaçlamıştır. Sermayesi 500.000 Türk Lirasıdır( BCA, 30-18-1-2/143-41-13).

Demokrat Parti dönemi, 1950-1960 yılları arasında Türkiye'nin siyasi ve ekonomik sahnesinde önemli değişikliklere tanıklık etmiştir. Bu dönemde Türkiye'ye yönelik yapılan yardımların büyük bir kısmı, partinin kalkınma politikalarının temel taşlarından birini oluşturan tarım sektörüne odaklanmıştır. Tarıma ayrılan bu yardımların geniş bir perspektifte ele alınması, hem tarımın modernizasyonunu hem de kırsal bölgelerde yaşayan nüfusun ekonomik refahını artırmaya yönelik kapsamlı bir stratejiyi ifade etmektedir. Demokrat Parti'nin tarıma yönelik politikaları, öncelikle tarımın ekonominin belkemiği olduğu bir dönemde, bu sektörü güçlendirmeyi amaçlamıştır. Bunun bir yansıması olarak, tarıma ayrılan kaynaklar genellikle sulama sistemleri, tarım makineleri ve modern tarım tekniklerinin benimsenmesini destekleyen projelerde kullanılmıştır(Korhan, 2019, 61). Sulama altyapısının geliştirilmesi, çiftçilerin verimli bir şekilde tarım yapabilmeleri için temel bir unsur olmuş ve bu da tarımsal üretkenliği önemli ölçüde artırmıştır.

1950-1960 Yılları arasında pamuk tarımında Standartları yakalamak kaliteli pamuk üretebilmek için Ekonomi ve Ticaret bakanlığı bünyesinde harcamalar yapılmıştır. Bu harcamalar yıllara göre dağılımı tablo 1.18 de verilmiştir.

**Tablo 3.18.** Pamuk Standardizasyonu için ayrılan ödenek (1952-1960)

Yıllar	Ödenek (TL)
1952	700.000
1953	200.000
1954	200.000
1955	270.000
1956	220.000
1957	230.000
1958	330.000
1959	350.000
1960	500.000

Yurtoğlu, N. (2020). Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Pamuk Yetiştiriciliği Ve Pamuk Politikası (1923-1938). Tarih Araştırmaları Dergisi, 39(68), 504-543.

Demokrat Parti (DP), 1950 yılında Türkiye'de iktidara geldiğinde dünya ekonomisi büyük bir krizin içinde bulunuyordu. İkinci Dünya Savaşı sona ermişti ve savaşın yıkıcı etkileri tüm dünyada hissediliyordu. Bu dönemde ekonomiler savaşın yıkımından toparlanmaya çalışırken, ABD önemli bir rol oynadı ve kendi yakın gördüğü ülkelere yardım etmeye karar verdi. Bu yardımın en önemli örneklerinden biri, Avrupa'ya yönelik Marshall Planı oldu( Yaylacı,ve ark. 2023,45). Marshall Planı, ABD'nin Avrupa'ya ekonomik yardım yapma amacı taşıyan büyük bir programdı. Bu plan, Avrupa'nın savaş sonrası yeniden inşası ve ekonomik toparlanması için milyarlarca dolarlık bir kaynağı içeriyordu. Türkiye, bu programın bir parçası olarak önemli bir destek aldı.

Türkiye'nin Marshall Planı'ndan aldığı ekonomik destek, DP hükümeti tarafından dikkatlice yönlendirildi. Devlet yöneticileri, bu kaynakları özellikle tarım ve sanayi sektörlerinin modernizasyonuna ve çiftçilere yönelik yardım paketlerine harcadı. Tarım sektörü, Türkiye ekonomisinin temel bir parçasıydı ve çiftçilerin refahı ülkenin genel ekonomik istikrarına önemli bir katkı sağlıyordu. Bu nedenle, çiftçilere yapılan yardımlar, tarımın verimliliğini artırmak ve çiftçilerin yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla büyük bir öneme sahipti. Ayrıca, sanayi sektörünün

modernizasyonu da ekonominin büyümesine katkı sağladı. Marshall Planı'nın desteğiyle, Türkiye'de sanayi tesislerinin geliştirilmesi ve modernizasyonu hızlandı. Bu da üretim kapasitesini artırarak iş imkânlarını genişletti(Sevilay, 2014, 65). Marshall Planı olumsuz sonucu olarak 1950 yılına kadar kendi kendine yetmeye çalışan devlet konumundan dışarıdan destek alan konuma geçmiştir. Bu da Türkiye de ABD etkinliğinin artmasına neden olmuştur.

### **3.1.12. 1950-1960 Yılları Arasında Türkiye'de Pamuk İthalatı ve İhracatı**

1950 yılında dünya genelinde pamuk krizi yaşanmıştır. Bu kriz, özellikle Avrupa ülkelerini olumsuz etkilemiş ve bu olumsuz etki Türkiye'yi de etkilemiştir. Avrupa'da pamuk üretimindeki sıkıntılar, pamuk fiyatlarının yükselmesine yol açmıştır. 1951 yılında pamuk fiyatlarındaki bu yükseliş, Türkiye'de pamuk üretim alanlarında büyük bir artışın yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle Ege Bölgesi'nde pamuk ekim alanlarında görülen büyük artış, ülke içinde pamuk üretimini hızla artırmıştır (Yurtoğlu,2021,310). Bu artış, Türkiye'nin pamuk ürününün uluslararası piyasada rekabet edebilirliğini artırmış ve pamuk ihracatında büyük bir fırsat yaratmıştır. Yükselen pamuk fiyatları ve artan üretim, Türkiye'nin bu değerli ürünü dışa satma konusunda daha fazla olanak sunmuş ve ekonomik büyümeye katkı sağlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti pamuk ticaretinde Dünyadaki rakipleriyle yarışabilmek için kaliteli pamuk üretmek için üreticileri ve ticaretini yapanları denetlemek için değişik kanunlar çıkarmıştır. Bunlara örnek olarak da 16 Mart 1950 tarih 7458 sayılı Resmi Gazete belirtilen 1705 sayılı kanun ve bu kanuna ek olarak yayınlanmış 3018 sayılı kanuna göre bazı bölgelerde denetleme merkezleri kurulmuştur. Bu merkezler: Ege istihsal bölgesi, Antalya-Finike İstihsal bölgesi. Çukurova İstihsal bölgesi, Elazığ-Diyarbakır-Malatya-istihsal bölgesi, Hayat İstihsal bölgesi, Sakarya İstihsal bölgesi, Marmara ve Trakya İstihsal bölgesi, Iğdır istihsal bölgesi. Bu bölgeler pamuk presleme ve pamuk kalite kontrol merkezleri olarak faaliyet yürütmeye başlamışlardır (Resmi Gazete, 1950 s. 7458).

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği yıl, pamuk ekimi ve ticaret sektörü Türkiye için büyük bir önem kazanmıştır. İlk olarak, pamuk ekimi, bu dönemde

özellikle dikkat çekici bir şekilde artmıştır. Pamuk üretimi sadece tarım sektöründe değil, aynı zamanda ekonomi genelinde büyük bir ivme kazanmıştır. Bu, ülke genelinde tarım alanlarının artırılması, çiftçilere destek sağlanması ve modern tarım yöntemlerinin teşvik edilmesi gibi politika ve uygulamaların sonucunda gerçekleşmiştir.

Pamuk, ihracat gelirlerinin önemli bir parçasını temsil etmiştir. İhracatın önemli bir bileşeni olan pamuk, ihracat gelirlerinin %26,48'ini oluşturarak ülke ekonomisi için kritik bir rol oynamıştır. Bu, Türkiye'nin pamuk üretimindeki artışın uluslararası pazarlarda da talep gördüğünün bir göstergesidir( Yurtoğlu,2021). Ülkenin pamuk ürünlerine olan bu dış talep, Türkiye'nin dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemiş ve ekonomik büyümeyi desteklemiştir.

Demokrat Parti döneminde pamuk ekimi ve verimi artış göstermiş olsa da, bu süreçte köylüler bazı zorluklarla karşılaşmışlardır. Özellikle pamuk fiyatlarındaki dalgalanmalar, köylüler için büyük bir sıkıntı kaynağı olmuştur. İhraç edilen pamuk miktarının azaldığı yıllarda, pamuk satışlarında ve fiyatlarında istikrarsızlık yaşanmıştır. Bu durum da köylülerin zarar etmesine neden olmuştur. Pamuk üreticilerinin karşılaştığı bu sorunlar, köylülerin devletten destek arayışına girmesine yol açmıştır. Özellikle Aydın'da, bazı pamuk üreticileri, Başbakan Adnan Menderes'e bir mektup yazarak durumlarını ifade etmişlerdir. Mektupta, pamuk ekim maliyetlerinin arttığı, ancak pamuk fiyatlarının düşük kaldığı ve ellerinde kalan pamuğun satılmadığı dile getirilmiştir. Bu durum, köylülerin geçim kaynaklarının tehlikede olduğunu ve ekonomik olarak zor bir dönemden geçtiklerini vurgulamıştır. (BCA,30-1-0-0/20-112-19). Köylülerin devlete başvurarak sorunlarını ilettikleri bu örnek, Demokrat Parti döneminde tarım sektörünün karşılaştığı zorlukları yansıtmaktadır. Pamuk üretimi artmasına rağmen, fiyat dalgalanmaları gibi dış etkenler köylüleri olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle köylüler, devletten destek talep etmiş ve kendilerini korumak için çözüm aramışlardır. Bu tür olaylar, tarım politikalarının daha dikkatli bir şekilde ele alınması ve çiftçilerin ekonomik güvencelerinin sağlanması gerekliliğini göstermektedir. Bundan dolayı Bu dönemde pamuk ticareti ve ihracatında çiftçilerin korunması amacıyla çeşitli önlemler

alınmıştır. Özellikle, 1956 ve 1957 yıllarına ait önemli bir karar, pamuk üreticilerinin ekonomik durumlarını iyileştirmeyi hedeflemiştir. Bu önlemler, çiftçilerin sık sık yaşadığı fiyat dalgalanmalarına ve ihracattaki değişikliklere karşı bir güvence sağlamayı amaçlamıştır. Bu bağlamda, 1956/1957 yıllarında alınan K/1047 sayılı karar, pamuk ihracatından kaynaklanan fiyat farklarının çiftçilere ödenmesini içermiştir. Bu uygulama, çiftçilerin pamuk ürünlerini ihraç edilirken elde edilen farklı fiyatların bir bölümünün çiftçilere geri ödenmesini sağlamıştır. Bu sayede, pamuk fiyatlarında yaşanan dalgalanmalara karşı çiftçilerin ekonomik dayanıklılığı artırılmış ve gelir kaybı riski azaltılmıştır(BCA,30-18-1-2/144-82-10). Bu karar, pamuk üreticilerinin tarım işletmelerini sürdürmelerini ve ihracattan kaynaklanan farklı fiyat dalgalanmalarının olumsuz etkilerini hafifletmeyi amaçlamıştır. Ayrıca, bu tür önlemler çiftçilerin tarım sektöründe daha istikrarlı bir şekilde faaliyet göstermelerini teşvik ederek ülke genelinde tarımın gelişimine de katkı sağlamıştır.

**Tablo 3.19.** Türkiye’den Bazı Ülkelere Pamuk İhracatı 1953

Ülkeler	İhracat Miktarı(Kg)	İhracat Tutarı (TL)
Batı Almanya	27.791.899	63.071.328
İtalya	22.599.450	49.504.832
Fransa	15.350.251	34.135.615
Macaristan	6.904.499	16.018.494
Japonya	6.544.458	14.502.696
Çekoslovakya	5.479.731	12.190.539
Yugoslavya	4.574.748	10.694.005
Polonya	2.392.757	5.343.834
Finlandiya	1.728.771	4.280.033
Avusturya	1.606.052	3.699.410
Hollanda	1.459.862	3.304.986
İsrail	937.965	2.011.368
İsveç	932.671	2.180.786
İngiltere	797.482	1652.330
İspanya	504.991	1.402.051
Belçika	351.937	765.245
Danimarka	20.000	41.712
İsviçre	10.000	22.400

Kaynak: Yurtoğlu, N. (2021). Demokrat Parti (DP) Dönemi’nde Pamuk Politikaları Ve Dokuma Sanayisine Etkileri (1950-1960). Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 37(103), 293-336.

Tablo 3.19 ‘de, farklı ülkelerin Türkiye’ye olan ihracat miktarı ve ihracat tutarlarına bakabiliriz.

- Batı Almanya, Türkiye’ye en fazla ihracat yapan ülkelerden biri olarak öne çıkıyor. Toplam 27.79 milyon kilogramlık ihracatıyla 63.07 milyon Türk Lirası değerinde ürün göndermiş. Bu, Türkiye'nin Batı Almanya ile yoğun ticaret ilişkisi olduğunu gösteriyor.

- İtalya da Türkiye'nin önemli ticaret ortaklarından biri olarak görünüyor. 22.59 milyon kilogramlık ihracat ile 49.50 milyon Türk Lirası değerinde ürün göndermiş. İtalya, Türk mallarının önemli bir alıcı ülkesi olarak öne çıkıyor.
- Fransa, Türkiye'ye 15.35 milyon kilogramlık ihracat yaparak 34.13 milyon Türk Lirası değerinde ürün satın almış. Bu da Fransa'nın Türk ürünlerine olan talebinin devam ettiğini gösteriyor.
- Macaristan, Türkiye ile ticaretini sürdürüyor ve 6.90 milyon kilogramlık ihracat ile 16.01 milyon Türk Lirası değerinde ürün satın almış.
- Japonya ve Çekoslovakya da Türkiye'nin önemli ticaret ortaklarından biri olarak karşımıza çıkıyor. Her iki ülke de 6 milyon kilogramın üzerinde ihracat yapmışlar.
- Yugoslavya, Polonya, Finlandiya, ve diğer ülkeler de Türkiye'nin çeşitli ürünlerini ithal etmişler. Bu ülkeler Türkiye'nin ticaret portföyünün çeşitliliğini yansıtıyor.
- İngiltere ve İspanya, Türkiye'ye gönderdikleri ürün miktarı ve değeri açısından daha düşük sıralarda yer alıyorlar. Ancak, hala Türkiye ile ticaret yapmaya devam ediyorlar.
- Danimarka ve İsviçre, diğer ülkelere kıyasla daha düşük miktarlarda ihracat yapmışlar. Ancak bu ülkeler de Türkiye ile ticaret ilişkilerini sürdürüyorlar.

Tablo 1.19 'deki elde edilen verilere dayanarak, Türkiye'nin ticaret ilişkilerinin odak noktasının Avrupa ülkeleri olduğunu açıkça görmekteyiz. Bu durum, Türkiye'nin coğrafi konumu, tarihsel bağları ve ekonomik işbirliği imkanları ile açıklanabilir.

Öncelikle, Türkiye'nin Avrupa ile olan coğrafi yakınlığı ve bu ülkelerle karayolu, denizyolu ve hava yolu bağlantılarının kolay olması, ticaretin rahatça gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu coğrafi avantaj, Türkiye'nin Avrupa

lkeleriyle ticaretini kolaylaştırmış ve bu ülkelerle daha sıkı ekonomik ilişkiler kurmasını teşvik etmiştir. Tarihsel olarak, Türkiye'nin Avrupa lkeleri ile yakın ilişkileri bulunmaktadır. Özellikle Batı Almanya, İtalya, Fransa gibi ülkelerle Türkiye arasında uzun yıllara dayanan işbirliği ve dostane ilişkiler bulunmaktadır. Bu tarihsel bağlar, ticaretin ve ekonomik işbirliğinin güçlenmesine katkı sağlamıştır.

**Tablo 3.20.** Türkiye’de Pamuk İhracatı (1950-1960)

Yıllar	İhracat Miktarı( Ton)	İhracat Tutarı (Tl)
1950	77.866	195.925.000
1951	56.573	216.695.000
1952	70.087	193.500.000
1953	100.826	220.285.000
1954	60.645	146.847.000
1955	52.735	128.116.000
1956	1.557	16.137.000
1957	735	9.150.000
1958	769	11.129.000
1959	83	1.048.000
1960	84	1.221.000

Kaynak: Yurtoğlu, N. (2020). Atatürk Dönemi’nde Türkiye’de Pamuk Yetiştiriciliği Ve Pamuk Politikası (1923-1938). Tarih Araştırmaları Dergisi, 39(68), 504-543.

Tablo 3.20. deki verilere dayalı olarak, Türkiye’de pamuk ihracatının 1950’lerden 1960’a kadar olan on yıl içinde nasıl değiştiğini gözlemleyebiliriz. İşte bu dönemin pamuk ihracatına dair verilerin paragraf halinde açıklamaları:

1950 yılında Türkiye, 77,866 ton pamuk ihracatı gerçekleştirerek 195.925.000 Türk Lirası değerinde ihracat yapmıştır. Bu, dönemin pamuk üretiminin ve ihracatının oldukça sağlam olduğunu gösteriyor.

- 1951 yılında, pamuk ihracat miktarı düşmüş ve 56,573 ton pamuk ihraç edilmiştir. Ancak ihracat tutarı hala artarak 216.695.000 Türk Lirası'na ulaşmıştır. Bu yıl, miktarın azalmasına rağmen pamuk fiyatlarının yükselmesi nedeniyle ihracat değerinde artışı göstermektedir.
- 1952 yılında, miktar tekrar artmış ve 70,087 ton pamuk ihracatı gerçekleşmiştir. Ancak ihracat değeri 193.500.000 Türk Lirası'na gerilemiştir. Bu yıl, miktarın arttığı ancak fiyatların düştüğü bir yıl olarak dikkat çekmektedir.
- 1953 yılı, hem miktar hem de değer açısından büyük bir artışı temsil ediyor. 100,826 ton pamuk ihracatı yapılırken, ihracat tutarı 220.285.000 Türk Lirası'na yükselmiştir. Bu yıl, pamuk ticaretinde önemli bir büyümeyi göstermektedir.
- Ancak 1954 yılında pamuk ihracatı miktarı tekrar düşmüş ve 60,645 ton pamuk ihraç edilmiştir. İhracat tutarı da 146.847.000 Türk Lirası'na gerilemiştir. Bu yıl, pamuk ihracatında dalgalanmanın olduğu bir yıl olarak dikkat çekmektedir.
- 1955 yılında da miktar ve değerde bir azalma görülmüş, 52,735 ton pamuk ihracatı ve 128.116.000 Türk Lirası değerinde ihracat gerçekleşmiştir.
- 1956 yılı, büyük bir düşüşü temsil ediyor. Sadece 1,557 ton pamuk ihracatı yapılmış ve ihracat tutarı 16.137.000 Türk Lirası'na gerilemiştir.
- 1957 ve 1958 yıllarında da pamuk ihracatı miktarı çok düşük seviyelerde kalmıştır. Ancak 1959 ve 1960 yıllarında pamuk ihracatında bir toparlanma gözlenmiş, ancak hala çok düşük miktarlarda ihracat yapılmıştır.

#### 4. SONUÇ

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyetin ilanının ilk yıllarında pamuk üretimini ve ihracatını önemli bir mesele olarak görmüş ve Türkiye’de milli bir dokuma sanayii kurmaya ve bu sanayi aracılığıyla gerekli miktarda ve kalitede üretim yapmaya çalışmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde tarım sektörü, ülkenin ekonomik belkemiğini oluşturuyordu. Bu dönemde tarımın GSMH'ye büyük katkısı ve istihdamın yüzde 84'ünün tarım sektöründe olması, Türkiye'nin büyük ölçüde tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olduğunu gösteriyordu. Bu çalışmada, 1923-1960 yıllarında Türkiye'nin pamuk üretimi, politikaları ve ticari faaliyetleri üzerine odaklandık.

Cumhuriyet yöneticileri, ülkenin modernleşmesi ve ekonomik kalkınması için tarım sektörünü güçlendirmeyi hedeflemişlerdir. Tarım politikaları, toprak reformları, tarım modernizasyonu ve yerli pamuk üretiminin artırılması gibi önemli adımları içeriyordu. Özellikle pamuk üretimi, ekonomik bağımsızlık ve sanayileşme açısından stratejik bir öneme sahipti. Ancak, dünya çapında yaşanan 1929 Büyük Buhran dönemi, Türkiye'nin tarım sektörünü olumsuz etkiledi. Pamuk üretimi ve pamuklu mamuller sanayisi, azalan talep, işsizlik artışı ve ekonomik belirsizlikler gibi faktörlerle mücadele etti. Bu dönemde devlet, pamuk üretimi ve sanayisinin krizi aşmasına yardımcı olmak için çeşitli önlemler aldı. Pamuk üretiminin verimliliğini artırmak için tohum ıslahı ve modern tarım teknikleri gibi çalışmalar yapıldı. Ayrıca, pamuk üretimi konusundaki uluslararası temaslar ve incelemeler, Türkiye'nin pamuk ticaretini geliştirmesine ve uluslararası pazarda daha fazla rekabet edebilmesine olanak tanıdı. Bu, Türkiye'nin pamuk endüstrisinin büyümesine ve dış ticarete daha fazla yer bulmasına katkıda bulundu.

İsmet İnönü'nün pamuk üreticileriyle gerçekleştirdiği toplantılar, tarım sektörünün sorunlarını anlama, çözüm önerilerini değerlendirme ve sektörün geliştirilmesine yönelik stratejiler oluşturma amacını taşımıştır. Pamuk üretimi, hem miktar hem de kalite açısından büyük bir öneme sahipti. Kaliteli pamuk elde etmek için yüksek kaliteli tohumların kullanılması gerekiyordu. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti, pamuk üretimi için yüksek kaliteli tohumlara olan ihtiyacı karşılamak

için önemli adımlar atmıştır. Bu adımlardan biri, Nazilli Pamuk İstasyon uzmanı Celal Bey'i Rusya'ya göndererek pamuk üretimi konusunda uzmanlaşmış kişilerden deneyimler edinmek olmuştur. Bu deneyimler, yerli pamuk tohumlarının kalitesini artırmak ve verimli tarım yöntemlerini benimsemek için değerli bir kaynak haline gelmiştir.

Tarımın modernizasyonu için ziraat alet ve makinelerinin üretimi ve dağıtımına da büyük önem verilmiştir. Tarım mekanizasyonunun yaygınlaştırılması, verimliliği artırmış ve çiftçilere daha iyi imkânlar sunmuştur. Ayrıca, tarım için gerekli makinelerin temin edilmesi, uluslararası ticaretin kolaylaştırılması ve tarım sektörünün modernizasyonunun hızlandırılması için serbest dövizle karşılanmıştır. Ülkenin tarım sektörünün modernizasyonu için yurt dışından uzmanların getirilmesi, uzmanlık eksikliğini gidermek ve sektörün gelişimine katkı sağlamak amacıyla yapılmış önemli bir adımdır.

1923-1938 yılları arasındaki Türkiye'de pamuk sanayisi, Cumhuriyet döneminin ekonomik büyüme ve sanayileşme stratejisinin önemli bir parçasıydı. Bu dönemde atılan adımlar, pamuk üretimini işleme ve sanayileştirme süreçlerini hızlandırmayı amaçlıyordu. 1923-1938 yılları arasında Türkiye'de pamuk sanayisi, ekonomik büyümenin ve sanayileşmenin önemli bir unsuru olarak öne çıktı. Devletin teşvikleri, özel sektör yatırımları ve teknoloji transferi sayesinde pamuk üretimi ve işleme kapasitesi arttı, bu da ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağladı. Pamuk, Türkiye'nin sanayi üretiminde ve dış ticaretinde önemli bir role sahip oldu ve bu dönemde atılan adımlar, sektörün büyümesini ve rekabetçiliğini destekledi. Bu süreç, pamuk sanayisinin Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına ve sanayileşmesine önemli bir katkı sağlayan bir sektör haline gelmesini sağladı. Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin pamuk sektörü, ekonomik büyüme ve uluslararası ticaretteki varlığını artırmak için stratejik bir araç olarak kullanılmıştır. Pamuk üretimi ve ticaretiyle ilgili alınan tedbirler, Türkiye'nin modernleşme ve kalkınma sürecine önemli katkılarda bulunmuş ve bu dönemin ekonomik dinamiklerini yansıtmıştır. Ancak dönemsel ekonomik dalgalanmalar ve dışa bağımlılık, sektörün hassaslığını ve tedbirlere olan ihtiyacı vurgulamaktadır.

1938 ile 1950 yılları arasındaki dönem, Türkiye'nin pamuk üretimi ve pamuk politikalarının değiştiği bir dönemdir. Bu dönemde alınan politikalar, pamuk sektörünün gelişmesine ve ekonomiye katkı sağlamıştır. Ancak aynı zamanda bu politikaların bazı eleştirilere neden olduğu ve ekonominin dengesizleşmesine yol açtığı da unutulmamalıdır. Bu dönem, Türkiye'nin tarım sektörünün modernleştirilmesi ve gıda güvenliğinin sağlanması için atılan önemli adımları içermektedir ve bu adımların etkileri uzun vadede hissedilmiştir. Bu dönemdeki ekim alanlarının genişlemesi, teknolojik gelişmeler, sulama projeleri ve teşvik politikaları, pamuk üretimini artırmış ve sektörün büyümesine katkı sağlamıştır. Ancak, coğrafi farklılıklar ve verimdeki dalgalanmalar, tarımın doğal zorluklarını yansıtmaktadır ve çevresel faktörlerin etkisini göstermektedir.

1938-1950 yılları arasında Türkiye'de pamuk sanayisi önemli bir sektör haline gelmiş, devlet ve özel sektörün işbirliği ve dönemin ekonomik politikaları bu sektörün büyümesini sağlamıştır. Pamuk sanayisi, tarım ürünlerinin işlenmesi ve ihracatı yoluyla ekonomik büyümeye katkıda bulunmuş, istihdamı artırmış ve modernizasyonu teşvik etmiştir. Bu dönemde alınan politika kararları, Türkiye'nin pamuk sanayisini desteklemiş ve ülkenin ekonomik hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmuştur.

İsmet İnönü döneminde Türkiye'de pamuk üretimi ve ticaretiyle ilgili yapılan çalışmalar, ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemeyi hedefleyen önemli adımların atıldığı bir dönemi yansıtmaktadır. Bu dönemdeki girişimler, pamuk sektörünü modernize etmek ve uluslararası pazarda daha rekabetçi hale getirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Türk pamuk sektörünün modernizasyonunda ve uluslararası ticarete daha rekabetçi hale gelmesinde önemli bir dönemi temsil etmektedir. Pamuk üretimi ve ticaretiyle ilgili yapılan çalışmalar, Türkiye'nin pamuk sektöründeki potansiyelini artırmış ve ülkeyi uluslararası pamuk pazarında daha etkin bir oyuncu haline getirmiştir. Bu dönemdeki çalışmalar, Türk ekonomisine önemli katkılarda bulunmuş ve sektörün gelişimini teşvik etmiştir.

1950-1960 yılları arasında Türkiye'de pamuk üretimi ve ticareti büyümüş, hükümet tarafından alınan önlemler ve politikalar, tarım sektörünün ve ekonominin

gelişimine katkı sağlamıştır. Pamuk, Türkiye için önemli bir tarım ürünü olmuş ve uluslararası pazarlarda etkin bir rol oynamıştır.

1950-1960 yılları arasında, Türkiye'de pamuk üretimi ve tarım sektörüne yönelik alınan önlemler, tarımın modernleştirilmesi, ekonominin canlandırılması ve çiftçilere destek sağlanması açısından önemli olmuştur. Bu dönem, Türkiye'nin tarım ve ekonomi alanındaki gelişiminde kritik bir aşamayı temsil etmektedir. Türkiye'de pamuk sanayisi ve ekonomik değişimler üzerindeki etkileri oldukça belirgin bir şekilde görülmüştür. Bu dönemde yaşanan önemli gelişmeler ve alınan ekonomik tedbirler, Türkiye'nin tarım ve sanayi sektörlerinde büyük değişimlere yol açmış ve ekonominin temel dinamiklerini şekillendirmiştir.

Demokrat Parti (DP) iktidarının 1950 yılında Türkiye'yi yönetmeye başlaması, ekonomi politikalarında radikal bir değişimi beraberinde getirmiştir. Önceki yıllarda devlet kontrolündeki ekonomik politikaların aksine, DP hükümeti özel teşebbüsü ve serbest piyasa ekonomisini teşvik etmiştir. Bu politika değişikliği, özellikle pamuk sanayisi ve tarım sektöründe büyük bir etki yaratmıştır.

Pamuk, bu dönemde Türkiye ekonomisi için kritik bir öneme sahipti. Tarım açısından, verimliliği artırmak ve çiftçilere daha iyi gelir sağlamak amacıyla, tarım projeleri ve modernizasyon uygulamaları hayata geçirilmiştir. Bu girişimler sayesinde pamuk üretimi artmış ve kalitesi yükselmiştir. Sanayi açısından, pamuk tekstil sanayisinin ham maddesi olarak büyük bir rol oynamıştır. Pamuklu tekstil ürünleri Türkiye'nin önemli ihracat kalemlerinden biri haline gelmiştir. Bu, hem sanayi sektörünün büyümesine katkıda bulunmuş hem de iş imkânları yaratmıştır. Pamuk sanayisi için modern tarım teknikleri ve teknolojileri de bu dönemde geliştirilmiştir.

Demokrat Parti döneminde alınan ekonomik tedbirlerin bir diğer önemli kaynağı Marshall Planı'ndan gelen destektir. Türkiye, Marshall Planı sayesinde ekonomisini güçlendirmiş, tarım ve sanayi sektörlerinde modernizasyonu hızlandırmış ve çiftçilere yönelik yardımlarla kırsal kalkınmaya katkıda bulunmuştur.

Sonuç olarak, 1950-1960 yılları arasında Türkiye'de pamuk sanayisi ve ekonomik değişimler büyük bir ivme kazanmıştır. Tarım ve sanayi sektörlerinde yapılan yatırımlar, pamuk üretiminin artmasına ve ekonominin büyümesine önemli katkılarda bulunmuştur. Demokrat Parti hükümetinin aldığı ekonomik tedbirler, Türkiye'nin ekonomik dönüşümünde kritik bir rol oynamış ve ülkeyi daha bağımsız ve güçlü bir konuma getirmiştir.

1950'lerden 1960'a kadar olan dönemde Türkiye'nin pamuk ihracatı bazı dönemler yükselişler bazı dönemlerde ise düşüşler yaşamıştır. İhracat değeri dalgalanmış ve bu süreç çeşitli zorlukları beraberinde getirmiştir. Türkiye, pamuk ihracatının ekonomisine önemli bir katkı sağladığı bir dönemi yaşamıştır, ancak bu süreçte yaşanan dalgalanmalar ve sorunlar, çiftçilerin korunması ve ticaretin sürdürülebilirliği için önlemler alınmasını gerektirmiştir.

## KAYNAKÇA

- Yiğit, A. A. (2012). Türkiye'nin Tarıma Dayalı Sanayi Politikası 1923-1938. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(2), 315-326.
- Aklar, H. (1984). *Pamuk'un Ülkemiz Ekonomisine Katkıları* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Arslan, E. H. (2019). *Artuklular'ın İktisadi Hayatına Genel Bakış*.
- Aytaç, A. (2015). Osmanlı Dönemi'nde Bursa İpekçiliği, Dokumacılık ve Bazı Arşiv Belgeleri. *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-12.
- Akışcan, Y. (2012). Türkiye'de 1980–2009 Arasında Tescil Edilmiş Bazı Pamuk Çeşitlerinde Lif Kalite Özellikleri Yönünden Genetik İlerlemenin Belirlenmesi. *Ziraat fakültesi dergisi*, 7(2), 32-40.
- Basal, H., & Sezener, v. (2012). *Turkey Cotton Report. In Proceedings Of The 11th Regional Meeting Of The International Cotton Advisory Committee*, Antalya, Turkey (pp. 5-7).
- Battûta, İ. (2020). *Rihletü İbn Battûta = Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfar (İbn Battûta Seyahatnamesi)*. AS Aykut, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 6. Baskı, Cilt 1
- Bacaksız, M. A., & uysal, s. (2019). Tarımsal Kalkınmada Devletçi Politikaların Önemi: Türkiye'de 1930-1939 Dönemi İçin Bir Değerlendirme/The Importance of Statism Policies For Agricultural Development: An Evaluation of Turkey's 1930-1939. *Uluslararası Ekonomi İşletme Ve Politika Dergisi*, 3(1), 19-36.
- Berkli, Y., Gültepe, G., & Pınar, M. (2021). Osmanlı Devleti'nin Kumaş Sanatına Verdiği Önem. *Sanat ve İkonografi Dergisi*, (1), 19-27.
- Büken, N. R. O. (2005). El Dokumacılığının Ve El Dokuma Tezgahının Tarihçesi, El Dokuma Tezgahı Çeşitleri. *Sanat Dergisi*, (8), 63-84.

- Cübeyr, İ. (2003). *Endülüs' Ten Kutsal Topraklara*, Çev. İsmail Güler. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Çoban, m., & çiçek, s. (2017). Nazilli Koşullarına Adapte Olabilecek İleri Pamuk Hatlarının Verim Ve Lif Kalite Özelliklerinin Belirlenmesi. *Ksü Doğa Bilimleri Dergisi*, 20, 222-226.
- Demirdöğen, A., & Olhan, E. (2017). Türkiye Tarımının Kısa Tarihi: Destekleme Politikası Özeli. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), 1-12.
- Damlibağ, F. (2011). *Batı Anadolu'da İhracat İçin Pamuk Üretimi* (1860-1870). In Journal of Social Policy Conferences (No. 60, pp. 433-471). İstanbul University.
- Evsile, M. (2018). Cumhuriyet Döneminde Ziraat Ve Hayvancılık Alanında Meydana Gelen Gelişmeler 1923-1950. *Kesit akademi dergisi*, (14), 1-30.
- Elibol, N. (2005). XVIII. Yüzyıl Osmanlı Dış Ticaretiyle İlgili Bazı Değerlendirmeler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 61-76.
- Eldem, v. (2011). *Türkiye'de Sanayileşme Hareketleri. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, sayfa, 61. 8(1-4), 46.
- Engin, S. (2019). *Türkiye'de Pamuk Üretiminin Su Ayak İzi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Fortucci, P. (2002, July). The Contribution Of Cotton To Economy And Food Security İn Developing Countries. In Cotton And Global Trade Negotiations Sponsored By The World Bank And Icac. *Conference* (Vol. 8, pp. 8-9).
- Falay, N. (2020). Adana'nın 18. Yüzyıl ve Sonrasında Sosyoekonomik Yapısı. *Journal of Applied And Theoretical Social Sciences*, 2(2), 43-65.
- Gülşah, K. A. Y. A. (2022). Amerikan İç Savaşı'nın Türk Pamuk Ziraatına Etkileri (1861-1865). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(4), 1401-1417.

- Gürdamar, E. (2021). *Atatürk Dönemi'nde Yürütülen Pamuk Politikalarının Dokuma Sanayisi Ve Kalkınmaya Olan Etkileri* 1923-1938. *History Studies* (13094688), 13(3).
- İnalcık, H. (1980). Osmanlı Pamuklu Pazarı, Hindistan ve İngiltere: Pazar Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü. *Ortaoğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi*, Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar II Özel Sayısı, 1-65.
- Kaya, A. R., Eryiğit, T., & Arslan, B. (2011). Kahramanmaraş Koşullarında Bazı Pamuk (*Gossypium hirsutum* L. ve *Gossypium barbadense* L.) Çeşitlerinin ve Türler Arası Melezlemelerle Elde Edilen Hatların (*G. hirsutum* L. X *G. barbadense* L.) Verim, Verim Unsurlarının Belirlenmesi. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 1(2), 97-105.
- Kaynak, M. A., & Mustafa, K. U. R. T. (2023). Pamukta (*Gossypium hirsutum* L.) Lif Kalitesi Üzerine Çevrenin Etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 20(1), 135-142.
- Kodal, T. (1998). Atatürk Döneminde (1923-1938) Denizli Sanayisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(4), 67-73.
- Keskinkılıç, K. (2014). İzmir Ticaret Borsası <https://itb.org.tr/dosya/rapordosya/turkiye-pamuk-durumundaki-gelismeler.pdf?v=1600041600031>.
- Keleş, S. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Rize Ekonomisinde Dokumacılık* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Koparan, M. (2022 ). *Türkiye'de Pamuk Üretimi Politikalarının Üretici Ve İhracatçı Firmalar Üzerine Etkilerine Yönelik Bir Araştırma* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kokluğ, (2019). *Türkiye'de Pamuk Üretimi İçin Bir Öngörü Modeli: Var Yaklaşımı*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

- Küçük, Ü. N., & Issi, S. (2019). *Pamuk Üretiminin Stratejik Önemi Üzerine Genel Bir Değerlendirme*. TURAN: Stratejik Arastirmalar Merkezi, 11(44), 391-398.
- Küçük, N. (2015). Pamuğun Dünyası, Küresel Aktörler Ve Politikalar. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 2(4), 60-85.
- Killi, F., & Bolek, Y. (2006). Timing of planting is crucial for cotton yield. *Acta Agriculturae Scandinavica Section B-Soil and Plant Science*, 56(2), 155-160.
- Özüdoğru, T. (2021). *Dünya ve Türkiye’de Pamuk Üretim Ekonomisi*. Tekstil Ve Mühendis, 28(122), 149-161.
- Ömer, A. Ğ. I. R. (2021). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Türkiye’de Tarıma Amerikan Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 65-89.
- Öztürk, S. (2021). *Tarım Sektörünün Türkiye Ekonomisi Gelişimine Katkısı: 1980-2018 Döneminin Analizi* (Master's thesis, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi).
- Özbilen, Ş. (2022). *Maliye politikası*. Matrix Kitabevi Yayınları. İstanbul
- Polat, M. S. (1992). *Anadolu Selçuklularında Ticarî Hayat* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Pamuk, Ş. (2012). *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye Is Bankasi Kultur Yayinlari.
- Sabır, E. C., & Güzel, G. (2010). Türkiye’de Pamuğun Standardizasyonu: Genel Bakış Ve Son Durum. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 25(1), 1-16.
- Semerci, A., & Çelik, A. D. (2018). Hatay İlinde Pamuk Üretiminin Fonksiyonel Analizi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 78-86.

- Sayın, C., & Taşcıoğlu, Y. (2003), *Pamuk Destekleme Ve Dış Ticaret Politikalarında Strateji Arayışları. Türkiye vi. Pamuk*, Tekstil Ve Konfeksiyon Sempozyumu Bildirileri 24- 2003, Antalya, 21.
- Siamardov, M. (2020). *Tacikistan'da Pamuk Üretiminin Ekonomik Analizi* (Doctoral dissertation, Bursa Uludag University (Turkey)).
- Şahin, H. (2010). *XX. Yüzyılın Başlarında Maraş Sancağı'nın İktisadi, Mali Ve Sosyal Durumu*. Marmara Üniversitesi (Turkey).
- Şener, S. (2004). İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de Tarım Politikası Arayışları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 73-92.
- Tokel, D. (2021). Dünya Pamuk Tarımı Ve Ekonomiye Katkısı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1022-1037.
- Tüik, (2014) *İstatistik Göstergeler*, 1923 – 2013, yayın no : 4361 Ankara
- Tuğluoğlu, F. (2007). *Modernleşmenin ve Devletçi Ekonomi Politikasının Kırsal Kesim Üzerine Etkileri* (1929-1939) (Master's thesis, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü).
- Turgay, N. (1947). *Türkiye'de Pamuk Yetiştirilmesi*, Endüstrisi Ticareti. S.106
- UPK. (2022). Pamuk Sektör Raporu. Ankara.
- Yardımcı, K. G. (2016). Osmanlı Dönemi Dokuma Sanatı Ürünlerinden Örnekler. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(Special Issue 1), 219-241.
- Yardımcı, M. E., & Kutlutürk, D. (2019). İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Ekonomik Kısıtları. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37), 47-67.
- Yener, T. (2015). *İkinci Ürün Pamuk (Gossypium hirsutum L.) Tarımında Kullanılan Yaprak Gübrelerinin Verim, Verim Komponentleri ve Lif Kalite Özellikleri Üzerine Etkisi* (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).

- Yıldız, Z., & Haliloğlu, H. (2017). Pamukta Çeşit Tercihinde Dekara Gelir Yaklaşımı. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6, 261-270.
- Yıldız, D. (2022). Dokumanın Tarihsel Süreçte Başlangıcı Ve Gelişimine Genel Bir Bakış. Hars Akademi *Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 5(1), 256-293.
- Yılmaz, K. U. R. T. (1990). XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Diyarbakır Eyaleti'nde Sanayi ve Ticaret. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 5(1), 191-200.
- Yılmaz, K. U. R. T. (1990). 1572 Tarihli Adana Mufassal Tahrir Defterine Göre Adana'nın Sosyo-Ekonomik Tarihi Üzerine Bir Araştırma. *Belleten*, 54(209), 179-212.
- Yıldız, s. (2023). İzmir'de Pamuk Ziraatı. *İzmir Araştırmaları Dergisi*, (19), 27-50.
- Yurtoğlu, N., (2021) "Demokrat Parti (DP) Dönemi'nde Pamuk Politikaları Ve Dokuma Sanayisine etkileri (1950-1960)." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 37.103: 293-336.)
- Yurtoğlu, N. (2020). İnönü Dönemi'nde Türkiye'de Pamuk Üretimi Ve Pamuk Politikası (1938-1950). *Belgi Dergisi*, 2(19), 1830-1858.
- Yurtoğlu, N. (2020). Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Pamuk Yetiştiriciliği Ve Pamuk Politikası (1923-1938). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 39(68), 504-543.

#### ARŞİV

- BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-1/ 6-46-18, 23.01.1923
- BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/5-49-3 09.10.1929
- BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/18-19-5, 18.03.1931
- BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/ 33-4-15, 12.01.1933
- BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-01-02/39-63-13, 12.09.1933
- BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/41-92-5, 30.12.1933
- BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/41-89-10, 18.12.1933

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/ 34-19-8, 25.03.1933

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/38-54-7, 29.07.1933

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB),30-18-1-2/38-56-3, 07.08.1933

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/41-92-5, 30.12.1933

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/42-6-1, 04.02.1934

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1- 2/58-74-16, 25.09.1935

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/51-3-16, 15.01.1935

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/51-6-17 27.01.1935

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, ( KDB), 30-18-1-2/ 71-7-16, 27.01.1937

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 82-19-1, 18.03.1938.

BCA, kararlar Daire Başkanlığı ( KDB),30-18-1-2/ 82-29-18, 08.04.1938

BCA, kararlar Daire Başkanlığı, (KDB) 30-18-1-2/ 85-103-17, 15.12.1938

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB),30-18-1-2/ 87-44-5,18.05.1939

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 89-116-4, 14.12.1939

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB),30-18-1.2/ 87-60-5, 27.06.1939

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 86-17-11, 02.03.1939

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB),30-18-1-2/ 91-59-16, 22.06.1940

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 91-66-3, 04.07.1940

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 89-127-17, 15.01.1940

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 92-92-2, 21.09.1940

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 92-94-2, 25.09.1940

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 92-96-5, 28.09.1940

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 93-106-14. 14.11.1940

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB),30-18-1-2/ 93-102-13, 06.11.1940

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 92-91-9, 17.09.1940  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 90-34-16, 10.04.1940  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 94-39-2, 08.05.1941  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 99-82-5, 09.11.1942  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 100-96-3,19.11.1942  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 104-2-38, 27.11.1943  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB),30-18-1-2/ 101-17-7, 16.03.1943  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 101-33-7, 12.05.1943  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 106-60-17, 22.08.1944  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 109-55-2, 06.09.1945  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/126-47-12, 18.06.1951  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB),30-18-1-2/ 124-107-9 3.2.1951  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 125-16-20, 19.2.1951  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB),30-18-1-2/ 128-10-1, 17. 02,1952  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 129-39-9, 12.05.1952  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/128-24-17, 20.03. 1952  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 129-60-5, 2.8.1952  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/132-38-19, 23.05.1953  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/132-32-4 24.04.1953  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/134-114-2, 25.01.1954  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/137-90-12, 26.10.1954  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/136-72-5, 30.07.1954  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB)30-18-1-2/138-113-2, 04.02.1955  
BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/141-110-1, 28.12.1955

BCA, Kararlar Daire başkanlığı, (KDB), 30-18-1-2/139-45-2, 28.04.1955

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/141-111-15, 29.12.1955

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/ 138-126-8, 05.03.1955

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/144-82-10, 5.10.1956

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/142-36-19, 20.4.1956

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/143-41-13, 25.4.1956

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı (KDB), 30-18-1-2/145-117-4, 13.03.1957

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, (MGM ) 030-10-0-0/13-76-3, 16.10.1936.

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, (MGM), 030-10-0-0/185-276-8, 30.11.1936

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, (MGM), 30-10-0-0/185-276-9, 18.02.1937

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, (MGM) 030-10-0-0/13-77-25-10 17.05.1937

BCA. Muamelat Genel Müdürlüğü, (MGM) 30-10-0-0/13-77-25-12 17.05.1937

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, (MGM) 030-10-0-0/ 24-138-18, 02.08.1938

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, (MGM), 30-10-0-0/162-134-1, 31.12.1938

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, (MGM), 30-10-0-0/158-112-1, 29.07.1938

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü (MGM), 30-10-0-0/ 166-157-3, 31.10.1941

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, (MGM), 30-10-0-0/ 183-260-12, 24.07.1941

BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü(BÖKM) 30-1-0-0/ 42-249-15, 09.12.1946

BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (BÖKM) 30-1-0-0/ 109-686-3,01.11.1951

BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (BÖKM), 30-1-0-0/20-112-19, 04.02.1956

## RESMÎ GAZETE

Resmi Gazete, 12.08.1937 tarihli 3681 Sayılı, 38761/1911 No'lu Gümrük ve İnhisarlar Vekâletin Kararı.

Resmi Gazete 15.07.1934 Tarihli 2752 Sayılı Gazete 1582 no'lu Kanun

Resmi Gazete 15.07.1929 Tarihli 1242 Sayılı Gazetenin 8012 No'lu Kararnamesi

Resmi Gazete 03.12. 1929 tarihli 1361 Sayılı Gazetenin 8450 No'lu Kararnamesi

Resmi Gazete, 18,12,1937 Tarihli 3510 sayılı Gazete 5829 No'lu Kararname

Resmi Gazete, 23.06.1937 Tarihli 3638 Sayılı Gazete 3003 No'lu kanun

Resmi Gazete, 09.06.1938 Tarihli 3929 sayılı 8903 No'lu kararname

Resmi Gazete 26. 08. 1931 tarihli 1883 Sayılı gazetenin Gümrük müdürlüğü ile ilgili yazısı

Resmi Gazete, 01.07.1935 Tarihli 3042 Sayılı Gazete 2546 no'lu Kararname

Resmi Gazete, 14.05.1936 Tarihli 3303 Sayılı Gazete 4502 No'lu Kararname

Resmi Gazete, 22.12.1939 tarihli 4391 sayılı,12487 No'lu Kararname

Resmi Gazete, 25.4.1939 tarihli 4192 sayılı 3171/2527 No'lu Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti

Resmi Gazete, ,20.10.1950 tarihli 7636 sayılı gazete

Resmi Gazete, 16.03.1950 tarihli 7458 sayılı gazete 3018 kanun.

## TBMM TUTANAKLARI

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 5, Cilt 8, Birleşim 32, 27.01.1936, s. 153-154.

TBMM, Zabıt Ceridesi, Dönem: 4, Toplantı: 3, C. 22, 58. Birleşim, 27.05.1934, s. 313.

TBMM, Zabıt Ceridesi, Masraf Bütçeleri, Dönem: 7, Toplantı: F, C. 2, 24.05.1943, s. 244.